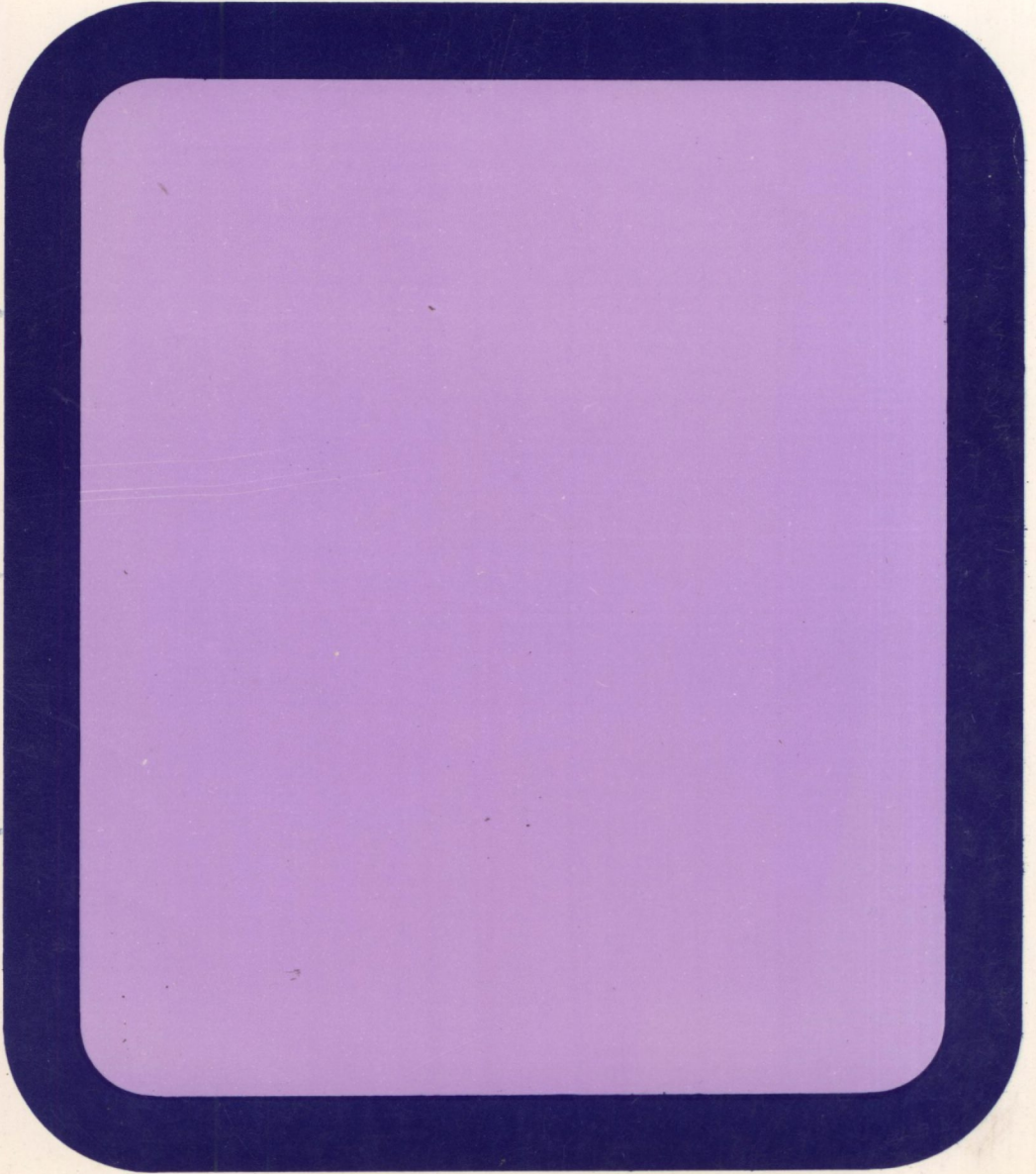


türkiye'de  
bankacılık  
teoman yazgan



## ÖNSÖZ

*Bankalar, karma ekonomi düzeninin en güçlü örgütlerinden biridir. Bankacılık hizmetleri her yönü ile toplum yapısını etkiler; ülkenin geleceğine yön verir.*

*Özellikle, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, bankacılık işlem ve servisleri, aslında, sıkı bir kontrol ve disiplin altında tutulmak gerektir.*

*Ekonomik bilinçten yoksun kitlelerin tasarruflarının, kitlenin yararları yerine, kitle içinden ekonomik bilince erişmiş birkaçının çıkarlarına araç edilmesinin önlenmesi, giderek günümüzün en önemli sorunlarından olmuştur. Sosyal adaletçi, demokratik özgürlükçü siyasal yönetimler, bu nedenle ekonomik dengede, bankaları daha çok halka dönük toplumcu bir düzene yöneltme kaygusu ve çabası içine girmişlerdir.*

*Ekonomik yapımıza daha etkin ve yaygın bir biçimde katkıda bulunması öngörülen Türk bankacılık ve kredi sisteminin, son yıllarda diğer sektörlere oranla daha büyük bir gelişme içinde bulunduğu bir gerçektir. Ancak bu gelişimin, ülkemizin ekonomik sorunlarına ne derece yararlı olup olmadığı ise henüz tartışma konusudur.*

*Sayın Teoman Yazgan, bilimsel bir metodun tüm gereklerine uygun biçimde hazırladığı bu eserde, kaynakların objektif ve kritik bir açıdan değerlendirilmesi ile, bir yönden Tanzimattan günümüze dek bankacılığımızda ortaya çıkan gelişimleri belirlemekte; diğer yönden Türk bankacılık sisteminin oluşumuna yararlı temel noktaları da saptamaya yönelmektedir.*

*Yurdumuzda iş alanında bulunan bütün bankaları, (genel durum, mevduat miktarı, kredi hacmi, kâr ve zararları, işletme sonuçları ve mali bünye analizleri) gibi sorunlarda karşılaştırmalı olarak inceleyen bu çalışmada, özellikle son beş yılın bilânço rakamlarına dayanılmıştır. Bu konudaki gerekli rakam ve bilgiler genellikle, Türkiye Bankalar Birliğinin sürekli olarak yayınladığı "yıl sonu bilânço, kâr ve zarar hesapları, teşkilât, mevduat ve krediler" adlı yayınlardan; ayrıca T.C. Merkez Bankası aylık bültenleri ile bankalarımızın yıl sonu çalışma raporlarından alınmış bulunmaktadır.*

*Kitabın son bölümünde ise Türk bankacılığının aksayan yanlarının eleştirilmesine ve ekonomik sorunlarımıza uygun bir yaklaşımla yeniden düzenlenmesine ilişkin bir kısım önerilere de yer verilmiştir.*

*İlerde, bu alandaki diğer çalışmalara önemli ve katkılı bir kaynak olacak, (Türkiye'de Bankacılık) adlı araştırmasından ötürü Sayın Teoman Yazgan'ı kutlar; bu değerli eserinin yayınlarımız arasında bulunmasına gösterdiği ilgi için ayrıca kendisine teşekkürlerimizi sunarız.*

**Dr. Süheyl GÜRBAŞKAN**

## İÇİNDEKİLER

### GİRİŞ

#### *Bölüm 1*

### TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

- |  |    |
|--|----|
| 1. Cumhuriyet döneminden önce bankacılık . . . . . | 7  |
| 2. Cumhuriyet döneminde bankacılık . . . . .       | 11 |

#### *Bölüm 2*

### TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

- |   |    |
|---|----|
| 1. Türkiye'de bankaların başlıca fonksiyonları . . . . .                  | 14 |
| 2. Faaliyet halinde olan bankalar . . . . .                               | 15 |
| 3. Türkiye'de bankacılık sahasına yatırılan sermaye . . . . .             | 17 |
| 4. Son beş yıl içinde bankaların şube adetlerindeki artış . . . . .       | 19 |
| 5. Son beş yıl içinde bankaların personel miktarlarındaki artış . . . . . | 20 |
| 6. Son beş yıl içinde bankaların personel masrafları . . . . .            | 21 |
| 7. Türkiye Bankalar Birliğinin görev ve fonksiyonları . . . . .           | 22 |

#### *Bölüm 3*

### TÜRKİYE BANKALARININ MEVDUAT HACMİ DURUMU

- |   |    |
|---|----|
| 1. Bankaların genel mevduat hacimleri . . . . .                                 | 25 |
| 2. Bankaların tasarruf mevduatı . . . . .                                       | 26 |
| 3. Bankaların mudi adetleri . . . . .   | 27 |
| 4. Bankaların vadeli ve vadesiz mevduatları . . . . .                           | 28 |
| 5. Bankaların mudi başına düşen ortalama mevduatı . . . . .                     | 30 |
| 6. Bankaların dağıttıkları tasarruf teşvik ikramiyeleri . . . . .               | 30 |
| 7. Bölgeler itibarıyla mevduat . . . . .  | 31 |
| 8. Genel mevduatın gayri safi millî hasıla ile karşılaştırılması . . . . .      | 32 |
| 9. Tasarruf mevduatının gayri safi millî hasıla ile karşılaştırılması . . . . . | 32 |
| 10. Mevduat emisyon hacmi ilişkileri . . . . .                                  | 33 |

#### **Bölüm 4**

### **TÜRKİYE BANKALARININ KREDİ HACMİ DURUMU**

1. Toplam kredi hacimleri . . . . .	34
2. Merkez Bankası kredileri . . . . .	36
3. Devlet Yatırım Bankası kredileri . . . . .	37
4. Bölgeler itibariyle dağıtılan krediler . . . . .	38
5. Dağıtılan kredilerin sektörlerin safi milli hasıla içindeki payları ile karşılaştırılması . . . . .	39

#### **Bölüm 5**

### **TÜRKİYE BANKALARININ KÂR VE ZARAR DURUMU**

1. Kâr sağlayan bankalar . . . . .	41
2. Zarar eden bankalar . . . . .	42

#### **Bölüm 6**

### **TÜRKİYE BANKALARININ İŞLETME SONUÇLARI**

1. Mallı rantabilite . . . . .	44
2. Ekonomik rantabilite . . . . .	45

#### **Bölüm 7**

### **TÜRKİYE BANKALARININ MALİ BÜNYE ANALİZLERİ**

1. Borçlanma reşyosu . . . . .	47
2. İç borçlanma reşyosu . . . . .	48
3. Yatırım reşyosu . . . . .	49
4. Likidite reşyosu . . . . .	50

#### **Bölüm 8**

### **ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA ÖNGÖRÜLEN PARA VE KREDİ POLİTİKASI**

1. Para-kredi politikası . . . . .	52
1) Para-kredi, mevduat politikalarını etkileyen gelişmeler . . . . .	52
2) Para-kredi politikası . . . . .	53
3) Para-kredi sistemi . . . . .	54
4) Sanayinin, tarım sektörünün, küçük sanayinin, küçük sanat ve küçük ticaret erbabının, konut ve turizm sektörlerinin kredilendirilmesi politikaları . . . . .	54
2. Tasarruf politikası . . . . .	57

#### **Bölüm 9**

### **SONUÇ**

1. Bankalarımızın 1972 yılı sonu genel rakam ve ortalamaları . . . . .	60
2. Türk bankacılık sisteminde yeniden düzenleme gereği . . . . .	63
3. Türk bankacılık sistemine ilişkin bazı öneriler . . . . .	66

### **BİBLİOGRAFYA**

## BÖLÜM 1.

### TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

#### 1 – Cumhuriyet Döneminden Önce Bankacılık :

Tanzimat dönemine kadar geçen uzun yıllar boyunca yurdumuzda ne bir bankaya ve ne de bankacılığa benzer herhangi bir kuruluşa rastlamak mümkün değildir. Ülkenin gerçek sahibi olarak kabul edilen Türkler şerefli saydıkları askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşır, bunlar dışında kalan ticaret, sarraflık, faizcilik gibi meslekleri de Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakırlardı. Ayrıca İslâm dininin faiz almayı yasaklaması da, Türklerin bu mesleklere esasen itibar etmemelerinin en geçerli nedenlerinden biriydi. Yurdumuzda bankacılık geniş ölçüde ekonomik gelişmemizdeki geriliğin etkisi altında kalmıştır. 18. ve 19. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen sanayi devriminin birlikte yapılamaması, Osmanlı ekonomisinin yakın zamanlara kadar esnaf rejimi diye adlandırılacak basit ve kapalı bir ekonomik düzen içinde kalmasına sebep olmuştur. Kapalı aile ekonomisi hayatı yaşamakta olan halkın çoğunluğu vergilerini bile ayrı ayrı olarak ödemekteydi.

Ancak Osmanlı İmparatorluğu devrinde kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içinde bulunan ve sarraf adı verilen bazı kişiler vardı. Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Türklerin hor gördükleri bu meslek özellikle Yahudi, Ermeni ve Rumların elinde bulunuyordu. Osmanlı hazinesinin para bakımından sıkıntıya düşmesi ölçüsünde itibar kazanan sarraflar genel olarak:

1. Hazineye ve saraya ödünç para vermek,
2. Çeşitli paraları birbiriyle değiştirmek,
3. Senet alım satımı yapmak,
4. Başka kimselere ait paraları işletmek,
5. Vergilerin iltizamını almak,
6. Devlet adamlarına ait malların gelir bakımından yönetimini yapmak, gibi işlerle uğraşırlardı.

Vergilerin iltizam diye adlandırılan özel bir yöntemle tahsil edilmesi da sarraflar yönünden başka bir kâr konusu olmaktaydı. Mültezim denilen kişiler devlete peşin olarak verdikleri depozito akçelerini genellikle bu sarraflardan temin eder ve kendilerini bu kârlarına iştirak

ettirirlerdi. Diğer taraftan, hükümet de paraya ihtiyaç duyduğu zamanlar tahsil edilecek gelir karşılığında havale veya tahvilât çıkarıp sarraflara kırdırırdı. Aynı şekilde hükümetten maaş ya da mal karşılığı alacaklı olanlar da, alacaklarını büyük iskontolarla sarraflara kırdırdıklarından, bunlar da hükümete yapacakları ödemelerde önce bu gibi senetleri kullanmak suretiyle iki taraflı kâr sağlıyorlardı. Sarraflara ait işyerlerinin genellikle Galata civarında bulunması nedeniyle, adı geçen meslek mensupları "Galata Sarrafları" ve son zamanlarda ise "Galata Bankerleri" diye adlandırılmaktaydı. 18. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde kurulan özel komisyonculuk şirketlerini andıran bu sarraflar, mal mübadelesine aracı olmaktan çok yukarıda belirtilen işlerle uğraşıyorlardı. Osmanlı hükümetlerinin Galata sarraflarına sık sık başvurdukları ve her seferinde de daha ağır koşullarla borçlanmak durumunda kaldıkları bilinmektedir. Osmanlı hazinesinin plansız ve hesapsız bir tarzda yönetilmesi sonucu, sürekli olarak borçlanmak ve hatta ilerdeki gelirlerini bile kırdırmak zorunda kalan Osmanlı hükümetlerinin bu durumundan yararlanan sarraflar, yüzyıllar boyu büyük ve haksız servetler edinmek olanağını bulmuşlardır.

1839 yılında ilân edilen tanzimatın meydana çıkardığı zarurlı masraflar, esasen para darlığı çekmekte olan hazineyi daha da zor bir duruma düşürmüştü. Bu nedenle 1840 yılında "Kaimi Muteberei Nakdiye" adı altında ilk Osmanlı kâğıt parası çıkarıldı. Başlangıçta kâğıt paranın altına nazaran büyük bir fark göstermemesine rağmen, zamanla para ve dış ticarette kullanılan kambiyo değerlerinde bir kararsızlık başladı. Bunun üzerine hükümet Galata bankerlerinden Teodor Batazzi ve J. Alleon adındaki iki şahıs ile anlaşarak, senelik 2 milyon kuruş ücret karşılığında kambiyo istikrarını sağlamak görevini bu kişilere tevdi etti. Buna karşılık adı belirtilen bankerler tarafından da Fransa ve İngiltere üzerine bir İngiliz lirası 110 kuruş üzerinden poliçe çekilmesi kabul edildi. 1847 yılında adı geçen şahıslar hükümetin de yardımı ile İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) adı altında Osmanlı İmparatorluğunda kurulan ilk bankayı tesis etmiş oldular. Kâğıt para değerinin korunmasında büyük yararları görülen bu banka, hükümetin borçlarını zamanında ödeyememesi nedeniyle 1852 yılında iflâs etti.

İstanbul Bankasının işleri önceleri büyük bir düzen içerisinde yürümekteydi. Ancak 1848 yılında Fransız ihtilâli nedeniyle ödemeleri durduracak kadar önemli mallı zorluklar meydana çıkmağa başladı. Fakat hükümetin yardımları ile önlendi. Bu sıralarda hükümet bankadan 130 milyon kuruşluk borçlanmada bulunmuş ve adı geçen bankanın sermayesi de olmadığından bu para yabancı bankalar üzerine çekilen poliçelerle sağlanmıştı. Ancak hükümet borcunu zamanında ödeyemeyince, banka da poliçelerini karşılamak olanağını bulamadı. Büyük zorluklarla bu para temin edilerek ilk buhran atlattılmış oldu. İstanbul Bankası geçirdiği çeşitli buhranlara rağmen 1852 yılına kadar çalışmalarına devam etti ve kâğıt para ihracına devam bulunduğu halde kambiyoda İngiliz lirasını 110 kuruşta tutmak başarısını gösterebildi. Adı geçen bankanın gerek hükümete ve gerekse iş hayatına olan hizmetleri çok önemli kabul edilse bile, memlekette para spekülasyonuna ilk vasıta ve örnek olması bakımından da bazı zararları birlikte getirmiştir. Sonuç olarak İstanbul Bankası 1852 yılında iflâs etmek zorunda kaldı.

1842 yılında sarraf ve bankerler bir araya gelerek aralarındaki rekabeti önlemek amacı ile, Anadolu ve Rumeli Kumpanyaları adı altında iki şirket kurdular. Adı geçen şirketler imparatorluk gelirlerini toplamak ve gereken yerlere de ödemede bulunmak suretiyle, devletin bir çeşit hazinecilik görevini yapıyorlardı.

Kırım harbinden sonra tanzimat fermanına ek olarak çıkarılan 18 Şubat 1856 tarihli hattı hümayunda, hükümetin mallı ve ekonomik düzeni geliştirmek bakımından bir banka kurmak

düşüncesinde olduğu açıklanıyordu. Buna dayanılarak 1856 yılında bir İngiliz sermaye grubuna, 500.000 İngiliz lira sermayeli ve Bankı Osmani (Ottoman Bank) adını taşıyan bir banka kurmak izni verildi. Daha sonra banknot çıkarma yetkisi de verilerek imtiyazlı bir duruma getirilen Bankı Osmani, yedi yıl kadar faaliyet gösterdikten sonra, 1863 yılında Bankı Osmanli Şahane (Imperial Ottoman Bank) adlı bankanın kurulması üzerine kapatılmış ve sermaye sahipleri de yeni kurulan bu bankaya katılmışlardır. Hâlen yurdumuzda Osmanlı Bankası unvanı ile çalışan bu bankadır. Merkez Bankası kurulana kadar banknot çıkarma yetkisini de elinde tutan Osmanlı Bankası, adı geçen banka kurulduktan sonra bu imtiyazını kaybederek özel bir banka niteliğini almıştır.

1870 yılında devletin resmi bankası olmak amacıyla kurulan Türkiye Bankası ise, ancak bir yıl kadar faaliyet gösterebildikten sonra iflâs etmiştir. Özellikle Kırım harbinden sonra Osmanlı İmparatorluğunun tamamen yabancı sermayeye açık bir duruma gelmesi ve dış borçlanmaların da gittikçe artması sebebiyle, birçok yabancı bankanın Türkiye’de kurulabilmesi mümkün olmuştur.

Devletin devamlı olarak dışarıya borçlanması nedeniyle dış borçların ödenemeyecek bir duruma gelmesi sonucunda, 1881 yılında Duyunu Umumiye İdaresi kuruldu. Söz konusu kuruluş, bir kısım vergilerin tarh, tahakkuk ve sarfını üzerine alıyordu. Duyunu Umumiye İdaresinin kuruluşu memleketimizde yabancı sermayeli birçok banka kurulmasını da teşvik etmiştir. Bu cümleden olarak Crédit Lyoné’nin İstanbul ve İzmir’de, Alman Deutsche Bank’ın İstanbul’da şube açmasını ve ayrıca Deutsche Orient Bank, Alman Filistin Bankası ve Rus Ticareti Hariciye Bankasının kurulmasını zikretmek mümkündür.

Bu arada yerli Galata bankerleri ile bir kısım Türkler de, ya doğrudan doğruya ya da yabancı sermaye ile işbirliği yaparak bazı bankalar kurmuşlardır.

Şirketi Umumiyei Osmaniye Bankası (Société Générale de l’Empire Ottoman) 10 Muharrem 1281 (1864) tarihli bir kararname ile kurulmuştu. Yarıyı ödenmiş 2 milyon sterlin sermayesi vardı. Bankayı kuranlar arasında Bankı Osmanli Şahane ile A. Baltazzi, Hıristaki Zografos, Mısırlıoğlu Boğos gibi bankerler de bulunmaktaydı. Bu bankanın işlemleri genellikle, hazineye geçici olarak avans vermek ile illere ve belediyelere ikrazatta bulunmaktan öteye geçmiyordu. Adı geçen banka, 1893 yılında tasfiye edilmek durumunda kalmıştır. Şirketi Maliyei Osmaniye Bankasının (The Ottoman Financial Association) kuruluşu ise Amerika iç harplerinin bittiği yıllara rastlamaktadır. Dört yıl kadar devam edegelen bu harp sebebiyle Amerika’nın pamuk ihracatı çok azalmış bulunuyordu. Gelişmekte bulunan pamuklu mensucat sanayiine hammadde sağlamağa çalışan İngiliz sermaye sahiplerinden bir grup, 1 milyon sterlinlik bir sermaye ile bu bankayı kurdular (1866). Türkiye’deki pamuk ekimini genişletmek suretiyle İngiltere’ye pamuk bulmak düşüncesindeydiler. Fakat birkaç yıl faaliyet gösterebildikten sonra 1868 yılında tasfiye edilerek malvarlığının Osmanlı Bankasına devredilmesi zorunluluğu meydana geldi. İtibarı Umumi Osmanlı Bankası (Crédit Général Ottoman) 5 Ocak 1869 tarihli bir ferman ile, Osmanlı Bankası kurucularının rakibi olan bir grup tarafından kurulmuştur. Bu gruba bir taraftan Paris’te bulunan Société Générale, diğer taraftan da İstanbul’da bankerlik yapan Tubini firması dahil bulunuyordu. 50 milyon franklık sermayesi 100.000 hisseden oluşan bu banka, özellikle 1873 senesine kadar hazineye verdiği avanslardan ve hazine adına yaptığı mall işlemlerden çok büyük kazançlar elde etti. Ancak zamanla işleri bozularak 1899 yılında tasfiye edilmek durumuna geldi.

Bu dönemde kurulan diğer yabancı bankaların kuruluş tarihlerini, adlarını, sermayelerini ve tasfiye tarihlerini gösteren bir cetvel aşağıya alınmıştır.

<i>Kuruluş Tarihi</i>	<i>Bankanın Adı</i>	<i>Sermayesi</i>	<i>Tasfiye Tarihi</i>
1870	Avusturya – Osmanlı Bankası	2,5 Milyon Sterlin	1873
1870	Avusturya – Türk Bankası	2 Milyon Sterlin	1873
1872	İkinci İstanbul Bankası	1 Milyon Sterlin	1894
1872	Kambiyo ve Esham Şirketi Osmaniyesi	600.000 Sterlin	1899
1891	Midilli Bankası	264.000 lira	1903
1888	Selânik Bankası	2 Milyon Frank	1969
1909	Türkiye Millî Bankası	1 Milyon Sterlin	1913
1910	Türkiye Ticaret ve Sanayi Bankası	550.000 lira	1914
1910	Osmanlı Ticaret Bankası	100.000 lira	1914

Osmanlı İmparatorluğu devrinde kurulan millî banka sayısı pek azdır. İtbarî Millî Bankası, Adapazarı Bankası ve birkaç mahallî banka istisna edilirse, geriye sadece Ziraat Bankası ile Emniyet Sandığı kalmaktadır.

Büyük devlet adamı Mithat Paşa 1863 yılında Niş valisi bulunduğu sıralarda Yugoslavya — Bulgar hududundaki Pirot kasabasında, Ziraat Bankasının kökeni olarak kabul edilebilecek Memleket Sandıkları adındaki ilk ziral kredi sandığını kurmuştur. Başlangıçta büyük bir hızla gelişen bu sandıklar, sonraları özellikle sermaye noksanlığı yüzünden çalışma hızını kaybetmiştir. Bu sebeple sandığa sürekli bir sermaye kaynağı aranmış ve neticede Memleket Sandıklarına tahsis edilmek üzere âşâr vergisinin onda bir oranında artırılması uygun görülmüştür. Bu ilâveye "menâfi hissesi" adı verildiğinden, sandığın adı da 1883 tarihinden itibaren "Menâfi Sandıkları" olarak değiştirilmiştir. 5 yıl kadar çalışmalarına bu isimle devam eden sandık, 1888 yılında Ziraat Bankasının kurulması üzerine bütün malvarlığını bu bankaya devretmiştir. Ziraat Bankası kurulurken bütün memleketteki menâfi sandıkları sayısının 250 civarında olduğu ve devredilen sermaye toplamının da 2 milyon lirayı aşmadığı tahmin edilmektedir. Daha sonra da tetkik edileceği üzere, Ziraat Bankası (1926-1937) yılları arasında Türkiye Ziraat Bankası A.Ş. ve 1937 yılından bu yana da T.C. Ziraat Bankası isimleri altında yurt çapındaki çok önemli görevine başarı ile devam edilmektedir.

Mithat Paşa, halkın elindeki dağınık ve az miktardaki paraları bir araya getirerek ihtiyaç sahiplerinin istifadesine sunmak ve halka tasarruf alışkanlığını da aşılama gayesiyle, 1863 yılında İstanbul Emniyet Sandığını kurmuştur. Hâlen de faaliyet halinde olan Emniyet Sandığı sermayesiz olarak kurulmuş olup, 1907 yılından beri de Ziraat Bankasına bağlanmış bulunmaktadır.

Bu dönemde kurulan diğer millî bankaların kuruluş tarihlerini ve isimlerini gösteren bir cetvel aşağıya alınmıştır.

<i>Kuruluş Tarihi</i>	<i>Bankanın Adı</i>
1913	Türk Ticaret Bankası
1914	Millî Aydın Bankası
1914	Millî Karaman Bankası
1914	Emlâki Gayrimenkule ve İkrizat Bankası
1916	Akşehir Bankası
1917	Manisa Bağcılar Bankası
1917	İtbarî Millî Bankası
1917	Konya Ahâlî Bankası
1917	İktisadî Millî Bankası
1919	Eskişehir Çiftçiler Bankası
1919	Adapazarı Emniyet Bankası
1920	Konya Türk Ticaret Bankası
1922	Bor Zürra ve Tüccar Bankası



Birinci Dünya savaşı içinde meydana gelen en önemli bankacılık gelişimi, 1917 yılında İtbari Millî Bankasının (Crédit National Ottoman) kurulmuş olmasıdır. Dört milyon lira sermaye ile kurulan bu millî bankaya, birtakım imtiyazlar da verilmiş bulunmaktaydı. Yeni bir millî kuruluşun, kapitülasyonların himayesinde iş gören yabancı bankalar karşısında tutunabilmesi için, bazı ayrıcalıklar gerekli görülmüştü. İtbari Millî Bankasına 21 Şubat 1916 tarihli bir kanunla verilen imtiyazları aşağıda belirtilen şekilde özetlemek mümkündür:

1. Bankanın sermaye, ihtiyat ve temettüleri ile işlemlerini yapmak için gerekli emvali her türlü vergiden muafır.
2. Hisse senetleri ile resmî kuruluşlarla olan yazışmaları damga resmine tâbi olmayacaktır.
3. Posta idaresi her türlü mektup ve telgrafları ücretsiz kabul edecektir.
4. İlk tesis için gerekli olan eşya gümrük resmine tâbi olmadan ithal edilebilecektir.

Bankanın hisseleri ada yazılı ve münhasıran Türk vatandaşlarına ait olacaktır. Bankanın her türlü banka işlemlerinden başka, sinai ve ticarî teşebbüslerle de iştigal edebileceği öngörülmüştü.

İtbari Millî Bankası, Ergani bakır madenleri işletme imtiyazıyla bu madenleri denize bağlayacak demiryolunun imtiyazını da almış bulunuyordu. İlk iki sene içinde giriştiği işlerde başarı sağlayan bu banka, Birinci Dünya savaşının sonlarına doğru, bazı spekülasyon işlemleri sonucunda önemli sayılabilecek zararlara uğradı. Fakat buna benzer çeşitli durumlara rağmen ayakta kalmayı başarabilen İtbari Millî Bankası, 1927 yılında İş Bankası ile birleşerek bu isim altındaki çalışmalarını sona erdirmiştir.

Yukarıda kuruluş tarihleri ve adları belirtilen bankalardan başka, Şer'îye Mahkemelerinin yönetimi altında bulunan Eytam Sandıklarının da, bir kredi müessesesi olarak kabul edildikleri görülmektedir. Cumhuriyetin ilânından sonra bu sandıkların yerini Türkiye Emlâk ve Eytam Bankası almıştır. Bilindiği gibi daha sonra 14/6/1946 tafiinde yayınlanan 4947 sayılı bir kanun ile de, adı geçen banka Türkiye Emlâk Kredi Bankası Anonim Ortallığı haline dönüştürülmüştür.

## **2 – Cumhuriyet Döneminde Bankacılık :**

Yukarıdan beri verilen izahattan da anlaşılacağı gibi, memleketimizde cumhuriyet döneminden önce dünya ölçüsünde gerçek bir bankacılık faaliyetinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak cumhuriyetin ilânından günümüze kadarki geçen devre içinde çok önemli adımlar atılmış, özellikle devlet sermayesi veya sermayesinin katkısı ile birçok mühim bankalar kurulmuştur.

İlk olarak 1888 yılında kurulan Ziraat Bankası, esaslı bir şekilde ele alınmış ve cumhuriyetin ilânından 3 yıl sonra 1926 yılında anonim şirket haline getirilmiştir. 1937 yılında modern bankacılık prensiplerine göre yeniden düzenlenen Ziraat Bankası, bu tarihten günümüze kadar T.C. Ziraat Bankası adı altında yurt ölçüsündeki çok önemli hizmetlerine devam edelmektedir. T.C. Ziraat Bankası hâlen memleketimizde gerek örgüt, gerek mevduat ve gerekse kredi h.z.c.ni itibariyle en büyük banka unvanını da taşımaktadır.

Cumhuriyetin ilânından sonra, Türkiye bankacılığında yapılan ikinci büyük aşama, 1930 yılında ve 1715 sayılı kanunla, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının kurulmuş olmasıdır. Türkiye'de banknot ihracı imtiyazını tek başına elinde tutmak amacıyla anonim bir

şirket halinde kurulan adı geçen banka, daha sonra 14/1/1970 tarihinde çıkarılan 1211 sayılı bir kanunla yeniden organize edilmiş bulunmaktadır. Söz konusu kanuna göre T.C. Merkez Bankası;

1. Para ve kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programlara uygun bir tarzda yürütmek,
2. Hükümetle müştereken millî paranın iç ve dış değerini korumak amaçlarıyla gerekli tedbirleri almak,
3. Millî paranın hacim ve tedavülünü bu kanun gereğince düzenlemek,
4. Bankalara ödünç para verme işlerini, bu kanunda yazılı sınırlar içinde yüklenmek gibi görevleri üzerine almış bulunmaktadır.

Cumhuriyetin ilânından günümüze kadarki geçen devre içinde kurulan gerek devlet ve gerekse özel bankaların, kuruluş tarihlerine göre isimlerini gösteren bir cetvel aşağıya alınmıştır:

<i>Sıra</i>	<i>Kuruluş Tarihi</i>	<i>Bankanın Adı</i>	<i>Merkezi</i>
1	1924	Türkiye İş Bankası	Ankara
2	1924	Türkiye Tütünçüler Bankası	İzmir
3	1926	Afyon Terakki Servet Bankası	Afyon
4	1927	Eskişehir Bankası	Eskişehir
5	1927	Denizli İktisat Bankası	Denizli
6	1927	Kocaeli Bankası	İzmit
7	1927	Türkiye Emlâk Kredi Bankası	Ankara
8	1928	Türkiye İmar Bankası	İstanbul
9	1928	Egebank	İzmir
10	1928	Şarki Karaağaç Bankası	Şarki Karaağaç
11	1929	Elazığ İktisat Bankası	Elazığ
12	1929	Lüleburgaz Bankası	Lüleburgaz
13	1930	T.C. Merkez Bankası	Ankara
14	1933	Sümerbank	Ankara
15	1933	İller Bankası	Ankara
16	1932	Efesbank	Zonguldak
17	1935	Etibank	Ankara
18	1938	Türkiye Halk Bankası	Ankara
19	1938	Ankara Halk Sandığı	Ankara
20	1938	İstanbul Halk Sandığı	İstanbul
21	1944	Yapı ve Kredi Bankası	İstanbul
22	1946	Türkiye Garanti Bankası	İstanbul
23	1948	Akbank	İstanbul
24	1948	Türkiye Kredi Bankası	İstanbul
25	1948	Tutum Bankası	İstanbul
26	1948	Niğde Bankası	Niğde
27	1949	Muhabank	Ankara
28	1950	Türkiye Sınal Kalkınma Bankası	İstanbul
29	1951	Denizcilik Bankası	İstanbul
30	1952	Doğubank	İstanbul
31	1953	Türk Ekspres Bankası	İstanbul
32	1953	İstanbul Bankası	İstanbul
33	1953	Demirbank	İstanbul
34	1954	Türkiye Vakıflar Bankası	Ankara
35	1954	Şekerbank	Ankara
36	1954	İççi Kredi Bankası	Kayseri
37	1955	Buğday Bankası	Ankara
38	1955	Pamukbank	İstanbul
39	1956	Raybank	Ankara
40	1957	Tümsübank	İstanbul

<u>Sıra</u>	<u>Kuruluş Tarihi</u>	<u>Bankanın Adı</u>	<u>Merkezi</u>
41	1957	Esnaf Kredi Bankası	İstanbul
42	1958	Sanayi Bankası	İstanbul
43	1958	Maden Kredi Bankası	İstanbul
44	1958	Çaybank	Rize
45	1959	Türkiye Öğretmenler Bankası	Ankara
46	1962	T.C. Turizm Bankası	Ankara
47	1962	Anadolu Bankası	İstanbul
48	1962	Sağlık Bankası	Şarklı Karaağaç
49	1963	Sınal Yatırım ve Kredi Bankası	İstanbul
50	1964	Devlet Yatırım Bankası	Ankara
51	1964	Amerikan-Türk D.T. Bankası	İstanbul
52	1968	Türkiye Maden Bankası	Ankara
53	1969	Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	İstanbul

1969 yılında Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası adı altında çalışmaya başlayan banka, 1888 yılından beri faaliyette bulunan Selânik Bankasının bir devamı durumundadır. Ayrıca 1964 yılında kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası da, 1970 yılından itibaren Türk Dış Ticaret Bankası adı altında çalışmaya başlamıştır.

Yukarıda adı geçen millî bankalarımızdan Muhabank, Tümsübank, Esnaf Kredi Bankası, Sanayi Bankası, Doğubank, Buğday Bankası, Türk Ekspres Bankası, Raybank, Türkiye Kredi Bankası, Tutum Bankası, Şarklı Karaağaç Bankası, Lüleburgaz Bankası, Niğde Bankası ve Efesbank muhtelif tarihlerde kapanmışlar ya da birleşerek yeni bankalar kurmuşlardır.

## BÖLÜM 2.

### TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

#### 1 – Türkiye’de Bankaların Başlıca Fonksiyonları :

Türkiye bankaları temel fonksiyonları itibariyle kendine has bir durum göstermektedir. Özellikle A.B.D. ve İngiltere bankacılığında en belirgin ifadesini bulan gelişmiş ülkeler bankacılığının başlıca fonksiyonu, halkın günlük ödemelerde kullanacağı banka parasını yaratmaktır. Bilindiği gibi, ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde günlük alışverişlerin büyük bir kısmı çek ile yapılmaktadır. Gerek şirketler ve gerekse halk günlük satın almalarında hep bu yolu tercih etmek temayülündedirler. Bu gibi memleketlerde, gerçek para ile banka parası arasında kabul edilme yönünden hemen hemen hiç bir fark mevcut değildir.

Ancak memleketimizde durum farklı bir şekil göstermektedir. Bazı işadamları veya şirketler ayrı tutulacak olursa, alışverişlerin çekle yapılabilmesi alışkanlığı henüz kazanılmış değildir. Durum böyle olunca bankalar mevduat parası yaratamamakta, ancak halkın parasını saklama görevini ifa edebilmektedirler. Memleketimizde bankalar daha ziyade paraların saklandığı birer emanet müessesesi vasfını taşımakta olup, mevduata ayrıca bir miktar da faiz verilmek suretiyle mudinin tatmini yoluna gidilmektedir. Bu arada Türk bankacılık sistemi içinde vazgeçilmez bir unsur olarak göze çarpan ikramiye dağıtma alışkanlığı da göz önüne alınacak olursa, memleketimizin ekonomik koşulları içinde bankalara para yatırma usulü, halk tarafından az gelir getirirse bile, emin bir plasman yolu olarak kabul edilmektedir. Memleketimizin az gelişmiş bir ekonomik düzen içinde olması ve buna bağılı olarak halkımızın da kendine özgü bir alışkanlık içinde bulunması nedenleriyle, bankalarımızı Avrupa ve A.B.D. bankacılığına benzer bir fonksiyon içinde görebilmek şimdilik pek mümkün değildir. Bu sebeple, Türkiye bankalarının en önemli fonksiyonu halkın parasını saklamaktır, tarzında bir sonuca varabiliriz.

Bankalarımızın ikinci önemli fonksiyonu ise, sermaye piyasasının henüz kurulamaması sebebine bağılı olmak üzere, özel sektör ve devlet sektörü kredi ihtiyacının çok büyük bir kısmının bankalarca karşılanması hususudur.

Bu iki temel fonksiyondan başka bankalarımızın çeşitli hizmet muamelelerini yapmak gibi diğere bir fonksiyonları da söz konusudur. Ancak yukarda da belirtildiği gibi sermaye piyasasının memleketimizde henüz mevcut olmaması sebebiyle, bankaların hisse senedi ve tahvil ile ilgili işlemleri pek azdır.

Memleketimizin kendine özgü ekonomik düzeni sebebiyle, bankalarımızın yurt ekonomisi içindeki yeri diğer ülkelere kıyas edilemeyecek kadar fazladır. Birkaç özel banka ayrık tutulacak olursa, devlet bankalarının ekonomik hayatımıza tamamen hâkim olduklarını görmek zor değildir. Bunun bir sebebi de, gelişmiş ülkelerde ekonomik hayata en etkili bir şekilde katılan anonim şirketlerin, memleketimizde batılı anlamda kurulup işletilmesinin şimdilik pek mümkün olmamasıdır.

Bu sebeple Avrupa'da veya Amerika'da anonim şirketlerce karşılanan birçok faaliyet konuları, bir zaruret eseri olarak memleketimizde bankalar tarafından ele alınmakta ya da kurulmuş zayıf şirketlerin takviyesi yoluna gidilmektedir. Meselâ Sümerbank'ın tekstil sanayi, Etibank'ın da maden işletme konuları ile geniş çapta uğraşmaları, bu fikri özetleyebilecek en belirgin misallerdir. Öte yandan tarım sektörünü tek başına finanse etmeğe çalışan T.C. Ziraat Bankasının 1974 yılı zirai plasmanı 23 milyar lira civarındadır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Türkiye bankaları başta devlete ait olanlar bulunmak üzere, yurdumuzun ekonomik düzenine egemen durumdadırlar. İllerdeki bölümlerde bu hususun örneklerle daha iyi açıklanması mümkün olacaktır.

## 2 - Faaliyet Halinde Olan Bankalar :

Türkiye'de 1973 yılı sonunda 46 banka faaliyet göstermektedir. Türkiye Bankalar Birliğinin yapmış olduğu tasnife dayanılarak söz konusu bankaların kuruluş tarihlerine göre adlarını gösteren bu cetvel aşağıya alınmıştır.

### ÖZEL KANUNLARLA KURULMUŞ BANKALAR : (1)

Sıra	Bankanın Unvanı	Kuruluş Tarihi
1	T.C. Ziraat Bankası	1863
2	İstanbul Emniyet Sandığı	1868
3	Türkiye Emlâk Kredi Bankası	1927
4	T.C. Merkez Bankası	1930
5	Sümerbank	1933
6	İller Bankası	1933
7	Etibank	1935
8	Türkiye Halk Bankası	1938
9	Denizcilik Bankası	1951
10	Türkiye Vakıflar Bankası	1954
11	Türkiye Öğretmenler Bankası	1959
12	T.C. Turizm Bankası	1962

### ÖZEL MİLLÎ BANKALAR : (2)

Sıra	Bankanın Unvanı	Kuruluş Tarihi
1	Millî Aydın Bankası	1914
2	Türk Ticaret Bankası	1914
3	Türkiye Bâncılar Bankası	1917
4	Türkiye İş Bankası	1924
5	Türkiye Tütüncüler Bankası	1924
6	Eskişehir Bankası	1927
7	Kocaeli Bankası	1927
8	Denizli İktisat Bankası (3)	1927

(1) Özel kanunlarla kurulmuş bankalar Türkiye Vakıflar Bankası ve Öğretmenler Bankası hariç devlet bankası hüviyetindedir. Bu sebeple bu banka grubunu (Devlet Bankaları) olarak da adlandırmak mümkündür.

(2) Özel Millî Bankalar grubunu (Özel Ticaret Bankaları) olarak da isimlendirmek mümkündür.

(3) Özkaynakları Bankalar Kanununun 6. maddesinde öngörülen seviyeye ulaşmış olduğu için, Denizli İktisat Bankası 1971 yılı itibarıyla Mahalli Bankalardan Özel Millî Bankalar grubuna aktarılmıştır.

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Kuruluş Tarihi</u>
9	Egebank	1928
10	Türkiye İmar Bankası	1928
11	Yapı ve Kredi Bankası	1944
12	Türkiye Garanti Bankası	1946
13	Akbank	1948
14	Demirbank	1953
15	İstanbul Bankası	1953
16	Şekerbank	1954
17	İşçi Kredi Bankası	1964
18	Pamukbank	1955
19	Çaybank	1958
20	Maden Kredi Bankası	1958
21	Anadolu Bankası	1962
22	Türk Dış Ticaret Bankası	1964

#### **MAHALLİ BANKALAR :**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Kuruluş Tarihi</u>
1	Afyon Terakki Servet Bankası	1926
2	Elâzığ İktisat Bankası	1929
3	Sağlık Bankası	1962

#### **YATIRIM BANKALARI :**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Kuruluş Tarihi</u>
1	Türkiye Sınal Kalkınma Bankası	1950
2	Sınal Yatırım ve Kredi Bankası	1963
3	Devlet Yatırım Bankası	1964
4	Türkiye Maden Bankası (1)	1968

#### **YABANCI BANKALAR :**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Kuruluş Tarihi</u>
1	Osmanlı Bankası	1863
2	Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası	1888
3	Banko di Roma	1911
4	Banka Komerçiyale İtalyana	1919
5	Holantse Bank – Üni N. V.	1921

Tablonun tetkikinden de görüleceği gibi yurdumuzda hâlen 12 özel kanunlarla kurulmuş banka, 22 Özel Millî Banka, 3 Mahallî Banka, 4 Kalkınma ve Yatırım Bankası ve 5 adet de Yabancı Banka olmak üzere toplam olarak 46 banka faaliyet göstermektedir. En eski banka 1863 yılında kurulan T.C. Ziraat Bankası, en yeni banka ise 1968 yılında kurulmuş bulunan Türkiye Maden Bankasıdır. Ancak 20/12/1963 tarihinde kurulan Türkiye Maden Bankası bugüne kadar faaliyete geçmemiştir.

Diğer taraftan, öz kaynakları Bankalar Kanununun 6. maddesinde öngörülen seviyeye ulaşmış olduğu için Denizli İktisat Bankası 1971 yılı itibarıyla Mahallî Bankalardan Özel Millî Bankalar grubuna aktarılmış bulunmaktadır. Öte yandan 1969 yılında Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası adı altında çalışmaya başlayan banka ise, 1888 yılından beri faaliyette bulunan Selânik Bankasının bir devamı durumundadır.

(1) 20.12.1968 tarihinde kurulan Türkiye Maden Bankası bugüne kadar faaliyete geçmemiştir.

### 3 — Türkiye'de Bankacılık Sahasına Yatırılan Sermaye :

1972 yıl sonu bilançolarına nazaran Türkiye'de bankacılık sahasına yatırılan sermayenin, bankalara göre dağılışını gösteren bir tablo aşağıya alınmış bulunmaktadır. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

#### ÖZEL KANUNLARLA KURULMUŞ BANKALAR :

Sıra	Bankanın Unvanı	Ödenmiş Sermaye	İhtiyatlar	Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar
1	Sümerbank	1.771.147	129.370	1.900.517
2	Etibank	1.306.734	213.874	1.520.608
3	T.C. Ziraat Bankası	1.147.838	321.428	1.469.264
4	Denizcilik Bankası	1.338.499	3.357	1.341.856
5	İller Bankası	950.609	47.388	997.997
6	T. Emlâk Kredi Bankası	624.743	49.810	674.553
7	T.C. Turizm Bankası	418.969	—	418.969
8	T. Halk Bankası	286.294	24.465	310.759
9	T. Vakıflar Bankası	50.000	21.051	71.051
10	T. Öğretmenler Bankası	26.600	3.871	30.471
11	İstanbul Emniyet Sandığı	—	15.924	15.924
12	T.C. Merkez Bankası	25.000	503.922	528.922
		<u>7.944.433</u>	<u>1.334.458</u>	<u>9.278.891</u>

#### ÖZEL MİLLÎ BANKALAR :

Sıra	Bankanın Unvanı	Ödenmiş Sermaye	İhtiyatlar	Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar
1	T. İş Bankası	40.000	628.893	668.893
2	Yapı ve Kredi Bankası	150.000	158.500	308.500
3	Akbank	125.000	75.967	200.967
4	T. Garanti Bankası	100.000	15.441	115.441
5	T. Ticaret Bankası	68.250	36.571	104.821
6	Şekerbank	40.000	9.341	49.341
7	Anadolü Bankası	45.000	1.097	46.097
8	İstanbul Bankası	30.000	—	30.000
9	Pamukbank	25.000	4.588	29.588
10	T. Dış Ticaret Bankası	10.000	18.223	28.223
11	T. İmar Bankası	5.000	12.035	17.035
12	Eskişehir Bankası	11.281	1.338	12.619
13	Demirbank	10.000	2.205	12.205
14	T. Tütünçüler Bankası	7.000	1.173	8.173
15	Maden Kredi Bankası	8.000	—	8.000
16	Egebank	5.000	2.082	7.082
17	Millî Aydın Bankası	5.300	1.126	6.426
18	İşçi Kredi Bankası	3.000	2.261	5.261
19	Kocaeli Bankası	4.300	400	4.700
20	Denizli İktisat Bankası	3.135	747	3.209
21	T. Bağcılar Bankası	2.750	180	2.940
22	Çeybank	2.677	142	2.819
		<u>700.693</u>	<u>872.320</u>	<u>1.673.013</u>

**MAHALLİ BANKALAR:**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Ödenmiş Sermaye</u>	<u>İhtiyatlar</u>	<u>Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar</u>
1	Elazığ İktisat Bankası	875	508	1.383
2	Afyon Terakki Servet Bankası	631	119	750
3	Sağlık Bankası	500	10	510
		<u>2.006</u>	<u>637</u>	<u>2.643</u>

**YATIRIM BANKALARI:**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Ödenmiş Sermaye</u>	<u>İhtiyatlar</u>	<u>Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar</u>
1	Devlet Yatırım Bankası	1.020.322	302.472	1.322.794
2	T. Sınal Kalkınma Bankası	193.336	129.396	322.732
3	Sınal Yatırım Kredi Bankası	20.000	4.952	24.952
		<u>1.233.658</u>	<u>436.820</u>	<u>1.670.478</u>

**YABANCI BANKALAR:**

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Ödenmiş Sermaye</u>	<u>İhtiyatlar</u>	<u>Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar</u>
1	Osmanlı Bankası	8.000	75.187	83.187
2	Uluslararası E. ve T. Bankası	2.658	25.848	28.506
3	Banka di Roma	1.500	10.297	11.797
4	Banka Komerçiyale İtalyana	2.500	8.240	10.740
5	Holantse Bank – Unl N.V.	1.000	6.181	7.181
		<u>15.658</u>	<u>125.753</u>	<u>141.411</u>

1972 yıl sonu itibarıyla bankacılık sahasına yatırılan sermayeyi banka gruplarına göre de aşağıda belirtilen şekilde sıralamak mümkündür:

<u>Banka Grubu</u>	<u>Ödenmiş Sermaye</u>	<u>İhtiyatlar</u>	<u>Ödenmiş Sermaye + İhtiyatlar</u>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	7.944.433	1.334.458	9.278.891
Özel Millî Bankalar	700.693	972.320	1.673.013
Mahallî Bankalar	2.006	637	2.643
Yatırım Bankaları	1.233.658	436.820	1.670.478
Yabancı Bankalar	15.658	125.753	141.411
<b>Toplam</b> .....	<b>9.896.448</b>	<b>2.869.988</b>	<b>12.766.436</b>

Tabloların tetkikinden de anlaşılacağı gibi bu sahaya yatırılan sermayenin çok büyük bir bölümü özel kanunlarla kurulmuş bankalar grubuna ait bulunmaktadır. Nitekim Ödenmiş Sermaye ve İhtiyatlar toplamı olarak bankacılık sahasına yatırılan 12.766.436.000 liralık sermayenin %72,69'unu teşkil eden 9.278.891.000 lira adı geçen banka grubu tarafından yatırılmıştır. Bu miktar içinde de en büyük sermaye payı 1.900.517.000 lira ile Sümerbank'a aittir. Sümerbank'ı 1.520.608.000 lira ile Etibank, 1.469.264.000 lira ile T.C. Ziraat Bankası, 1.341.856.000 lira ile Denizcilik Bankası ve 997.997.000 lira ile de İller Bankası iz-



lemektedir. En düşük sermaye ise 510.000 lira ile Sağlık Bankası tarafından yatırılmıştır. Yatırdıkları sermayenin Türkiye’de bankacılık sahasına yatırılan sermaye içindeki oranının yüksekliği bakımından ilk on sırayı alan banka isimleri aşağıda belirtilmiş bulunmaktadır.

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Sermaye Oranı</u>
1	Sünerbank	% 14,89
2	Etibank	% 11,91
3	T.C. Ziraat Bankası	% 11,51
4	Denizcilik Bankası	% 10,51
5	Devlet Yatırım Bankası	% 10,36
6	İller Bankası	% 7,81
7	T. Emlâk Kredi Bankası	% 5,28
8	T. İş Bankası	% 5,24
9	Yapı ve Kredi Bankası	% 2,41
10	Akbank	% 1,57

Bankacılık sahasına yatırılan sermayenin çok büyük bir yüzdesi devlet bankalarına ait bulunmaktadır. Nitekim yedi devlet bankasına ait ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamının yatırılan genel sermayeye oranı %72 civarındadır. Özel bankalar içinde ise en büyük sermayeye sahip bulunan 668.893.000 lira ile Türkiye İş Bankasıdır. Adı geçen bankayı sırasıyla 308.500.000 lira ile Yapı ve Kredi Bankası ve 200.967.000 lira ile de Akbank izlemektedir. On devlet bankası dışında kalan 36 bankanın toplam sermayesi 2.263.333.000 lira olup, bu miktar bankacılık sahasına yatırılan tüm sermayenin ancak %17,73’ünü teşkil etmektedir. Diğer taraftan yukarıdan beri isimleri sıralanan on adet devlet bankasının yatırdığı toplam sermaye ise 10.500.163.000 lira olup, söz konusu miktar yatırılan genel sermayenin %82,27’sine eşit bulunmaktadır:

#### 4 – Son Beş Yıl İçinde Bankaların Şube Adetlerindeki Artış :

Son beş yıl içinde şube adetlerindeki artışın banka gruplarına göre durumu yıl sonları itibariyle aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

<u>Banka Grubu</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	1234	1353	1449	1508	1569
Özel Millî Bankalar	1223	1486	1643	1800	1992
Mahallî Bankalar	5	5	5	3	3
Yatırım Bankaları	3	2	2	3	4
Yabancı Bankalar	86	102	111	113	114
Toplam .....	2551	2948	3210	3427	3682
Artış Oranı .....	100	% 15,56	% 25,83	% 34,33	% 44,33

Görüldüğü gibi beş yıl boyunca bankalarımızın şube adetlerinde sürekli bir artış temposu göze çarpmaktadır. Nitekim 1968 yılında 2551 olan genel şube sayısı toplamı 1972 yılı sonunda %44,33 oranında bir artışla 3682 rakamına ulaşmış bulunmaktadır. Beş yıl içinde en fazla şube artışı özel bankalar grubunda meydana gelmiştir. Adı geçen banka grubunun 1968 yılında 1223 olan toplam şube sayısı %62,87 oranında artış göstererek 1972 yılı sonunda 1992 rakamına ulaşmıştır. Beş yıl boyunca Mahallî Bankalar ile Yatırım Bankalarında şube sayısı bakımından kayda değer bir değişiklik olmamıştır.

1972 yıl sonu itibariyle şube sayılarının fazlalığı bakımından ilk on sırayı alan banka isimleri ile, şube miktarlarının Türkiye’deki toplam şube sayısına olan oranları aşağıda gösterilmiştir.

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Şube Sayısı</u>	<u>Oranı</u>
1	T.C. Ziraat Bankası	810	% 21,99
2	T. İş Bankası	517	% 14,04
3	Yapı ve Kredi Bankası	379	% 10,29
4	Akbank	318	% 8,63
5	T. Halk Bankası	230	% 6,24
6	T. Ticaret Bankası	211	% 5,73
7	T. Garanti Bankası	192	% 5,21
8	T. Emlâk Kredi Bankası	152	% 4,12
9	T. Vakıflar Bankası	149	% 4,04
10	Şekerbank	102	% 2,77

Şube sayısının fazlalığı yönünden ilk sırayı 810 şube ve %21,99 oranı ile T.C. Ziraat Bankası almakta, adı geçen bankayı %14,04 ile T. İş Bankası,%10,29 ile Yapı ve Kredi Bankası, %8,63 ile Akbank ve %6,24 ile de T. Halk Bankası izlemektedir. Adı geçen beş bankamız toplam olarak 2254 şubeye sahip olup, bu miktar Türk Bankacılık Sisteminin sahip olduğu genel şube sayısının %61,19'una eşit bulunmaktadır. Geriye kalan 40 bankanın ise ancak %38,81 oranında şube sayısına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

#### 5 – Son Beş Yıl İçinde Bankaların Personel Miktarlarındaki Artış :

Son beş yıl içinde bankalarımızın personel miktarlarındaki artış banka grupları itibariyle aşağıda gösterilmiştir.

<u>Banka Grubu</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u>	<u>1970</u>	<u>1971</u>	<u>1972</u>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	30.558	33.539	36.297	37.750	39.114
Özel Millî Bankalar	24.118	28.040	30.809	32.940	36.520
Yabancı Bankalar	1.864	1.879	1.848	1.973	2.018
Yatırım Bankaları	273	279	273	306	317
Mahallî Bankalar	31	37	32	13	12
<b>Toplam</b> .....	<b>56.842</b>	<b>36.774</b>	<b>69.259</b>	<b>72.991</b>	<b>77.979</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 12,19</b>	<b>% 21,84</b>	<b>% 28,41</b>	<b>% 37,18</b>

Görüldüğü gibi beş yıl boyunca bankaların personel miktarlarında sürekli bir artış söz konusudur. 1968 yıl sonunda 56.842 olan toplam personel miktarına göre artış oranları 1969 yılında %12,19; 1970 yılında %21,84; 1971 yılında %28,41 ve 1972 yılında ise %37,18'dir. Beş yıl içinde en fazla personel artışı özel bankalar grubunda meydana gelmiştir. Adı geçen banka grubunun 1968 yılı sonunda 56.842 kişi olan toplam personel sayısı %51,42 oranında bir artış göstererek 36.520 rakamına ulaşmıştır. En fazla personel 19.382 kişi ile T.C. Ziraat Bankasına, en az personel ise 3 kişi ile Sağlık Bankasına ait bulunmaktadır. Artış oranının fazlalığı bakımından Özel Millî Bankaları sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yatırım Bankaları ve Yabancı Bankalar takip etmektedir.

1972 yıl sonu itibariyle personel sayısının fazlalığı bakımından ilk on sırayı alan banka isimleri ile, personel miktarlarının Türkiye'deki toplam personel sayısına olan oranları aşağıda belirtilmiştir.

<u>Sıra</u>	<u>Bankanın Unvanı</u>	<u>Personel Sayısı</u>	<u>Oranı</u>
1	T.C. Ziraat Bankası	19.382	% 24,85
2	T. İş Bankası	11.084	% 14,21
3	Yapı ve Kredi Bankası	7.037	% 9,02
4	Akbank	5.213	% 6,68
5	T. Halk Bankası	4.081	% 5,20
6	T. Garanti Bankası	3.745	% 4,80
7	T. Ticaret Bankası	3.730	% 4,78
8	T.C. Merkez Bankası	3.417	% 4,38
9	T. Emlâk Kredi Bankası	3.278	% 4,20
10	İller Bankası	2.447	% 3,13

Personel sayısının fazlalığı bakımından ilk sırayı 19.382 kişi ve %24,85 oranı ile T.C. Ziraat Bankası almakta ve adı geçen banka, %14,21 ile T. İş Bankası, %9,02 ile Yapı ve Kredi Bankası, %6,68 ile Akbank ve %5,20 ile de T. Halk Bankası tarafından izlenmektedir. Adıgeçen beş bankamız toplam olarak 46.777 personele sahip olup, bu miktar Türkiye bankalarında çalışan tüm personelin %59,98'ine eşit bir rakamdır. Geriye kalan 40 bankanın ise ancak %40,02 oranını tutturabildikleri anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 1972 yıl sonu itibarıyla Türkiye bankalarında 51.478 erkek ve 26.501 de kadın personel görev almış durumdadır. Kadın personelin toplam personele oranı ise %34 civarında bulunmaktadır.

#### 6 – Son Beş Yıl İçinde Bankaların Personel Masrafları :

Son beş yıl içinde bankalarımızın personel masraflarındaki artış yıl sonları itibarıyla aşağıda belirtildiği gibidir. Bilindiği gibi personel masrafları maaş, ücret, tazminat, prim, ikramiye, yolluk ve sosyal yardım gibi unsurları kapsamaktadır. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	881.891	994.194	1.221.739	1.535.957	1.733.405
Özel Millî Bankalar	474.414	603.149	726.481	934.162	1.122.299
Yabancı Bankalar	53.840	68.527	65.502	72.487	87.989
Yatırım Bankaları	17.760	18.345	21.539	25.257	29.874
Mahallî Bankalar	345	375	368	205	212
<b>Toplam</b> .....	<b>1.428.250</b>	<b>1.674.590</b>	<b>2.035.629</b>	<b>2.568.068</b>	<b>2.973.779</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 17,24</b>	<b>% 42,45</b>	<b>% 79,80</b>	<b>% 108,21</b>

Beş yıl boyunca bankaların personel masraflarında sürekli bir artış görülmektedir. 1968 yıl sonunda 1.428.250.000 lira olan toplam personel masrafına göre artış oranları 1969 yılında %17,24, 1970 yılında %42,45, 1971 yılında %79,80 ve 1972 yılında ise %108,21'dir. Beş yıl içinde en fazla personel masrafı artışı Özel Millî Bankalar grubunda meydana gelmiştir. Gerçekten 1968 yıl sonunda 474.414.000 lira olan personel masrafları tutarı %136,56 oranında bir artışla 1972 yıl sonunda 1.122.299.000 liraya yükselmiştir. Diğer taraftan rakamların tetkikinden, en fazla personel masrafının Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar grubu tarafından ödendiği ve adı geçen bankanın Özel Millî Bankalar, Yabancı Bankalar, Yatırım Bankaları ve Mahallî Bankalar tarafından izlendiği anlaşılmaktadır.

1972 yıl sonu rakamlarına nazaran personel masraflarının fazlalığı yönünden ilk on sırayı alan banka isimleri ile, bu kuruluşlara ilişkin personel masraflarının genel personel masrafları toplamına olan oranları aşağıda belirtilmiştir.

<i>Sıra</i>	<i>Bankanın Unvanı</i>	<i>Personel Masrafı</i>	<i>Oranı</i>
1	T.C. Ziraat Bankası	540.051.000.—	% 18,16
2	T. İş Bankası	474.182.000.—	% 15,94
3	Yapı ve Kredi Bankası	206.886.000.—	% 6,95
4	Akbank	138.703.000.—	% 4,66
5	T. Ticaret Bankası	105.126.000.—	% 3,53
6	T. Halk Bankası	93.503.000.—	% 3,14
7	T. Emlâk Kredi Bankası	87.669.000.—	% 2,94
8	Etibank	82.887.000.—	% 2,78
9	T. Garanti Bankası	76.081.000.—	% 2,55
10	T. Vakıflar Bankası	61.955.000.—	% 2,08

Görüldüğü gibi 1972 yıl sonunda en fazla personel masrafı T.C. Ziraat Bankası tarafından ödenmiş ve adı geçen banka, personel masrafının fazlalığı yönünden sırasıyla T. İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank ve T. Ticaret Bankası tarafından izlenmiştir. Bu konuda ilk beş sırayı alan bankalarımız tarafından toplam olarak 1.464.948.000 lira personel masrafı ödenmiş olup, bu miktar aynı yıl içinde Türkiye bankaları tarafından ödenen toplam personel masrafının %49,26'sına eşit bulunmaktadır.

Aşağıdaki tabloda banka gruplarına göre aylık birim başına düşen personel masrafı tutarı, son beş yıl boyunca tetkik edilmektedir.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	2.406.—	2.470.—	2.804.—	3.390.—	3.693.—
Özel Millî Bankalar	1.639.—	1.792.—	1.965.—	2.362.—	2.560.—
Yabancı Bankalar	2.407.—	2.595.—	2.953.—	3.061.—	3.637.—
Yatırım Bankaları	3.794.—	3.831.—	4.498.—	4.987.—	5.709.—
Mahallî Bankalar	927.—	844.—	958.—	1.314.—	1.472.—

Beş yıl boyunca birim başına düşen aylık personel masrafının fazlalığı bakımından ilk sırayı Yatırım Bankaları grubunun aldığı ve adı geçen banka grubunun sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yabancı Bankalar, Özel Millî Bankalar ve Mahallî Bankalar tarafından izlendiği anlaşılmaktadır. Rakamların tetkikinden anlaşıldığına göre, kamuoyunda beliren kanaatin aksine özel bankalar kendi personeline devlet bankalarından çok daha az ücret ödemektedirler.

Örneğin 1972 yıl sonunda devlet bankalarında birim personele ödenen ücret ve diğer ödenekler brüt 3.693.— lira civarında bulunurken, bu rakam özel bankalarda 2.560.— lira olarak tesbit edilmektedir. Diğer taraftan 1972 yıl sonu itibariyle bankalarımız tarafından toplam olarak 2.973.779.000 lira personel masrafı ödendiği ve 77.979 kişi da çalıştırıldığına nazaran, Türkiye bankalarının kişi başına ödedikleri ortalama personel masrafı tutarı 3.177.— lira civarındadır.

## **7 – Türkiye Bankalar Birliğinin Görev ve Fonksiyonları :**

**1 – Birliğin Kuruluşu :** Türk kanunlarına göre kurulmuş ve kurulacak bankalar ile yabancı ülkelerde kurulmuş olup da Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan ve bulunacak olan bankalar arasında, 7129 sayılı Bankalar Kanununun 57'nci maddesi uyarınca merkez Ankara'da olmak üzere 1958 yılında kurulmuş bir birliktir. Türkiye'de faaliyette bulunan bütün bankalar bu birliğe üye kaydolmağa ve birliğin alacağı bütün kararları uygulamaya mecburdurlar.

**2 – Birliğin Amacı :** Birliğin amacı; bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasındaki dayanışmanın temini ve haksız rekabetin kaldırılması maksadıyla gerekli kararların alınması, uygulanmasıdır.

Birlik bu amacını genel olarak;

- a) Bankacılık mesleğini geliştirmek için her türlü tedbirleri almak,
- b) Bankalar arası ilişkilerde dayanışmayı kuvvetlendirmek,
- c) Üyeleri arasında haksız rekabeti kaldırmak için gerekli bütün tedbirleri almak,
- d) Türkiye'de ve yabancı ülkelerde Türkiye bankacılığını temsil etmek,
- e) Memleket içinde ve dışında bankacılık hareketlerini takip ederek, elde edeceği bilgileri üyelerine ve ilgililere ulaştırmak, bankacılık gelenek ve usullerini tesbite çalışarak bu konuda birlik temini sağlamak,

- f) Banka ve bankacılık konularına ilişkin hususlarda resmi makamlara istişari mahiyette fikir beyan etmek,
- g) Ulusal tasarrufun teşviki için gerekli çalışmalarda bulunmak,
- h) Bankalar arasında çıkacak uyuşmazlıklarda, tarafların talebi ile hakem tayin etmek veya hakemlik yapmak,
- i) Banka mensuplarına ait sosyal yardım konularını tetkik ile üyelerine tavsiyelerde bulunmak, gibi yollarla gerçekleştirmeğe çalışmaktadır.

3 – *Bankaların Temsili*: Bankalar birlikte genel müdürleri, olmamaları halinde tayin edebilecekleri yardımcıları veya temsil yetkisini taşıyan mümessilleri tarafından temsil olunurlar.

4 – *Birliğin Organları*: Birliğin organları, Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve denetleyicilerden ibarettir.

Birlik Genel Kurulu banka temsilcilerinden meydana gelir. Toplantılarını adi ve olağanüstü olmak üzere birlik merkezinde veya Yönetim Kurulunun kararlaştıracağı başka bir yerde yapar. Adi toplantı her yıl mayıs ayında Yönetim Kurulunun karar ve daveti üzerine yapılır. Olağanüstü toplantı ise Yönetim Kurulunun daveti veya üyelerin beşte birinin yazılı müracaatı ya da denetçilerin göreceği lüzum üzerine yapılır. Genel Kurulun toplantı nisabı üye bankaların yarısıdır. Bankaların Genel Kuruldaki oy hakları, ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamı ile son bilançolardaki mevduat yekûnlarına göre orantılı olarak tesbit olunur. Yönetim Kurulu 10 bankanın temsilcilerinden kurulur. Bunlardan dördü özel kanunlarla kurulmuş bankalar grubunu, dördü bunların dışında kalan bankalardan son bilançolarına göre ödenmiş sermaye ve ihtiyatları ile mevduatları toplamı 50 milyon liradan fazla ve biri de 50 milyon veya bu miktarın altında olan bankalar grubunu temsil ederler. T.C. Merkez Bankası, Yönetim Kurulunun tabii üyesi olup, Genel Müdürü başkanlık görevini ifa eder. Yönetim Kurulu üyelerine, gördükleri hizmet için bir ücret verilmez. Üyeler Genel Kurul tarafından 2 yıl müddetle seçilir. Yönetim Kurulu en az iki ayda bir olmak üzere, birlik merkezinde ya da kararlaştırılacak başka bir yerde toplanır.

Genel Sekreter, Yönetim Kurulunca tayin ve ücreti tesbit edilir. Birliğin her türlü idari işlerini yetkileri ölçüsünde yürütmekle sorumludur.

Genel Kurul iki yıl müddetle görev başında bulunmak üzere, biri kanunla kurulmuş bankalar, diğeri bunların dışında kalan bankalar arasından iki banka temsilcisini denetçi olarak seçer. Denetçiler bütün hesapları ve işlemleri tetkik ile, birliğin faaliyetine ilişkin sonuçları genel kurulun yıllık toplantılarına müşterek bir raporla sunarlar. Denetçilere bu hizmetleri karşılığı herhangi bir ücret verilmez.

5 – *Birliğin Gelirleri*: Birliğin gelirleri aşağıda belirtilen kaynaklardan sağlanmaktadır:

- a) Bankalar Kanununun 58'inci maddesi uyarınca, tesbit edilen oy sayılarına uygun olarak hesaplanan masraf hisseleri,
- b) Bankaların bir defaya mahsus olmak üzere verecekleri giriş aidatı,
- c) Miktar Genel Kurulca tesbit edilen yıllık aidat,
- d) Türkiye Bankalar Birliği ana nizamnamesi gereğince tahsil olunacak para cezaları,
- e) Her türlü teberru ve sair gelirler.

6 – *Cezalar*: Ana nizamname hükümlerine aykırı harekette bulunan bankalardan Bankalar Kanununun 72'nci maddesine dayanılarak, nizamnamenin 10'uncu maddesinin (f) fıkrası mucibince Genel Kurul tarafından tesbit edilen ve 10.000 lirayı geçmeyen para ce-

zası alınır. Genel Sekreterin iadeli taahhütlü olarak göndereceği ödeme mektubunun banka tevdii tarihinden itibaren 15 gün zarfında ödenmeyen para cezaları, Genel Sekreterin yazacağı yazı üzerine Adliye icra dairelerince tahsil ve birliğe gelir kaydolunur.

Yukarıdan beri kuruluş, görev ve fonksiyonları belirtilmeğe çalışılan Türkiye Bankalar Birliği, kuruluşundan bu yana amaçlarına uygun olarak çok yararlı hizmetler ifa edegelmektedir.

### BÖLÜM 3.

## TÜRKİYE BANKALARININ MEVDUAT HACMİ DURUMU

### 1 - Bankaların Genel Mevduat Hacimleri :

Son beş yıl içinde genel mevduat hacmindeki artışın banka gruplarına göre durumu yıl sonları itibarıyla aşağıda gösterilmiştir. Üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	11.453.150	12.825.455	15.271.920	20.964.722	27.380.501
Özel Millî Bankalar	14.309.397	17.803.559	21.259.705	28.453.762	40.393.220
Yabancı Bankalar	1.193.999	1.253.500	1.522.566	2.155.242	3.116.728
Mahallî Bankalar	6.326	7.237	8.462	1.905	2.370
Toplam .....	26.962.872	31.889.751	38.062.653	51.576.631	70.872.819
Artış Oranı .....	100	% 18,27	% 41,16	% 91,28	% 162,85

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı gibi, Türkiye bankalarında toplanan genel mevduat hacmi sürekli bir gelişim içerisinde bulunmuştur. 1968 yıl sonu rakamlarına göre ulaşılan 26.962.872.000 liralık mevduat hacmi 100 olarak kabul edildiği takdirde artış oranları 1969 yılında %18,27, 1970 yılında %41,16, 1971 yılında %91,28 ve 1972 yılında ise %162,85 dir. Özellikle 1972 yıl sonunda bir önceki yıla nazaran çok daha büyük ölçüde bir artış meydana gelmiş durumdadır. Beş yıl içinde en fazla mevduatın Özel Millî Bankalar grubunda toplandığı anlaşılmaktadır. Bu banka grubunun 1972 yıl sonunda vardığı rakam tek başına 40.393.220.000 liradır. Bu miktar aynı yıl sonunda Türkiye bankalarında toplanan mevduatın %57'sine eşit bulunmaktadır. Bu banka grubunu sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yabancı Bankalar ve Mahallî Bankalar grubu izlemektedir.

1972 yıl sonu bilançolarına nazaran mevduat miktarının fazlalığı bakımından ilk on sırayı alan banka isimleri ile söz konusu mevduat miktarlarının bankalarımızdaki toplam mevduat hacmine olan oranları aşağıda tetkike sunulmuştur.

<i>Sıra</i>	<i>Bankanın Unvanı</i>	<i>1972 Yılı Sonu Mevduatı</i>	<i>Oranı</i>
1	T.C. Ziraat Bankası	17.253.602.000.—	% 24,34
2	T. İş Bankası	15.866.202.000.—	% 22,38
3	Yapı ve Kredi Bankası	8.777.553.000.—	% 12,38
4	Akbank	6.837.599.000.—	% 9,64
5	T. Ticaret Bankası	3.630.115.000.—	% 5,12
6	T. Emlâk Kredi Bankası	2.337.660.000.—	% 3,29
7	T. Garanti Bankası	2.305.390.000.—	% 3,25
8	Osmanlı Bankası	2.244.941.000.—	% 3,17
9	T. Vakıflar Bankası	2.164.664.000.—	% 3,05
10	EtiBank	1.764.231.000.—	% 2,49

Görüldüğü gibi 1972 yıl sonu itibariyle en fazla toplam mevduat T.C. Ziraat Bankasında bulunmaktadır. Adı geçen bankaya ait 17.253.602.000 liralık mevduat hacmi, tek başına Türk bankacılık sisteminin sahip bulunduğu bütün mevduatın %24,34'üne eşit bulunmaktadır. T.C. Ziraat Bankasını sırasıyla 15.866.202.000 liralık mevduat toplamı ile T. İş Bankası, 8.777.553.000 liralık mevduat ile Yapı ve Kredi Bankası, 6.837.599.000 liralık mevduat ile Akbank ve 3.630.115.000 liralık mevduat hacmi ile de T. Ticaret Bankası takip etmektedir. İlk beş sırayı alan bankada toplam olarak 52.365.071.000 liralık mevduat mevcut olup, bu miktar bankalardaki tüm mevduatın %73,88'ine eşit bir rakamdır. Bankalarımızda 1972 yıl sonu itibariyle toplanan 70.872.819.000 liradan ibaret genel mevduatın gruplarına göre dağılışını gösteren bir cetvel de aşağıya alınmıştır.

<i>Mevduat Grubu</i>	<i>Miktarı</i>	<i>Oranı</i>
Tasarruf Mevduatı	42.103.370.000.—	% 59,40
Ticari Mevduat	12.977.902.000.—	% 18,31
Resmî Mevduat	7.912.509.000.—	% 11,16
Bankalar Mevduatı	7.879.038.000.—	% 11,13
Toplam .....	70.872.819.000.—	% 100

Görüldüğü gibi en büyük oran %59,40 ile tasarruf mevduatına ait bulunmakta ve bu mevduat grubunu %18,31 ile ticari mevduat, %11,16 ile resmî mevduat ve %11,13 ile bankalar mevduatı izlemektedir.

## 2 – Bankaların Tasarruf Mevduatı :

Son beş yıl boyunca tasarruf mevduatındaki artışın banka gruplarına göre durumu yıl sonları itibariyle aşağıda tetkike sunulmuştur. Rakamlar üç sıfır eklenecek şekilde okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	6.853.997	7.824.707	9.470.579	12.815.148	15.513.288
Özel Millî Bankalar	10.054.910	12.140.446	14.522.617	19.302.149	25.010.708
Yabancı Bankalar	798.479	896.272	1.043.745	1.310.387	1.577.650
Mahallî Bankalar	5.346	5.016	5.679	1.390	1.744
Toplam .....	17.712.732	20.866.441	25.042.620	33.229.072	42.103.370
Artış Oranı .....	100	% 17,80	% 41,38	% 87,59	% 137,70

Türkiye bankalarında toplanan tasarruf mevduatı hacminin sürekli bir artış içinde bulunduğu görülmektedir. 1968 yıl sonunda ulaşılan 17.712.732.000 liralık tasarruf mevduatı hacmine göre artış oranları 1969 yılında % 17,80, 1970 yılında %41,38, 1971 yılında %87,59 ve 1972 yılında ise %137,70 dir. Beş yıl boyunca en fazla tasarruf mevduatının Özel Millî Bankalar grubunda toplandığı görülmektedir. Bu banka grubunun 1972 yıl sonunda vardığı rakam tek başına 25.010.708.000 liradır. Bu miktar aynı yıl sonunda Türk bankacılık sisteminde toplanan tasarruf mevduatının %59,40'ına eşit bulunmaktadır. Adı geçen banka grubu, tasarruf mevduatının fazlalığı bakımından sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yabancı Bankalar ve Mahallî Bankalar tarafından takip edilmektedir.

1972 yıl sonu rakamlarına nazaran tasarruf mevduatı miktannın fazlalığı yönünden ilk on sırayı alan banka isimleri ile, söz konusu mevduat miktarlarının bankalarımızdaki toplam tasarruf mevduatına olan oranları aşağıda belirtilmiştir.



Sıra	Bankanın Unvanı	1972 yıl sonu	
		Tasarruf Mevduatı	Oranı
1	T. İş Bankası	10.471.354.000.—	% 24,87
2	T.C. Ziraat Bankası	9.871.152.000.—	% 22,97
3	Yapı ve Kredi Bankası	5.055.720.000.—	% 12,01
4	Akbank	3.855.533.000.—	% 9,15
5	T. Ticaret Bankası	2.065.024.000.—	% 4,90
6	T. Garanti Bankası	1.846.350.000.—	% 3,91
7	T. Emlâk Kredi Bankası	1.467.628.000.—	% 3,48
8	Osmanlı Bankası	1.315.503.000.—	% 3,12
9	T. Halk Bankası	1.194.425.000.—	% 2,83
10	T. Vakıflar Bankası	1.081.634.000.—	% 2,56

Görüldüğü gibi 1972 yıl sonu rakamlarına göre en fazla tasarruf mevduatı T. İş Bankasında bulunmakta ve adı geçen banka sırasıyla T.C. Ziraat Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank ve T. Ticaret Bankası tarafından izlenmektedir. Söz konusu beş bankamızda toplam olarak 31.118.783.000 liralık tasarruf mevduatı mevcut olup, bu miktar bankalarımızdaki tüm tasarruf mevduatının %73,91'ine eşit bulunmaktadır. Başka bir ifade ile, beş bankamız %73,91 oranında tasarruf mevduatına sahip olurken, geriye kalan 34 bankanın ise ancak %26,09 oranını tutturabildikleri anlaşılmaktadır.

### 3 - Bankaların Mudi Adetleri :

Türkiye bankalarının mudi adetlerindeki artış son beş yıl boyunca aşağıda belirtilen seyri takip etmiş bulunmaktadır.

Banka Grubu	1968	1969	1970	1971	1972
Özel Kanunlarla K. Bankalar	3.498.080	4.033.278	4.513.809	5.085.733	5.621.920
Özel Millî Bankalar	5.134.428	5.890.947	6.712.580	7.706.462	8.925.463
Yabancı Bankalar	156.421	187.747	218.575	253.352	278.768
Mahallî Bankalar	2.497	2.710	2.996	806	1.101
Toplam .....	8.791.426	10.114.682	11.447.960	13.046.353	14.825.252
Artış Oranı .....	100	% 15,05	% 30,21	% 48,39	% 68,63

Beş yıl boyunca Türkiye bankalarına para yatıran mudi sayısında sürekli bir artış göze çarpmaktadır. 1968 yıl sonunda ulaşılan 8.791.426 kişiden ibaret mudi sayısı sırasıyla % 15,05, % 30,21, % 48,39 ve % 68,63 oranlarında artış göstererek 1972 yıl sonunda 14.825.252 rakamına varmıştır. Bir genelleme yaparak belirtmek gerekirse, toplam nüfusumuzun yaklaşık olarak % 38'ine yakın bir oranda hesap adedi bulunmaktadır. Beş yıl içinde en fazla mudi sayısı Özel Millî Bankalar grubunda bulunmakta ve bu banka grubu sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yabancı Bankalar ve Mahallî Bankalar tarafından izlenmektedir. Özel Millî Bankalar grubunda 1972 yıl sonu itibarıyla açılan 5.621.920 adet hesap, aynı yıl sonunda Türk bankacılık sisteminin sahip olduğu toplam hesap adedinin % 37,92'sine eşit bulunmaktadır.

1972 yıl sonu rakamlarına göre mudi sayısının fazlalığı yönünden ilk on sırayı alan bankalar ile, bunlara ait mudi sayısının toplam mudi sayısına olan oranları aşağıda belirtilmiştir.

Sıra	Bankanın Unvanı	Mudi Sayısı	Oranı %
1	T. İş Bankası	3.676.600	24,80
2	T.C. Ziraat Bankası	3.180.837	21,46
3	Yapı ve Kredi Bankası	1.434.744	9,67
4	Akbank	1.167.542	7,88
5	T. Ticaret Bankası	772.048	5,21
6	T. Garanti Bankası	717.403	4,84
7	T. Halk Bankası	665.205	4,49
8	T. Emlâk Kredi Bankası	512.398	3,48
9	T. Vakıflar Bankası	423.876	2,88
10	Şekerbank	335.150	2,25

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, mudi sayısının fazlalığı yönünden ilk sıra 3.676.600 hesap adedi ile T. İş Bankası tarafından alınmakta ve adı geçen banka sırasıyla T.C. Ziraat Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank ve T. Ticaret Bankası tarafından izlenmektedir. Türk bankacılık sistemine etkin durumda görülen söz konusu beş banka-mızda toplam olarak 10.231.771 hesap adedi mevcut olup, bu miktar bütün bankalardaki tüm hesap adedinin % 69'una eşit bulunmaktadır.

Bankalarımıza 1972 yıl sonu itibariyle hesap açtıran 14.825.252 kişinin mevduat grup-larına göre dağılımı da aşağıda belirtildiği gibidir.

<i>Mevduat Grubu</i>	<i>Mudi Sayısı</i>	<i>Oranı %</i>
Tasarruf Mevduatı	14.215.831	95,88
Ticari Mevduat	520.327	3,50
Resmî Mevduat	77.868	0,52
Bankalar Mevduatı	11.426	0,10
<b>Toplam</b> .....	<b>14.825.252</b>	<b>100</b>

Görüldüğü gibi en büyük oran % 95,88 ile *tasarruf mevduatına* ait bulunmakta ve mevduat grubu % 3,50 oranı ile *ticari mevduat* tarafından takip edilmektedir. *Resmî mevduat* ve *bankalar mevduatına* ilişkin oranların ise çok düşük olduğu görülmektedir.

#### 4 – Bankaların Vadeli ve Vadesiz Mevduatları :

Son beş-yıl boyunca vadeli ve vadesiz mevduatın durumu, banka gruplarına göre aşağıdaki tabloda gösterilmiş bulunmaktadır. Rakamlar üç sıfır eklenecek okunmalıdır.

##### a) VADELİ MEVDUAT :

<i>Bankanın Unvanı</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	3.006.499	3.459.231	4.483.003	6.584.284	9.877.734
Özel Millî Bankalar	2.804.054	3.368.533	4.834.962	8.066.523	13.875.390
Yabancı Bankalar	434.237	468.902	595.525	932.493	1.643.830
Mahallî Bankalar	2.029	1.986	2.417	277	220
<b>Toplam</b> .....	<b>6.246.819</b>	<b>7.298.652</b>	<b>9.915.907</b>	<b>15.583.577</b>	<b>25.397.174</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 16,83</b>	<b>% 58,73</b>	<b>% 149,46</b>	<b>% 306,56</b>

Görüldüğü gibi vadeli mevduat miktarı, genel mevduat artışına paralel olarak sürekli bir yükseliş içinde bulunmuştur. 1968 yıl sonunda ulaşılan 6.246.819.000 liralık vadeli mevduat hacmine nazaran artış oranları 1969 yılında % 16,83, 1970 yılında % 58,73, 1971 yılında % 149,46 ve 1972 yıl sonunda ise % 306,56'dır. Özellikle 1971 yılından itibaren vadeli mevduatın olağanüstü bir artış göstermesi, vadeli mevduat faiz oranlarının yükselmesi ile ilgili bulunmaktadır. Rakamların tetkikinden en fazla vadeli mevduatın Özel Millî Bankalarda toplandığı anlaşılmaktadır.

##### b) VADESİZ MEVDUAT :

<i>Bankanın Unvanı</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	8.446.651	9.386.224	10.788.917	14.380.438	17.482.767
Özel Millî Bankalar	11.605.343	14.435.026	16.424.743	20.387.239	26.517.830
Yabancı Bankalar	769.762	784.598	927.041	1.222.749	1.472.898
Mahallî Bankalar	4.297	5.251	6.045	1.628	2.150
<b>Toplam</b> .....	<b>20.716.053</b>	<b>24.591.099</b>	<b>28.146.746</b>	<b>35.992.054</b>	<b>45.475.645</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 18,70</b>	<b>% 35,86</b>	<b>% 73,72</b>	<b>% 119,51</b>

Vadesiz mevduat toplamı da, bankalarımızın genel mevduat artışına uygun olarak sürekli bir artış içerisinde bulunmuştur. 1968 yılına göre artış oranları 1969 yılında % 18,70, 1970 yılında % 35,86, 1971 yılında % 73,72 ve 1972 yılında ise % 119,51'dir. En fazla vadesiz mevduat Özel Millî Bankalarda toplanmış olup, bu banka grubuna ilişkin vadesiz mevduat oranı genel vadesiz mevduata oranla 1972 yıl sonunda % 58 civarındadır. Diğer taraftan beş yıl boyunca genel mevduat toplamına oranla vadeli mevduatın % 26 ve vadesiz mevduatın ise % 74 civarında dolaştığı anlaşılmaktadır.

1972 yıl sonu bilançolarına göre Türkiye bankalarında toplanan mevduat gruplarının vadeler itibariyle ayırımı aşağıda belirtildiği gibidir. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunacaktır.

	Vadesiz	1 Seneye kadar vadeli	1 Sene ve daha fazla vadeli	Toplam
<b>ÖZEL KANUNLARLA KURULMUŞ BANKALAR</b>				
Resmî Mevduat	5.358.806	319.099	895.572	6.573.477
Ticari Mevduat	2.699.021	99.532	567.333	3.365.886
Bankalar Mevduatı	697.680	35.961	1.174.229	1.907.870
Tasarruf Mevduatı	8.727.260	2.559.665	4.226.343	15.513.268
<b>Toplam</b> .....	<b>17.482.767</b>	<b>3.014.257</b>	<b>6.863.477</b>	<b>27.360.501</b>
	=====	=====	=====	=====
<b>ÖZEL MİLLÎ BANKALAR</b>				
Resmî Mevduat	1.163.727	1.813	172.239	1.337.779
Ticari Mevduat	8.637.617	28.931	297.293	8.963.841
Bankalar Mevduatı	1.302.164	886.560	2.892.168	5.080.892
Tasarruf Mevduatı	15.414.322	181.314	9.415.072	25.010.708
<b>Toplam</b> .....	<b>26.517.830</b>	<b>1.098.618</b>	<b>12.776.772</b>	<b>40.393.220</b>
	=====	=====	=====	=====
<b>MAHALLÎ BANKALAR</b>				
Resmî Mevduat	—	—	—	—
Ticari Mevduat	611	—	—	611
Bankalar Mevduatı	15	—	—	15
Tasarruf Mevduatı	1.524	123	97	1.744
<b>Toplam</b> .....	<b>2.150</b>	<b>123</b>	<b>97</b>	<b>2.370</b>
	=====	=====	=====	=====
<b>YABANCI BANKALAR</b>				
Resmî Mevduat	1.253	—	—	1.253
Ticari Mevduat	564.135	2.087	81.342	647.564
Bankalar Mevduatı	121.479	84.795	683.987	890.261
Tasarruf Mevduatı	786.031	14.993	776.626	1.577.650
<b>Toplam</b> .....	<b>1.472.898</b>	<b>101.875</b>	<b>1.541.955</b>	<b>3.116.728</b>
	=====	=====	=====	=====

**TOPLAM**

Resmî Mevduat	6.523.786	320.912	1.067.811	7.912.509
Ticari Mevduat	11.901.384	130.550	945.968	12.977.902
Bankalar Mevduatı	2.121.338	1.007.316	4.750.384	7.879.038
Tasarruf Mevduatı	24.929.137	2.756.095	14.418.138	42.103.370
<b>Genel Toplam</b>	<b>45.475.645</b>	<b>4.214.873</b>	<b>21.182.301</b>	<b>70.872.819</b>
	=====	=====	=====	=====

**5 – Bankaların Mudi Başına Düşen Ortalama Mevduatı :**

Mudi başına isabet eden ortalama mevduatın banka gruplarına göre son beş yıllık durumunu gösterir bir cetvel aşağıya alınmıştır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	3.275.—	3.179.—	3.383.—	4.122.—	4.866.—
Özel Millî Bankalar	2.787.—	3.022.—	3.167.—	3.692.—	4.525.—
Yabancı Bankalar	7.633.—	6.676.—	6.965.—	8.507.—	11.261.—
Mahallî Bankalar	2.635.—	2.670.—	2.824.—	2.363.—	2.152.—

Mudi başına isabet eden ortalama mevduatın fazlalığı bakımından ilk sırayı Yabancı Bankalar grubu almaktadır. Bu banka grubuna ait ortalama, 1968 yılında 7.633.—, 1969 yılında 6.676.—, 1970 yılında 6.965.—, 1971 yılında 8.507.— ve 1972 yılında ise 11.261.— liradır. Yabancı Bankaları ortalama mevduatın yüksekliği bakımından sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Özel Millî Bankalar izlemekte ve bu konuda en düşük ortalama ise beş yıl boyunca hep Mahallî Bankalar grubuna ait bulunmaktadır. Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankaların ççünü devlete ait bankalar oluşturmaktadır. Bu sebeple resmî mevduatı elinde bulundurabilen bu banka grubu, mudi başına düşen ortalama mevduat bakımından ikinci sırayı alabilmiştir. Ortalama mevduatı 7.633 – 11.261 lira arasında değişen Yabancı Bankaların çok daha varlıklı mudilere muhatap oldukları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan 1972 yıl sonu rakamlarına göre 70.872.819.000 lira genel mevduat ve 14.825.252 adet de hesap sahibi bulunduğuna göre, Türkiye bankalarında kişi başına düşen ortalama mevduat miktarı 4.780.— lira civarındadır.

**6 – Bankaların Dağıttıkları Tasarrufu Teşvik İkramiyeleri :**

Bankalarımızın dağıttıkları tasarrufu teşvik ikramiyelerinin, banka gruplarına göre son beş yıllık durumunu gösteren bir cetvel aşağıya alınmıştır. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Özel Kanunlarla K. Bankalar	32.693	36.054	36.851	43.662	46.583
Özel Millî Bankalar	48.087	57.967	65.325	71.169	84.726
Yabancı Bankalar	4.025	5.425	6.250	6.700	8.247
Mahallî Bankalar	63	58	57	9	10
<b>Toplam</b> .....	<b>84.868</b>	<b>99.504</b>	<b>108.483</b>	<b>121.540</b>	<b>139.566</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 17,24</b>	<b>% 27,82</b>	<b>% 43,21</b>	<b>% 64,45</b>

Görüldüğü gibi, bankalarımızın dağıttıkları tasarrufu teşvik ikramiyelerinde yıldan yıla sürekli bir artış göze çarpmaktadır. 1968 yılında dağıtılan 84.868.000 liradan ibaret tasarrufu teşvik ikramiyesi 100 olarak kabul edildiği takdirde, artış oranları 1969 yılında % 17,24,

1970 yılında % 27,82, 1971 yılında % 43,21 ve 1972 yılında ise % 64,45'tir. Beş yıl boyunca en fazla ikramiye Özel Millî Bankalar grubu tarafından ödenmiş olup, bu banka grubunu sırasıyla Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar, Yabancı Bankalar ve Mahallî Bankalar izlemiştir.

Bankalarca dağıtılacak tasarrufu teşvik ikramiyelerinin miktar, oran ve dağıtım şekilleri, her yıl T.C. Merkez Bankası, Banka Meclisince verilen kararın Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması sonucunda kesinleşmektedir.

Bu konuda T.C. Merkez Bankası Banka Meclisinin 12.9.1973 tarih ve 830/10429 sayılı son kararına göre, "Mevduat kabulüne mezun olan bankaların 7129 sayılı Bankalar Kanununun 32'nci maddesi hükümlerine göre 1974 yılında verebilecekleri tasarrufu teşvik ikramiyelerinin genel toplamı, kabul etmiş buldukları tasarruf mevduatı toplamının % 3,50'si ile tasarruf mevduatının miktarına bağlı olmaksızın her banka için seyyanen kabul edilen 750.000 liralık değişmez tavanın toplamını geçemez. Söz konusu oranın hesaplanmasında 31 Aralık 1973 tarihi itibarıyla düzenlenecek 3 aylık genel vaziyetlerde yer alan tasarruf mevduatı toplamı esas olarak kabul edilecektir." Bu son karardan önce bankalarımız tasarruf mevduatlarının % 5,75'ine kadar ikramiye dağıtabiliyorlardı.

Aşağıdaki tabloda son beş yıl içinde ödenen tasarrufu teşvik ikramiyelerinin, bir önceki yıl sonundaki tasarruf mevduatlarına ve bankaların genel masraflarına olan oranlarını görmek mümkündür.

<i>Yıllar</i>	<i>Ödenen İkramiye Tutarı</i>	<i>Tasarruf Mevduatına Oranı</i>	<i>Genel Masraflara Oranı</i>
1968	84.868.000.—	% 5,91	% 1,84
1969	99.504.000.—	% 5,61	% 1,82
1970	108.483.000.—	% 5,19	% 1,78
1971	121.540.000.—	% 4,85	% 1,62
1972	139.566.000.—	% 4,20	% 1,65

Görüldüğü gibi Türkiye bankaları tarafından dağıtılan toplam ikramiye miktarının tasarruf mevduatına olan nisbi değerinde yıldıan yıla bir gerileme söz konusudur. Gerçekten 1968 yılında % 5,91 olan nisbi değer devamlı bir gerileme kaydederek 1972 yılında % 4,20'ye kadar düşmüş bulunmaktadır. Diğer taraftan dağıtılan ikramiye miktarının genel masraflara olan oranı ise, 1968 yılında % 1,84 iken, 1969 yılında 2 puanlık bir azalma kaydederek % 1,82'ye, 1970 yılında 4 puanlık bir azalma daha kaydederek % 1,78'e, 1971 yılında 16 puanlık bir azalma daha kaydederek % 1,62'ye kadar gerilemiş ve fakat 1972 yılında ise 3 puanlık bir artış kaydederek % 1,65 oranını bulmuştur.

#### 7 – Bölgeler İtibarıyla Mevduat :

1972 yıl sonu rakamlarına nazaran genel mevduatın bölgeler itibarıyla dağılımını gösteren bir tablo aşağıya alınmıştır.

<i>Bölgeler</i>	<i>Toplam Mevduat</i>	<i>Oranı %</i>
Marmara	27.913.457.000.—	39,38
Orta Kuzey	16.659.992.000.—	23,50
Ege	8.908.809.000.—	12,57
Akdeniz	5.126.849.000.—	7,23
Karadeniz	4.978.554.000.—	7,02
Orta Güney	2.930.733.000.—	4,13
Orta Doğu	2.119.386.000.—	2,99
Kuzey Doğu	1.185.723.000.—	1,67
Güney Doğu	881.459.000.—	1,24
Kıbrıs	167.857.000.—	0,27
<b>Toplam .....</b>	<b>70.872.819.000.—</b>	<b>100</b>

Rakamların tetkikinden de görüleceği gibi, en büyük mevduat 27.913.457.000.— lira ile Marmara bölgesindeki bankalarda toplanmış bulunmaktadır. Bu miktar içinde de en büyük pay 19.319.442.000.— lira ile Özel Millî Bankalar grubuna aittir. Mevduat fazlalığı bakımından Marmara bölgesini sırasıyla Orta Kuzey, Ege, Karadeniz, Akdeniz, Orta Güney, Orta Doğu, Kuzey Doğu ve Güney Doğu bölgeleri izlemektedir. Özel bankaların çalışmalarını daha ziyade Marmara, Orta Kuzey, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yoğunlaştırdıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan iki şube ile Kıbrıs'ta çalışmalarını sürdüren T. İş Bankasının topladığı mevduat ise 167.857.000 liradan ibaret bulunmaktadır.

#### 8 - Genel Mevduatın Gayri Safi Millî Hasıla ile Karşılaştırılması :

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi beş yıl boyunca konsolide mevduat hacminde sürekli bir artış söz konusu idi. Ancak bu artışlar hakkında daha doğru bir fikre sahip olabilmek için, her yıla ait toplam mevduatın cari üretici fiyatları ile gayri safi millî hasıla içindeki oranlarını da göz önüne almak gerekmektedir. Aşağıda tablonun tetkikinden son beş yıllık genel mevduat artışları hakkında gerçek duruma daha yakın bir fikir edinmek mümkün olacaktır (1).

Yıllar	GSMH TL.	Genel	
		Mevduat Toplamı	Mevduat / GSMH
1968	109.013.900.000.—	26.962.872.000.—	% 24,73
1969	120.726.100.000.—	31.889.751.000.—	% 26,41
1970	140.293.500.000.—	38.062.653.000.—	% 27,13
1971	179.322.900.000.—	51.575.631.000.—	% 28,76
1972	236.802.700.000.—	70.872.819.000.—	% 29,92

Türkiye bankalarına yatırılan toplam mevduatın millî gelir içindeki oranlarında da sürekli bir artış göze çarpmaktadır. 1968 yılında % 24,73 olan söz konusu oran, giderek artarak 1972 yılında % 29,92'ye ulaşmıştır. Meydana gelen olumlu gelişme % 5 civarındadır. Halbuki aynı yıllar içinde genel mevduat hacminde nominal olarak meydana gelen artış ise %162,85 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmış bulunmaktaydı.

#### 9 - Tasarruf Mevduatının Gayri Safi Millî Hasıla ile Karşılaştırılması :

Türkiye bankalarında son beş yıl içinde toplanan tasarruf mevduatının aynı yıla ait gayri safi millî hasıla içindeki paylarını belirten bir çizelge aşağıya alınmış bulunmaktadır.

Yıllar	GSMH TL.	Tasarruf	
		Mevduatı Toplamı	Mevduatı / GSMH
1968	109.013.900.000.—	17.712.732.000.—	% 16,24
1969	120.726.100.000.—	20.866.441.000.—	% 17,28
1970	140.293.500.000.—	25.042.620.000.—	% 17,85
1971	179.322.900.000.—	33.229.072.000.—	% 18,53
1972	236.802.700.000.—	42.103.370.000.—	% 17,77

Bankalarımızda toplanan tasarruf mevduatının millî gelir içindeki oranlarında da yıldan yıla pek fazla olmamakla beraber bir artış söz konusudur. 1968 yılında % 16,24 olan tasarruf mevduatı /-GSMH oranı 1969 yılında 1,04 puanlık bir artışla %17,28'e, 1970 yılında 0,57 puanlık bir artışla %17,85'e, 1971 yılında 0,68 puanlık bir artışla %18,53'e kadar yükselmiş ve fakat 1972 yılında 0,76 puanlık bir azalma kaydederek %17,77'ye gerilemiştir. Halbuki aynı yıllar için tasarruf mevduatı hacminde nominal olarak meydana gelen artış ise %137,70 gibi yüksek bir düzeye ulaşmış bulunmaktaydı.

(1) Gayri safi millî hasılayı belirten rakamlar, Devlet İstatistik Enstitüsünün 655 numaralı ve "Türkiye Millî Geliri" adını taşıyan yayınının 69'uncu sayfasından alınmıştır.

## 10 – Mevduat Emisyon Hacmi İlişkileri :

1960-1972 yılları arasındaki mevduat artışı ile Merkez Bankasının para arzı arasındaki ilişkileri gösterir bir çizelge aşağıya alınmış bulunmaktadır.

<u>Yıllar</u>	<u>Toplam Mevduat</u>	<u>Emisyon Hacmi</u>	<u>Mevduat / Emisyon</u>
1960	7.379.000.000.—	4.558.000.000.—	1.71
1961	8.541.000.000.—	4.597.000.000.—	1.72
1962	9.690.000.000.—	5.327.000.000.—	1.82
1963	10.772.000.000.—	5.803.000.000.—	1.86
1964	12.310.000.000.—	6.848.000.000.—	1.80
1965	15.201.000.000.—	7.571.000.000.—	2.01
1966	18.989.000.000.—	8.593.000.000.—	2.21
1967	21.715.000.000.—	9.431.000.000.—	2.30
1968	26.982.000.000.—	9.782.000.000.—	2.76
1969	31.889.000.000.—	10.974.000.000.—	2.91
1970	38.062.000.000.—	13.047.000.000.—	2.92
1971	51.575.000.000.—	17.032.000.000.—	3.02
1972	70.872.819.000.—	20.055.000.000.—	3.53

Yukarıdaki rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, 1960-1972 yılları arasındaki toplam mevduatın aynı yıl sonlarındaki emisyon hacmine olan nisbeti 1,71'den başlayarak 3,53 oranına kadar yükselmiştir. Başka bir ifade ile, para arzında meydana gelen 100 liralık bir artış, 1960 yılında 170 lira civarında bir mevduat artışına sebep olurken, bu ilişki sürekli bir büyüme göstererek 1971 yılında 350 lira civarında bir mevduat artışına sebep olabilmektedir.

Yukarıda belirtilen on yıllık rakamları içine alan bir çalışmanın sonucu olarak, mevduat ile emisyon hacmi arasında  $r = 0,9733$  korelasyon katsayılarının bulunduğu ifade edilmektedir.

## BÖLÜM 4.

### TÜRKİYE BANKALARININ KREDİ HACMİ DURUMU

#### 1 – Toplam Kredi Hacimleri :

1968-1972 yıl sonu rakamlarına nazaran Türk bankacılık sistemi tarafından dağıtılan toplam krediyi, kredi gruplarına göre tasnif eden bir çizelge aşağıda tetkike sunulmuştur. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Kredi Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Ticari Krediler	21.066.289	21.292.629	23.504.199	20.908.923	40.861.279
Tarımsal Krediler	7.450.037	8.929.826	9.580.461	9.409.291	10.831.904
İpotekli Krediler	2.174.296	2.353.214	2.727.162	2.978.539	3.253.126
Sanayi Kredileri	1.289.662	1.536.215	2.187.333	2.443.776	2.835.641
Mesleki Krediler	777.365	970.802	1.107.868	1.267.044	1.537.596
Toplam .....	32.757.649	35.082.686	39.107.023	46.007.573	59.119.546
Artış Oranı .....	100	% 7,09	% 19,38	% 40,44	% 80,47

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, bankalarımız tarafından dağıtılan toplam kredi hacmi son beş yıl boyunca da sürekli bir gelişim içerisinde bulunmuştur. Nitekim 1968 yıl sonunda ulaşılan 32.757.649.000 liradan ibaret toplam kredi hacmine nazaran artış oranları 1969 yılında %7,09, 1970 yılında %19,38, 1971 yılında %40,44 ve 1972 yılında ise %80,47'dir.

Genel kredi hacmi içinde en büyük payın hep ticari kredilere, ya da daha genel bir ifade ile ticari kredi şartları ile açılan kredilere ait olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi ticari krediler, senetler cüzdanı, avanslar ve borçlu cari hesaplar toplamından ibaret olup, her üç hesap grubu da kısa vadeli dir. Vadeleri genellikle 3-6 ay arasında değişen bu hesap gruplarından sanayi sektörü de kısa vadeli işletme masraflarını karşılamak için yararlanmaktadır. Yapılan tahminlere göre, sanayicilerin kullanmak durumunda kaldıkları bu çok kısa vadeli krediler toplam ticari kredilerin en fazla %30'u kadardır. Ancak Devlet Planlama Teşkilatının çeşitli yayınlarında da belirtildiği gibi, bu kredilerin tamamını ticari krediler bünyesi içinde kabul etmekte pek fazla bir yanlışlık söz konusu değildir. Zira bu kadar



kısa vadeli ve yüksek faizli bir kredi çeşidini gerçek anlamda bir sanayici kredisi olarak düşünmek olanak dışıdır. Bu sebeple, Senetler Cüzdanı, Avanslar ve Borçlu Cari Hesapların toplamını ticaret sektörüne açılan krediler olarak kabul etmek gerekecektir.

Genel kredi toplamı içinde ikinci bölüm ise Tarım Sektörüne açılan kredilerden oluşmaktadır. Yurdumuzda tarımsal kredi sadece T.C. Ziraat Bankası, Şekerbank, T. Tütüncüler Bankası, T. Bağcılar Bankası ve Egebank tarafından verilmektedir. Ancak T.C. Ziraat Bankasının açmış olduğu tarımsal kredilerin yanında diğer bankalarımızın açmış olduğu krediler pek fazla bir önem taşımamaktadır. T.C. Ziraat Bankasının dağıttığı tarımsal kredilerin toplamı, yurdumuzda açılan tüm tarımsal kredilerin yaklaşık olarak % 99'u civarındadır. Diğer taraftan ipotek karşılıklı krediler yurdumuzda sadece T. Emlâk Kredi Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı, T. Vakıflar Bankası, Denizcilik Bankası, T.C. Turizm Bankası ve T. Öğretmenler Bankası tarafından verilmektedir. T. Emlâk Kredi Bankası ile T. Öğretmenler Bankasına ilişkin ipotekli krediler konut inşaat kredileriyle ilgili bulunmaktadır. Denizcilik Bankasının açmış olduğu ipotekli krediler "Gemi İnşaa Kredisi", T.C. Turizm Bankası ile T. Vakıflar Bankası tarafından açılan krediler ise "Turizm Geliştirme Kredileri" dir.

Türk Bankacılık Sisteminde meslekl krediler özellikle T. Halk Bankası tarafından verilmektedir. Bu arada birkaç bankanın daha çok küçük ölçülerde meslekl kredilere yönelmiş gibi bir durumları var ise de, bu yeni girişim henüz üzerinde söz edilebilecek bir düzeye gelmemiştir. Daha önceki tablonun tetkikinden de anlaşılacağı gibi, T. Halk Bankası tarafından açılan küçük sanat ve esnaf kredilerinde yıldan yıla bir gelişim söz konusudur. 1968 yıl sonunda ulaşılan 777.365.000 liralık meslekl krediler toplamına göre artış oranları 1969 yılında %24,88, 1970 yılında %42,51, 1971 yılında %62,99 ve 1972 yılınca ise %97,79'dur.

Küçük sanatkâr ve esnaf kredilerinde yıldan yıla bir artış görülmekte ise de, bu çeşit kredilerin henüz tatmin edici bir düzeye ulaştığını ileri sürmek olanak dışıdır. Bu konuya ilerde tekrar temas edilecektir.

Yukarda belirtilen rakamlar içinde, AID teştilâtınca tahsis edilmiş olup T. Halk Bankası tarafından dağıtılması kararlaştırılmış bulunan küçük sanayici kredileri de yer almaktadır. Küçük sanatkâr ile küçük sanayicilerin üretim, onarım, pazarlama ve diğer hizmetleriyle ilgili olarak, tesis ve işletme kredileri ihtiyaçlarına cevap ve yurt ekonomisine yararlı yeni üretim alanları açmak maksadıyla, Uluslararası Kalkınma Teşkilâtından sağlanmış bulunan 30 milyon liralık Küçük Sanayii Geliştirme İkras Fonunun 18 milyonluk kısmının 22 yıllık ödeme devresinde iadesi protokola bağlanmıştır. Bu sebeple, ilk yıl taksidi olan 818.180.— Türk lirası Maliye Bakanlığına ödenmiş ve söz konusu fon 1968 yılında 29.181.820.— liraya düşmüştür.

Türkiye'de gerçek anlamda sanayi kredisi, T. Sınal Kalkınma Bankası ile Sınal Yatırım ve Kredi Bankası tarafından verilmektedir. Düşük faizli ve orta, uzun vadeli nitelik taşıyan bu sanayici kredisinden başka, bankalarımızın tamamen ticarî kredi şartları içinde açmış oldukları ve sanayicilerin kısmen işletme ihtiyaçlarına cevap verdiği ileri sürülen bir kredi çeşidi söz konusudur. Daha önce de belirtildiği gibi ticarî plasmanlar içinde görülen bu kendine özgü sanayi kredisi biçimi, tüm ticarî plasmanların %30 kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bu konuya ilerde tekrar temas edilecektir. Diğer taraftan kamu sektörünün yatırım ihtiyaçlarına cevap vermeğe çalışan Devlet Yatırım Bankası ise, bu bölümün dışında bırakılmıştır. Adı geçen bankanın 1972 yıl sonu itibarıyla açmış olduğu kredi tutarı 12.835.453.000 liradan ibarettir.

Yukarıdan beri izah edilmeğe çalışılan çeşitli kredi gruplarının genel kredi toplamı içindeki oranları son beş yıl boyunca aşağıda belirtilen seyri takip etmiştir.

<i>Kredi Grupları</i>	<i>1968 %</i>	<i>1969 %</i>	<i>1970 %</i>	<i>1971 %</i>	<i>1972 %</i>
Ticari Krediler	64,31	60,68	60,11	65,01	68,77
Tarımsal Krediler	22,74	25,45	24,49	20,45	18,32
İpotekli Krediler	6,61	6,70	6,97	6,47	5,50
Sanayi Kredileri	3,93	4,37	5,59	5,31	4,79
Mesleki Krediler	2,41	2,80	2,84	2,76	2,62
	100	100	100	100	100

Görüldüğü gibi toplam kredi hacmi içinde en büyük oran ticari krediler grubuna ait bulunmakta ve bu grubu sırasıyla tarımsal krediler, sanayi kredileri ve mesleki krediler izlemektedir. Beş yıl boyunca ticari kredilerin (Ticari kredi koşulları ile açılan diğer krediler de dahil) nisbi değeri devamlı bir değişim içinde bulunarak %68,77 ile %60,11 arasında hareket göstermiştir. Tarımsal kredilerin nisbi değeri ise 1968 yıl sonunda %22,74 iken 1969 yılında %25,45'e kadar yükselmiş ve fakat bu yıldan sonra sürekli bir azalma kaydederek 1972 yıl sonunda %18,32 oranına kadar düşmüştür. Sanayi kredilerinin nisbi değerinde de 1970 yıl sonuna kadar sürekli bir artma görülürken, bu yıldan sonra 1971 yılında 0,28 puanlık ve 1972 yılında da 0,52 puanlık daha bir azalma kaydedilmiştir.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, ticaret sektörü Türk bankacılık sisteminin sağladığı toplam kredi olanağının % 60'ından fazla bir kısmından yararlanmaktadır. Ancak bu miktarın içinde tamamen ticari kredi koşulları ve statüsü içinde sanayi sektörüne de açılan kredilerin yer aldığını kabul etmek mümkündür.

## 2 - Merkez Bankası Kredileri :

Merkez Bankası kredilerinin 1968 - 1972 yılları arasındaki gelişimini gösteren bir tablo aşağıda tetkike sunulmuştur. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Kredi Grupları</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
<b>I) Dolaysız Krediler</b>	5.738.000	7.154.000	8.285.000	11.839.000	13.541.000
Hazineye açılan	2.591.000	3.467.000	4.359.000	6.088.000	7.469.000
Tekel İdaresine açılan	1.210.000	1.750.000	1.750.000	1.750.000	1.750.000
T.M.O.'sine açılan	1.020.000	950.000	1.125.000	3.000.000	3.350.000
T. Şeker Fb.'na açılan	654.000	734.000	709.000	709.000	709.000
Bankalar Tasfiye Fonu	263.000	253.000	322.000	292.000	263.000
<b>II) Dolaylı Krediler-Bankalar</b>	4.430.000	5.766.000	6.300.000	4.286.000	5.497.000
Sanayi Kredileri	629.000	867.000	1.035.000	907.000	982.000
İhracat Kredileri	1.673.000	2.303.000	2.191.000	803.000	1.998.000
Tarım Kredileri	1.437.000	1.824.000	2.296.000	1.990.000	1.966.000
Küçük Sanat Kredileri	405.000	506.000	490.000	359.000	399.000
Ticari Krediler	286.000	266.000	288.000	227.000	172.000
<b>Toplam</b> . . . . .	<b>10.168.000</b>	<b>12.920.000</b>	<b>14.585.000</b>	<b>16.125.000</b>	<b>19.038.000</b>
<b>Artış Oranı</b> . . . . .	<b>100</b>	<b>% 27,1</b>	<b>% 43,2</b>	<b>% 58,6</b>	<b>% 87,23</b>

Tablonun tetkikinden de anlaşılacağı gibi Merkez Bankası tarafından verilen kredileri iki büyük grupta toplamak mümkündür. Birinci grup krediler söz konusu bankanın Hazine, Tekel İdaresi, Toprak Mahsulleri Ofisi ve T. Şeker Fabrikalarına doğrudan doğruya açmış olduğu dolaysız kredilerdir. İkinci grup krediler ise, Merkez Bankasının bankalar aracılığı ile dolaylı olarak açmış olduğu kredilerden ibaret olup, Sanayi Kredileri, İhracat Kredileri, Tarım Kredileri, Küçük Sanat Kredileri ve Ticari Krediler gibi bölümlerden oluşmaktadır.

1968 yıl sonu itibariyle 5.738.000.000 lirası dolaysız ve 4.430.000.000 lirası da dolaylı kredilerden oluşmak üzere toplam olarak 10.168.000.000 liradan ibaret genel kredi hacmine nazaran artış oranları 1969 yılında % 27,1, 1970 yılında % 43,2, 1971 yılında % 58,6 ve 1972 yılında ise % 87,23'tür. Merkez Bankasının açtığı dolaylı kredilerde yıldan yıla pek fazla bir artış olmamasına hatta bazı yıllarda gerileme bile kaydetmesine karşılık, özellikle kamu sektörüne açılan dolaysız kredilerde sürekli bir artış göze çarpmaktadır. Gerçekten adı geçen bankanın 1968 yıl sonu itibariyle dolaysız olarak hazineye ve kamu sektörüne açmış olduğu 5.738.000.000 liradan ibaret kredi hacmi, sürekli bir büyüme göstererek 1972 yılı sonunda % 135,98 oranında bir artışla 13.541.000.000 liraya ulaşmıştır. Bu arada yukarıdaki cetvelde yer almayan ve sadece 1972 yıl sonu itibariyle ve 496.000.000 liradan ibaret bir bakiye gösteren, yeni bir orta vadeli kredi uygulamasından da söz etmek yararlı olacaktır.

### 3 – Devlet Yatırım Bankası Kredileri :

1964 yılında 441 sayılı kanunla kurulan Devlet Yatırım Bankası, İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırımları için gerekli kredileri sağlamak amacıyla tesis olunmuş bulunmaktadır. Adı geçen bankanın kamu sektörüne açmış olduğu kredilerin son beş yıllık durumu ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

Kredi Grubu	1968	1969	1970	1971	1972
Yatırım Kredileri	7.334.844	8.206.503	9.559.208	10.237.354	10.996.115
Değerlendirme Kredileri	1.048.628	1.526.643	2.310.984	1.924.282	1.498.551
Özel Krediler	594.854	592.069	575.400	533.880	340.787
<b>Toplam</b> .....	<b>8.978.326</b>	<b>10.325.215</b>	<b>12.445.590</b>	<b>12.695.516</b>	<b>12.835.453</b>
<b>Artış Oranı</b> .....	<b>100</b>	<b>% 15,01</b>	<b>% 38,61</b>	<b>% 41,40</b>	<b>% 42,96</b>

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi Devlet Yatırım Bankasının kamu sektörüne açmış olduğu kredilerde sürekli bir artış söz konusudur. 1968 yıl sonu itibariyle açılan 8.978.326.000 liralık kredi hacmine nazaran artış oranları 1969 yılında % 15,01, 1970 yılında % 38,61, 1971 yılında % 41,40 ve 1972 yılında ise % 42,96'dır. Adı geçen bankanın kamu sektörüne sağladığı kredileri üç bölümde toplamak mümkündür. Bu bölümlerden Yatırım Kredileri, Devlet Yatırım Bankası tarafından açılan kredilerin ortalama olarak % 80'ini teşkil etmektedir. Tabloda belirtilen rakamların tetkikinden, geriye kalan % 20 civarındaki nisbetin ise Değerlendirme Kredileri ile Özel Kanunla açılan krediler grubu arasında paylaşıldığı anlaşılacaktır.

Bilindiği gibi Devlet Yatırım Bankası elektrik, liman, iskele gibi alt yapı projelerini gemi inşaat sanayii gibi uluslararası rekabete maruz yatırım projelerini ve makina, demir, çelik gibi kilit sanayi projelerini finanse etmekte ve önemine göre çeşitli faiz nisbetleri uygulanmaktadır.

#### 4 – Bölgeler İtibariyle Dağıtılan Krediler :

1972 yıl sonu bilançolarına nazaran toplam kredilerin bölgeler itibariyle dağılışı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Belirtilen rakamlara Devlet Yatırım Bankası kredileri de dahil bulunmaktadır.

<i>Bölgeler</i>	<i>Krediler Toplamı</i>	<i>Oranı</i>
Marmara	24.947.394.000.—	% 34,67
Orta Kuzey	23.113.817.000.—	% 32,12
Ege	7.913.111.000.—	% 10,99
Akdeniz	6.644.783.000.—	% 9,23
Karadeniz	4.450.294.000.—	% 6,18
Orta Güney	1.964.328.000.—	% 2,72
Güney Doğu	1.229.129.000.—	% 1,70
Orta Doğu	989.413.000.—	% 1,34
Kuzey Doğu	677.708.000.—	% 0,94
Kıbrıs	45.022.000.—	% 0,11
<b>Toplam . . . . .</b>	<b>71.954.999.000.—</b>	<b>% 100</b>

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, Türk Bankacılık sistemi tarafından dağıtılan toplam 71.954.999.000 liralık kredinin en büyük bölümünden Marmara bölgesi yararlanmaktadır. Söz konusu bölge tarafından kullanılan 24.947.394.000 liradan ibaret kredi tutarının toplam kredi hacmine olan oranı % 34,67'dir. Adı geçen bölgeyi, kullandığı kredinin fazlalığı bakımından sırasıyla % 32,12 oranı ile Orta Kuzey, % 10,99 oranı ile Ege, % 9,23 oranı ile Akdeniz ve % 6,18 oranı ile de Karadeniz Bölgeleri izlemektedir. Orta Kuzey bölgesinin ikinci büyük kredi miktarını kullanıyor gibi görülmesinin gerçek nedeni, Ankara ilinin bu bölge sınırları içinde bulunmasından dolayıdır.

Zira Devlet Yatırım Bankası tarafından PTT, TCDD ve TEK gibi, çalışmalarını yurt yüzeyine yaygın devlet kuruluşlarına açılan krediler de, yönetim merkezlerinin bulunduğu Ankara iline açılmış gibi kabul edilmektedir. Güney Doğu, Orta Doğu ve Kuzey Doğu bölgeleri adı altında Doğu Anadolu'ya açılan krediler toplamı ise 2.876.250.000 liradan ibaret olup, bu miktar tüm kredilerin ancak % 3,18'ine eşit bulunmaktadır. 21 ilimizi içine alan Doğu Anadolu bölgesine açılan % 3,18 oranındaki krediyi çok yetersiz olarak kabul etmek gerekecektir. Diğer taraftan iki şube ile Kıbrıs'ta çalışmalarını sürdüren T. İş Bankasınının 45.022.000 lira kredi açtığı görülmektedir.

Kredilerin dağılımı bakımından söz konusu olan 10 bölgenin içine giren illerimiz ise aşağıda belirtilmiş bulunmaktadır.

<u>Orta Kuzey</u>	<u>Ege</u>	<u>Marmara</u>	<u>Akdeniz</u>	<u>Kuzey Doğu</u>
Ankara	Aydın	Bursa	Adana	Ağrı
Bilecik	Balıkesir	Edirne	Antalya	Artvin
Bolu	Burdur	İstanbul	Gaziantep	Erzincan
Çankırı	Çanakkale	Kırklareli	Hatay	Erzurum
Çorum	Denizli	Kocaeli	İçel	Kars
Eskişehir	İsparta	Sakarya	K. Maraş	
Kırşehir	İzmir	Tekirdağ		
Kütahya	Manisa			
Uşak	Muğla			
Yozgat				

Güney Doğu	Karadeniz	Orta Doğu	Orta Güney	Kıbrıs
Bingöl	Giresun	Adıyaman	Afyon	Lefkoşe
Bitlis	Gümüşhane	Amasya	Kayseri	Magosa
Diyarbakır	Kastamonu	Elazığ	Konya	
Hakkâri	Ordu	Malatya	Nevşehir	
Mardin	Rize	Sivas	Niğde	
Muş	Samsun	Tokat		
Siirt	Sinop	Tunceli		
Urfa	Trabzon			
Van	Zonguldak			

##### 5 – Dağıtılan Kredilerin Sektörlerin Safi Millî Hasıla İçindeki Payları ile Karşılaştırılması :

Bu bölümde ticarî, tarım ve sanayi kredilerinin beş yıl boyunca genel kredi hacmi içindeki oranları ile, ticaret, tarım ve sanayi sektörlerinin cari üretim âmilleri fiyatlarıyla safi millî hasıla içindeki paylarının karşılaştırılmasına çalışılacaktır (1).

Yıllar	Ticarî Kredilerin Oranı %	Ticaret Sektörünün SMH içindeki Payı %	Ziraat Kredilerin Oranı %	Ziraat Sektörünün SMH içindeki Payı %	Sanayi Kredilerinin Oranı %	Sanayi Sektörünün SMH içindeki Payı %
1967	68,11	8,2	19,23	35,6	3,62	18,1
1968	64,31	8,2	22,74	34,0	3,93	18,2
1969	60,68	8,2	25,45	32,6	4,37	18,9
1970	60,11	8,6	24,49	30,8	5,59	18,4
1971	65,01	10,9	20,45	29,2	5,31	21,8
1972	68,77	12,4	18,32	27,7	4,79	21,9

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi ticarî, ziraat ve sanayi kredilerinin genel kredi hacmi içindeki nisbetleri ile, ticaret, ziraat ve sanayi sektörlerinin safi millî hasıla içindeki payları arasında büyük bir dengesizlik göze çarpmaktadır. Son beş yılın ortalaması olarak ziraat sektörü millî gelire %32 civarında katkıda bulunurken, toplam kredilerin ortalama olarak %22 gibi bir bölümünden yararlanabilmektedir. Buna karşılık millî gelirdeki hissesi %8 civarında dolaşan ticaret sektörü ise, tüm kredilerin yaklaşık olarak %63 gibi çok büyük bir kısımdan yararlanmaktadır. Diğer taraftan millî gelirdeki payı %19 civarında dolaşan sanayi sektörünün kullandığı gerçek anlamdaki sanayi kredisi ise, nisbet olarak %5 civarında bulunmaktadır. Düşüncemize göre ayrı bir etüd konusu teşkil edebilecek bu çalışma, ekonomik kalkınmamıza olan olumsuz etkisi yönünden üzerinde çok düşünülmesi gereken bir husustur. Zira millî gelire önemli bir ölçüde katkıda bulunmayan ticaret sektörü tüm kredilerin yarısından fazla bir kısımdan yararlanırken, ekonomik hayatımızın temel dayanağı olarak kabul edilen ziraat ve sanayi sektörlerinin kredi bakımından ihmal edilmiş bir durumda bırakıldıkları görülmektedir.

Bir kısım uzmanlar ulaştırma, mall müesseseler, serbest meslekler ve hizmetler gibi faaliyet konularını da ticaret sektörü bünyesi içine almak gerektiği düşüncesindedirler (2).

(1) Sektörlerin safi millî hasıla içindeki nisbetlerini belirten rakamlar, Devlet İstatistik Enstitüsünün 625 numaralı ve Türkiye Millî Geliri adını taşıyan yayınının 17. sayfasından alınmıştır.

(2) Küçük ve orta sanayi işletmelerinin kredi problemleri, Millî Prodüktivite Merkezinin 40 numaralı yayını, Sayfa — 35-37.

Ayrıca dağıtılan ticari kredilerin bir bölümünden adı geçen üç sektörün de yararlandığını kabul etmek mümkündür. Durum böyle bile olsa ticaret sektörünün milli gelirdeki payı beş yıl boyunca ancak %24 civarında dolaşabilmektedir. Bu oran bile ticaret sektörüne açılan ortalama %63 civarındaki kredi hacmi karşısında çok dengesiz kalmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi gerçek anlamda sanayi kredisi, yani uzun vadeli ve düşük faizli kredi yurdu-muzda iki sanayi bankası tarafından açılmaktadır. Yukarıda sanayi kredileri için belirtilen nisbetler de bu iki bankamızın açtığı kredilerle ilgilidir. Ancak yurdu-muzun kendine özgü ekonomik düzeni sebebiyle, diğer bankaların tamamen ticari kredi koşulları ve statüsü ile sanayi sektörüne açtıkları kısa vadeli ve yüksek faizli krediler de sanayi kredileri olarak kabul edilmektedir. Bu krediler sanayi sektörünün işletme mas-raflarını karşılamaktadır.

Mevcut bankacılık sistemimiz içinde kesin bir oran vermek olanak dışı bulunmakla beraber, sanayi sektörünün ticari kredi koşulları içinde kullanmak durumunda kaldığı kredi miktarının, toplam ticari kredilerin %30 kadarı olduğu tahmin edilmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında, ticari ve sanayi kredilerinin karşılaştırılmaları şu şekli almaktadır.

<i>Yıllar</i>	<i>Ticari Kredilerin Oranı %</i>	<i>Ticaret Sektörünün SMH içindeki Payı %</i>	<i>Sanayi Kredilerinin Oranı %</i>	<i>Sanayi Sektörünün SMH içindeki Payı %</i>
1967	47,68	8,2	24,05	18,1
1968	45,02	8,2	23,22	18,2
1969	42,48	8,2	22,57	18,9
1970	42,08	8,6	23,62	18,4
1971	45,51	10,9	24,81	21,8
1972	48,14	12,4	25,42	21,9

Konuya bu açıdan bakıldığında sanayi kredilerinin oranında belirli bir yükselme olmakla beraber, ticari kredilere ilişkin oranların hâlâ yüksekliğini koruduğu görülmektedir. Bu konulara ilerde tekrar temas edilecektir.

## BÖLÜM 5.

### TÜRKİYE BANKALARININ KÂR VE ZARAR DURUMU

#### 1 - Kâr Sağlayan Bankalar :

Türkiye bankaları içinde kâr sağlayan bankalar tarafından elde edilen kârın son beş yıllık durumu banka gruplarına göre aşağıda belirtilmiş bulunmaktadır. Karşılaştırmaları daha anlaşılır bir şekle getirmek bakımından, Özel Kanunlarla Kurulmuş Bankalar (Devlet Bankaları), Özel Millî Bankalar (Özel Ticaret Bankaları) ve Kalkınma Yatırım Bankaları ise (Sanayi Bankaları) diye adlandırılacaktır. Diğer taraftan Merkez Bankası ile Devlet Yatırım Bankası konu dışında bırakılmıştır. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	380.928	511.961	214.050	164.104	364.713
Özel Ticaret Bankaları	156.649	195.431	187.659	255.918	433.957
Sanayi Bankaları	46.444	48.896	55.276	66.378	80.546
Yabancı Bankalar	25.562	31.192	34.415	30.053	41.078
Mahallî Bankalar	686	480	586	191	410
Toplam .....	610.269	787.960	491.986	516.644	920.704
Artış Oranı .....	100	% 29,11	—	—	% 50,86

Görüldüğü gibi 1970 yılı sonuna kadar toplam olarak Devlet Bankaları en fazla kâr elde ederken, bu yıldan sonra Özel Ticaret Bankaları daha fazla kâr sağlayarak birinci sırayı almıştır. Gerçekten Devlet Bankaları grubu 1968 yılında 380.928.000 lira, 1969 yılında 511.961.000 lira kâr sağlamış iken, bu yıldan sonra azalma kaydederek 1970 yılında, 214.050.000 lira, 1971 yılında 164.104.000 lira ve 1972 yılında ise 364.713.000 lira kâr elde edebilmiştir. Buna karşılık Özel Ticaret Bankaları grubunun 1968 yılı sonunda elde ettiği 156.649.000 liradan oluşan kâr tutarı, sürekli bir artış göstererek 1972 yıl sonunda 433.957.000 liraya kadar ulaşmıştır. Elde edilen kâr miktarının fazlalığı bakımından adı geçen iki banka grubunu sırasıyla Sanayi Bankaları, Yabancı Bankalar ve Mahallî Bankalar izlemektedir.

Adı geçen banka grupları tarafından sağlanan kârların, son beş yıl boyunca Türk bankacılık sistemi tarafından elde edilen genel kâr toplamına olan oranlarını belirtir bir cetvel aşağıya alınmıştır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968 %</i>	<i>1969 %</i>	<i>1970 %</i>	<i>1971 %</i>	<i>1972 %</i>
Devlet Bankaları	62,41	64,97	43,51	31,76	39,61
Özel Ticaret Bankaları	25,66	24,80	38,14	49,53	47,13
Sanayi Bankaları	7,61	6,21	1,23	12,84	8,74
Yabancı Bankalar	4,18	3,95	6,99	5,81	4,32
Mahalli Bankalar	0,14	0,07	0,13	0,07	0,20

Görüldüğü gibi beş yıl boyunca Devlet Bankaları tarafından elde edilen kârın nisbi değeri %62,41'den %39,61'e kadar gerilerken, Özel Ticaret Bankalarında ise söz konusu nisbi değer %25,66'dan %47,13'e kadar yükselbilmiştir. Olumlu gelişme 21,47 puandır. Genel olarak ifade edilmek gerekirse, Türk bankacılık sistemi tarafından elde edilen kâr miktarında sürekli bir değişim söz konusudur. Son beş yıl boyunca elde edilen kâr miktarı bazı yıllar artış, bazı yıllar ise azalış içerisinde bulunmuştur. Ancak 1968 yıl sonunda sağlanan 610.269.000 liralık genel kâr tutarına göre artış oranı 1972 yıl sonunda %50,86'dır. 1972 yıl sonu rakamlarına nazaran elde edilen kârın fazlalığı bakımından ilk on sırayı alan banka isimleri ile, söz konusu kâr miktarlarının genel kâr toplamlarına olan oranları aşağıda belirtilmiştir. Merkez Bankası ile Devlet Yatırım Bankasına, özellikleri nedeniyle bu tabloda yer verilmemiştir.

<i>Sıra</i>	<i>Bankanın Unvanı</i>	<i>1972 Yıl Sonu Kârı</i>	<i>Oranı</i>
1	T. İş Bankası	138.558.000.—	% 15,04
2	T.C. Ziraat Bankası	132.864.000.—	% 14,43
3	Etibank	115.637.000.—	% 12,55
4	Yapı ve Kredi Bankası	110.860.000.—	% 12,04
5	Akbank	98.005.000.—	% 10,61
6	T. Sınal Kalkınma Bankası	75.126.000.—	% 8,15
7	Sümerbank	43.905.000.—	% 4,76
8	T. Ticaret Bankası	32.484.000.—	% 3,52
9	İller Bankası	31.888.000.—	% 3,46
10	T. Vakıflar Bankası	31.319.000.—	% 3,40

Görüldüğü gibi 1972 yıl sonunda en fazla kâr 138.556.000 lira ile T. İş Bankası tarafından elde edilmiş olup, adı geçen banka, 132.864.000 lira ile T.C. Ziraat Bankası, 115.637.000 lira ile Etibank, 110.860.000 lira ile Yapı ve Kredi Bankası ve 98.005.000 lira ile de Akbank tarafından izlenmektedir. Söz konusu beş bankamız 1972 yılı sonunda toplam olarak 595.922.000 lira kâr sağlamış olup, bu miktar aynı yıl sonunda Türkiye bankalarının elde edilen toplam kâr miktarının %64,72'sine eşit bulunmaktadır.

## 2 - Zarar Eden Bankalar :

Son beş yıl boyunca elde edilen zarar miktarını banka gruplarına göre aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	67.440	148.149	107.243	129.410	127.201
Özel Ticaret Bankaları	178	135	295	2.471	473
Mahalli Bankalar	35	29	33	31	56
<b>Toplam</b> .....	<b>67.653</b>	<b>148.313</b>	<b>107.571</b>	<b>131.912</b>	<b>127.730</b>



Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi zarar miktarının fazlalığı bakımından ilk sırayı beş yıl boyunca Devlet Bankaları grubu almış ve bu banka grubu sırasıyla Özel Ticaret Bankaları ve Mahalli Bankalar tarafından izlenmiştir. Türkiye bankalarının 1972 yıl sonunda 920.704.000 lira kâr sağladıkları göz önüne alınacak olursa, aynı yıl içinde meydana gelen toplam 127.730.000 liralık zararın pek fazla olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Diğer taraftan Yabancı Bankaların devamlı olarak kâr sağladıkları anlaşılmaktadır.

## BÖLÜM 6.

### TÜRKİYE BANKALARININ İŞLETME SONUÇLARI

#### 1 - Mall Rantabilite :

Herhangi bir kuruluşun mall rantabilitesini birbirine benzer üç ayrı oran ile hesaplamak mümkündür. Söz konusu oranlar;

- a - Safi kârın ödenmiş sermayeye olan oranı,
- b - Safi kârın ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamına olan oranı,
- c - Safi kârın ödenmiş sermaye, ihtiyatlar ve karşılıklar toplamına olan oranı,

şeklinde ifade edilmektedir. Biz bu etüdümüzde sadece (Safi kârın ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamına olan oranını hesaplamakla yetineceğiz. Bilindiği gibi mall rantabilitenin belirtilen şekilde hesap edilmesinde;

$$\text{Mall Rantabilite} = \frac{100 \times \text{Safi Kâr}}{\text{Ödenmiş Sermaye} + \text{İhtiyatlar}}$$

formülünden yararlanmak mümkündür.

Yukarıda belirtilen formüle göre hesap edilmiş mall rantabilitelerin, banka gruplarına göre son beş yıllık durumunu gösterir bir cetvel aşağıya alınmış bulunmaktadır.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968 %</i>	<i>1969 %</i>	<i>1970 %</i>	<i>1971 %</i>	<i>1972 %</i>
Devlet Bankaları	8,10	10,05	3,97	2,39	4,16
Özel Ticaret Bankaları	18,35	20,75	17,02	18,20	25,89
Sanayi Bankaları	26,78	23,68	23,83	25,74	19,60
Yabancı Bankalar	28,53	30,41	32,24	24,32	28,04
Mahalli Bankalar	15,97	10,95	12,91	7,39	8,24

Tablonun tetkikinden de görüleceği gibi, ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamına oranla en fazla kâr beş yıl boyunca Yabancı Bankalar grubu tarafından elde edilmiş bulunmaktadır. Adı geçen banka grubuna ilişkin rantabilitenin beş yıllık ortalaması %29 civarındadır. Yabancı Bankalar grubunu mall rantabilite oranının yüksekliği bakımından sırasıyla Sanayi Bankaları, Özel Ticaret Bankaları, Mahalli Bankalar ve Devlet Bankaları izlemektedir.

1972 yıl sonu rakamlarına göre Merkez Bankası ile Devlet Yatırım Bankası ayrı olmak üzere Türkiye'de bankacılık sahasına yatırılan sermaye tutarı 10.915.216.000 lira ve aynı yıl içinde elde edilen kâr tutarı da 920.704.000 lira olduğuna nazaran, Türkiye bankalarının 1972 yılı ortalama mallı rantabilite oranı %8,43'dür.

1972 yıl sonu rakamlarına göre mallı rantabilite oranının yüksekliği bakımından bankalarının aldığı sırayı belirten bir tablo aşağıda tetkike sunulmuştur.

Sıra	Bankanın Unvanı	Ödenmiş Sermaye +		Mallı Rantabilitesi
		İhtiyatlar	1972 Kârı	
1	Akbank	200.967.000.—	98.005.000.—	% 48,76
2	T. Vakıflar Bankası	71.051.000.—	31.319.000.—	% 44,07
3	Banko di Roma	11.797.000.—	4.980.007.—	% 42,21
4	Yapı ve Kredi Bankası	308.500.000.—	110.860.000.—	% 35,93
5	T. Dış Ticaret Bankası	28.223.000.—	9.660.000.—	% 34,22
6	T. Ticaret Bankası	104.821.000.—	30.484.000.—	% 29,08
7	Uluslararası E. ve T. Bankası	28.506.000.—	8.056.000.—	% 28,26
8	Osmanlı Bankası	83.187.000.—	23.176.000.—	% 27,88
9	Banka K. İtalyana	10.740.000.—	2.987.000.—	% 27,81
10	Holantse Bank-Ünl N.V.	7.181.000.—	1.879.000.—	% 26,16
11	İşçi Kredi Bankası	5.261.000.—	1.252.000.—	% 23,79
12	T. Sınal Kalkınma Bankası	322.732.000.—	75.126.000.—	% 23,27
13	T. İmar Bankası	17.035.000.—	3.733.000.—	% 21,91
14	Sınal Yatırım ve K. Bankası	24.952.000.—	5.420.000.—	% 21,72
15	T. İş Bankası	688.893.000.—	138.556.000.—	% 20,71
16	T. Öğretmenler Bankası	30.471.000.—	6.203.000.—	% 20,35
17	T. Garanti Bankası	115.441.000.—	22.112.000.—	% 19,15
18	T. Tütüncüler Bankası	8.173.000.—	1.518.000.—	% 18,57
19	T. Bağcılar Bankası	2.940.000.—	460.000.—	% 15,64
20	Denizli İktisat Bankası	3.209.000.—	475.000.—	% 14,80
21	Egebank	7.082.000.—	1.010.000.—	% 14,26
22	Pamukbank	29.588.000.—	4.053.000.—	% 13,69
23	Eskişehir Bankası	12.619.000.—	1.460.000.—	% 11,58
24	Afyon T. S. Bankası	750.000.—	85.000.—	% 11,33
25	Anadolu Bankası	46.097.000.—	4.696.000.—	% 10,18
26	Elazığ İktisat Bankası	1.383.000.—	133.000.—	% 9,61
27	T.C. Ziraat Bankası	1.469.284.000.—	132.884.000.—	% 9,04
28	Etibank	1.520.608.000.—	115.637.000.—	% 7,60
29	Millî Aydın Bankası	6.426.000.—	476.000.—	% 7,40
30	Şekerbank	49.341.000.—	2.771.000.—	% 5,61
31	İstanbul Bankası	30.000.000.—	1.404.000.—	% 4,68
32	İller Bankası	997.997.000.—	31.888.000.—	% 3,19
33	Damirbank	12.205.000.—	347.000.—	% 2,84
34	Sümerbank	1.900.517.000.—	43.905.000.—	% 2,31
35	Kocaeli Bankası	4.700.000.—	90.000.—	% 1,91
36	T.C. Turizm Bankası	416.969.000.—	651.000.—	% 0,15

Görüldüğü gibi mallı rantabilite oranının yüksekliği bakımından ilk sırayı %48,76 ile Akbank almakta ve adı geçen banka, %44,07 ile T. Vakıflar Bankası, %42,21 ile Banko di Roma, %35,93 ile Yapı ve Kredi Bankası ve %34,22 ile de T. Dış Ticaret Bankası tarafından izlenmektedir.

## 2 - Ekonomik Rantabilite :

Bir işletmeye ilişkin ekonomik rantabilitenin hesap edilmesinde aşağıda belirtilen formülden yararlanmak gerekmektedir.

$$\text{Ekonomik Rantabilite} = \frac{100 \times (\text{Safi Kâr} + \text{Ödenen faizler})}{(\text{Öz Sermaye} + \text{Yabancı Sermaye})}$$

Bu formülden yararlanarak bulunan yüzdenin malî rantabilite oranından düşük olması gerekir. Aksi halde normalin üzerinde bulunan yabancı kaynakların azaltılması veya sermayenin artırılması gerektiği sonucuna varmak mümkündür.

Yukarıda belirtilen formüle göre hesaplanan ekonomik rantabilite oranları, banka gruplarına göre son beş yıllık durumu aşağıda gösterilmiştir.

<i>Banka Grubu</i>	<i>1968 %</i>	<i>1969 %</i>	<i>1970 %</i>	<i>1971 %</i>	<i>1972 %</i>
Devlet Bankaları	3,24	3,25	2,82	2,84	2,98
Özel Ticaret Bankaları	3,18	3,02	3,22	3,53	3,80
Sanayi Bankaları	6,88	7,01	6,47	7,31	7,93
Yabancı Bankalar	3,34	3,31	3,66	4,07	3,66
Mahallî Bankalar	6,55	4,15	4,80	2,30	2,39

Ekonomik rantabilite oranının yüksekliği bakımından ilk sırayı beş yıl boyunca Sanayi Bankaları grubu almaktadır. Bu banka grubunun beş yıl ortalaması olarak ekonomik rantabilite oranı %7,32 civarında bulunmuştur. Özel Ticaret Bankalarında da sözkonusu oran giderek arttığı görülmektedir. Gerçekten 1968 yılında %3,18 olan rantabilite oranı 1972 yıl sonunda %3,80 oranına kadar yükseltilmiştir. Diğer taraftan Mahallî Bankalara ilişkin ekonomik rantabilite oranının ise sürekli bir düşme içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de çalışma halinde bulunan bütün bankaların 1972 yılı ortalama ekonomik rantabilite oranı ise %3,41 olarak tesbit edilmiştir.

## BÖLÜM 7.

### TÜRKİYE BANKALARININ MALİ BÜNYE ANALİZLERİ

#### 1 – Borçlanma Reşyosu :

Bir işletmede borçlanma oranı genel olarak öz kaynakların yabancı kaynaklara nisbet edilmesi suretiyle bulunmaktadır. Risk büyüdükçe öz kaynakların da büyümesi gerekir. Yabancı kaynaklar her zaman tehlikeden uzak tutulmalıdır. Bu sebeple kredi müesseselerinde söz konusu oranın asgari, sanayi ve ipotek müesseselerinde ise azami olması icabeder. Borçlanma oranının emisyon bankalarında %5, ticaret bankalarında ise %10 civarında bulunması normal olarak kabul edilebilir. Ancak T.C. Ziraat Bankası gibi ziraat kredi ikrazatı yapan bankalarda borçlanma oranının daha da yüksek olması gerektiği sonucuna varmak mümkündür. Zira ziraat kredilerin özellikle uzun vadeli ve ucuz faizli olması hususu bizi bu sonuca götürmektedir.

Borçlanma oranının yüksekliği emniyeti artırır fakat rantabiliteyi azaltır. Bu sebeple çok dengeli bir yol tutmak gerekmektedir. Büyük bir banka pasifinin en çok %20'si öz kaynak, kalanı da yabancı kaynak olmalıdır. Emisyon bankaları gibi kaynak yaratma imkânı kendi elinde bulunan bankalarda söz konusu nisbet çok daha aşağıda bulunabilir.

Aşağıdaki tabloda çeşitli karakterdeki banka gruplarının son beş yıllık borçlanma nisbetlerini tetkik etmek mümkündür. Daha kolay karşılaştırma yapmak bakımından, Özel Kurumlarla Kurulmuş Bankalar (Devlet Bankaları), Özel Millî Bankalar ise (Özel Ticaret Bankaları) diye adlandırılacaktır.

Bilindiği gibi borçlanma oranının hesaplanmasında birbirine benzer iki ayrı formülden yararlanmak mümkündür. Söz konusu formüller;

$$1) \text{ Borçlanma oranı} = \frac{\text{Öz Kaynaklar}}{\text{Yabancı Kaynaklar}}$$
$$2) \text{ Borçlanma oranı} = \frac{\text{Öz Kaynaklar} + \text{Ödenmemiş Sermaye}}{\text{Yabancı Kaynaklar}}$$

tarzında ifade edilmektedir. Bu kısımda borçlanma nisbeti sadece birinci formülden belirlenen şekilde hesaplanacaktır. Bilindiği gibi *Öz Kaynaklar; Ödenmemiş Sermaye, İhtiyat-*

lar, Karşılıklar, Kâr ve Yabancı Kaynaklar ise; Mevduat, Tahviller, Taahhütler, Tediye emirleri, Muhtelif alacaklılar, Talep olunmamış kıymetler ve Diğer pasifler gibi unsurları kapsamaktadır.

<i>Banka Grupları</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	0,19	0,17	0,16	0,19	0,21
Özel Ticaret Bankaları	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06
Sanayi Bankaları	0,16	0,15	0,11	0,13	0,15
Yabancı Bankalar	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05
Mahallî Bankalar	0,61	0,40	0,38	0,41	0,39

Tablo tetkik edildiğinde beş yıl boyunca en yüksek borçlanma oranının Mahallî Bankalar grubuna ait olduğu görülmektedir. Adı geçen banka grubunun son beş yıllık ortalama borçlanma oranı %43 olarak tesbit edilmiştir. Yabancı kaynak yaratma olanağı pek sınırlı olan Mahallî Bankalar için, Öz Kaynak/Yabancı Kaynak ilişkisinin ortalama %43 civarında dolaşmasını normal kabul etmek mümkündür. Ancak söz konusu banka grubunda bile borçlanma nisbeti devamlı bir gelişim içerisinde bulunmuştur. Gerçekten 1968 yıl sonunda %61 civarında bulunan borçlanma nisbeti, sürekli bir azalma kaydederek 1972 yıl sonunda %39 oranına kadar gerilemiş durumdadır.

Öz kaynakların yabancı kaynaklara olan oranının yüksekliği bakımından ikinci sırayı, beş yılın ortalaması olarak %19 oranı ile Devlet Bankaları grubu almaktadır. Genellikle öz sermayeleri çok büyük olan Devlet Bankaları için %19 civarında dolaşan oranı da normal kabul etmek mümkün görülmektedir.

Yine beş yılın ortalaması olarak söz konusu borçlanma oranı Sanayi Bankaları için %15, Özel Ticaret Bankaları için %6 ve Yabancı Bankalar için de %5 civarındadır. Özel Ticaret Bankaları ile Yabancı Bankalara ilişkin %6 civarındaki borçlanma oranı düşük olup, emisyon bankaları oranına yakın bulunmaktadır. Sermayelerin artırılması veya yabancı kaynakların azaltılması normaldir.

Bu konuda son olarak, 1972 yıl sonu rakamlarına nazaran çeşitli banka gruplarına ilişkin öz kaynak ve yabancı kaynak miktarları ile, söz konusu kaynaklar arasındaki borçlanma oranlarının tetkikine yer verilmiş bulunmaktadır.

<i>Banka Grupları</i>	<i>Öz Kaynaklar</i>	<i>Yabancı Kaynaklar</i>	<i>Borçlanma Oranı</i>
Devlet Bankaları	10.680.376.000.—	50.484.971.000.—	% 21,15
Özel Ticaret Bankaları	2.377.016.000.—	43.173.950.000.—	% 5,50
Sanayi Bankaları	467.102.000.—	3.035.440.000.—	% 15,38
Yabancı Bankalar	190.035.000.—	3.950.536.000.—	% 4,81
Mahallî Bankalar	3.080.000.—	7.920.000.—	% 38,88
<b>Toplam</b> .....	<b>13.717.609.000.—</b>	<b>100.652.817.000.—</b>	<b>% 13,62</b>

1972 yıl sonu rakamlarına göre Merkez Bankası ile Devlet Yatırım Bankası ayrı olmak üzere Türk Bankacılık sisteminin öz kaynaklar toplamı 13.717.609.000,— ve yabancı kaynaklar toplamı ise 100.652.817.000,— liradan oluşmaktadır. Bu duruma nazaran Türkiye bankalarının 1972 yıl sonu için ortalama borçlanma reşyosu %13,62'dir.

## 2 - İç Borçlanma Reşyosu :

İhtiyatların ödenmiş sermayeye olan oranları şeklinde ifade edilen iç borçlanmanın, ne kadar büyük olursa o kadar iyi olacağı kabul edilmektedir. Söz konusu oranın hesaplanmasına ilişkin formül;

$$\text{İç Borçlanma Oranı} = \frac{\text{İhtiyatlar}}{\text{Ödenmiş Sermaye}}$$

şeklindedir. Çeşitli banka gruplarının belirtilen formüle göre hesap edilen iç borçlarının oranlarının son beş yıllık durumu aşağıda gösterilmiş bulunmaktadır. Olağanüstü ihtiyat ayrılması ve işletmenin eskiliği iç borçlanma oranını yükselten faktörlerdir.

<i>Banka Grupları</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	0,15	0,14	0,17	0,13	0,17
Özel Ticaret Bankaları	0,99	1,12	1,43	1,29	1,39
Yabancı Bankalar	5,56	5,99	6,28	6,89	8,03
Mahallî Bankalar	0,24	0,26	0,30	0,27	0,32

Görüldüğü gibi ihtiyatların ödenmiş sermaye tutarına olan oranının yüksekliği bakımından ilk sırayı beş yıl boyunca hep Yabancı Bankalar grubu almıştır. Adı geçen banka grubunda, ihtiyatlar tutarının sürekli olarak ödenmiş sermayenin 6-8 misli civarında dolaştığı görülmektedir. Beş yıla ait ortalama borçlanma oranı 6,55 olarak tesbit edilmiştir. Yabancı bankalara ilişkin iç borçlanma oranı devamlı bir artış kaydederek beş yıl içinde 5,56'dan 8,03'e kadar yükselmiştir. Diğer taraftan beş yılın ortalaması olarak iç borçlanma oranının yüksekliği bakımından Yabancı Bankalar grubunu 1,27 oranı ile Özel Ticaret Bankaları, 0,27 oranı ile Mahallî Bankalar ve 0,15 oranı ile de Devlet Bankaları grubu izlemektedir.

1972 yıl sonu bilançolarına göre adı geçen banka gruplarına ilişkin ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar tutarı ile, iç borçlanma oranları da aşağıda tetkike sunulmuştur.

<i>Banka Grupları</i>	<i>Ödenmiş Sermaye</i>	<i>İhtiyatlar</i>	<i>İç Borçlanma Oranı</i>
Devlet Bankaları	7.944.433.000.—	1.334.458.000.—	0,17
Özel Ticaret Bankaları	700.693.000.—	972.320.000.—	1,39
Yabancı Bankalar	15.658.000.—	125.753.000.—	8,03
Mahallî Bankalar	2.006.000.—	637.000.—	0,32
<b>Toplam</b> .....	<b>8.662.790.000.—</b>	<b>2.433.168.000.—</b>	<b>0,28</b>

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi 1972 yıl sonu bilançolarına nazaran Sanay Bankaları, Devlet Yatırım Bankası ve Merkez Bankası hariç olmak üzere Türkiye bankalarının ödenmiş sermaye tutarı 8.662.790.000 ve ihtiyatlar tutarı ise 2.433.168.000 liradan oluşmaktadır. Bu duruma göre bankalarımızın ortalama iç borçlanma (otofinansman) oranı 1972 yıl sonunda %28'dir.

### 3 – Yatırım Reşyosu :

Yatırım göstergeleri bağlı değerlerin genel aktif toplamına, bağlı değerlerin döner değerlere ve sabit değerlerin öz kaynaklara olan oranları şeklinde ifade edilmektedir. Biz bu etüdümdüzde bankaları sadece bağlı değerlerin genel aktif toplamına olan oranları açısından ele almış olacağız. Söz konusu yatırım oranını belirten formül;

*Bağlı değerler*

$$\text{Yatırım oranı} = \frac{\text{Bağlı değerler}}{\text{Genel aktif toplamı}}$$

şeklindedir. Bilindiği gibi bağlı değerler iştirak sermayeleri, sabit değerler, menkul stoklar ve ilk tesis masrafları gibi unsurları içine almaktadır. Yatırım oranları işletmenin çeşidine göre özellikler göstermektedir. Söz konusu oranın kredi müesseselerinde ve ticarete asgari, sanayi ve ipotek müesseselerinde ise azami olması icabeder. Oran küçüldükçe iktisadilik artar, varlıkların paraya çevrilme olanakları çoğalır. Bankalar için bu oranın genellikle %10, endüstride 1 ve ulaştırma işletmelerinde ise 2,5 civarında olması normal olarak kabul edilebilir.

Aşağıdaki tabloda çeşitli banka gruplarının belirtilen formüle göre hesap edilmiş yatırım oranları beş yıl boyunca tetkik edilmektedir. Yatırım Bankalarında oran çok küçük olduğundan hesaba dahil edilmemiştir.

<i>Banka Grupları</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	0,17	0,14	0,11	0,12	0,15
Özel Ticaret Bankaları	0,07	0,07	0,07	0,06	0,06
Yabancı Bankalar	0,04	0,04	0,04	0,03	0,03
Mahalli Bankalar	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01

Tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, bağlı değerlerin genel aktif toplamına olan oranının yüksekliği bakımından ilk sırayı beş yıl boyunca, Devlet Bankaları grubu almıştır. Beş yılın ortalama yatırım oranı %14 civarındadır. Adı geçen banka grubuna ilişkin yatırım normale yakın bir durumdadır.

Devlet Bankaları grubunu sırasıyla %7 civarında dolaşan bir oran ile Özel Ticaret Bankaları, %4 civarında dolaşan bir oran ile Yabancı Bankalar ve %1 civarında dolaşan bir oran ile de Mahalli Bankalar grubu takip etmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1972 yıl sonu rakamlarına nazaran adı geçen banka gruplarına ilişkin bağlı değerler ve genel aktif toplamları ile, yatırım oranları gösterilmiş bulunmaktadır.

<i>Banka Grupları</i>	<i>Genel Aktif Toplamı</i>	<i>Bağlı Değerler</i>	<i>Yatırım Oranı</i>
Devlet Bankaları	63.497.082.000.—	9.462.882.000.—	% 14,90
Özel Ticaret Bankaları	47.038.578.000.—	2.541.522.000.—	% 5,40
Yabancı Bankalar	4.580.384.000.—	150.701.000.—	% 3,29
Mahalli Bankalar	12.494.000.—	48.000.—	% 0,38
<b>Toplam .....</b>	<b>115.128.518.000.—</b>	<b>12.155.153.000.—</b>	<b>% 10,55</b>

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, 1972 yıl sonu bilançolarına nazaran Merkez Bankası ile Yatırım Bankaları hariç olmak üzere Türkiye'deki bütün bankaların genel aktif toplamaları 115.128.518.000 ve bağlı değerleri de 12.155.153.000 liradan oluşmaktadır. Bu duruma göre Türk bankacılık sisteminin ortalama yatırım oranı 1972 yılı için %10,55'tir. Bu ortalama yatırım oranını bankacılık sektörü için normal olarak kabul etmek mümkündür.

#### 4 - Likidite Reşyosu :

Bir işletmede hazır değerlerin kısa vadeli borçlara, hazır değerler ve mall plasmanlar toplamının kısa vadeli borçlara ve en nihayet döner değerlerin kısa vadeli borçlara olan oranlarına likidite denilmekte ve sırasıyla birinci, ikinci, üçüncü derecedeki likidite adını almaktadır. Her üç derecede de arzu edilen oran azamiye doğrudur. Ancak çok yüksek likidite de borçların hazır değerler halinde donmasını gerektireceğinden rantabiliteyi azaltır. Birinci likidite göstergesinin %30, ikinci likidite göstergesinin de %45 civarında bulunması normaldir. Üçüncü likidite göstergesinin ise mutlaka '1'den büyük olması gerekmektedir. Biz' bu etüdümüzde sadece birinci derecedeki likidite açısından bankalarımızı tetkik etmiş olacağız. Bilindiği gibi söz konusu likidite oranı:

$$1 \text{ derecede likidite} = \frac{\text{Hazır değerler}}{\text{Kısa vadeli borçlar}}$$

formülünden yararlanarak hesap edilmektedir.



Türkiye bankalarının kanunî karşılıklar kasası tesis etmeleri zorunluluğu, birinci derecedeki likiditenin genellikle uygun bir seviyede kalmasına sebep teşkil etmektedir. Ayrıca Bankalar Kanununun 33'üncü maddesi uyarınca, bankaların taahhütlerine karşı bulundurulacakları genel disponibilitenin asgari nisbeti T.C. Merkez Bankası tarafından tayin olacağından, bu oranların da uygulanması gerekmektedir.

Aşağıdaki tabloda yıl sonu bilançolarına göre hesap edilen çeşitli banka gruplarının birinci likidite oranları beş yıl boyunca tetkik edilmektedir. Bilindiği gibi hazır değerler Kasa, Merkez Bankası, Kanunî Karşılıklar Kasası ve Bankalar gibi aktif hesaplar toplamıdır. Diğer taraftan kısa vadeli borçlar ise; Taahhütler, kısa vadeli mevduat, Tediye Emirleri, Muhelif Alacaklılar, Talep olunmamış Kıymetler ve Diğer Pasifler gibi unsurları kapsamaktadır.

<i>Banka Grupları</i>	<i>1968</i>	<i>1969</i>	<i>1970</i>	<i>1971</i>	<i>1972</i>
Devlet Bankaları	0,14	0,12	0,12	0,18	0,23
Özel Ticaret Bankaları	0,39	0,38	0,38	0,39	0,49
Yabancı Bankalar	0,42	0,42	0,45	0,45	0,54
Mahallî Bankalar	0,57	0,39	0,61	0,19	0,22

1972 yıl sonu rakamları esas alındığında, birinci likidite oranının Devlet Bankaları ve Mahallî Bankalar grubunda normalin altında, Yabancı Bankalar ile Özel Ticaret Bankaları grubunda ise normalin üzerinde olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, birinci likidite oranının % 30 civarında bulunması bankacılık tekniğine göre normal olarak kabul edilmekteydi. Ancak yıl içinde alınan rakamlara göre bir sonuca gidilmek istenilse, oranların değişmesi çok mümkündür. Zira yıl sonu rakamları Türk bankacılık sisteminde bazen gerçek durumu tam olarak aksettirmemektedir.

Aşağıdaki tabloda 1972 yıl sonu rakamlarına göre adı geçen banka gruplarına ilişkin hazır değerler ve kısa vadeli borçlar toplamı ile, birinci likidite oranları tetkike sunulmaktadır.

<i>Banka Grupları</i>	<i>Hazır Değerler</i>	<i>Kısa Vadeli Borçlar</i>	<i>Likidite Oranı</i>
Devlet Bankaları	9.006.930.000.—	40.221.890.000.—	% 22,39
Özel Ticaret Bankaları	14.881.202.000.—	30.633.818.000.—	% 48,57
Yabancı Bankalar	1.490.512.000.—	2.748.499.000.—	% 54,28
Mahallî Bankalar	1.652.000.—	7.700.000.—	% 21,45
<b>Toplam</b> .....	<b>25.380.296.000.—</b>	<b>73.609.907.000.—</b>	<b>% 34,47</b>

1972 yıl sonu bilançolarına göre, Merkez Bankası, Devlet Yatırım Bankası ve iki Sanayi Bankası ayrı olmak üzere bankalarımızın hazır değerler toplamı 25.380.296.000.— ve kısa vadeli borçlar ise 73.609.907.000.— liradan ibaret bulunmaktadır. Bu duruma nazaran Türkiye bankalarının ortalama likidite oranı 1972 yıl sonunda % 34,47'dir.

## BÖLÜM 8.

### ÜÇÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANINDA ÖNGÖRÜLEN PARA VE KREDİ POLİTİKASI

#### 1 – Para-Kredi Politikası :

##### 1. PARA-KREDİ, MEVDUAT POLİTİKALARINI ETKİLEYEN GELİŞMELER :

Birinci ve İkinci plan dönemlerinde para politikası, tarımsal ürünlerin fiyat destekleme politikası ile Hazinesin finansman sorunundan geniş ölçüde etkilenmiştir. Ekonomide monetizasyona, sınaî ve tarımsal üretimdeki gelişmeye rağmen, para politikasının zaman zaman enflasyonu hızlandırıcı etkileri ortaya çıkmıştır.

*Birinci Plan* dönemi başında kamu iktisadî teşebbüslerinin büyük çoğunluğunu Merkez Bankası kaynaklarından doğrudan kredileme yükünün kaldırılması önemli bir aşamadır. Ancak, bankanın tarımsal ürünlerle ve Hazine güçlükleri ile ilgili kredileme sorumlulukları, banka sisteminin T.C. Merkez Bankasıyla olan ilişkilerinin azalmasında etkili olmuştur. Kısmen bu nedene dayalı olarak banka reeskont aracını gereğince kullanmamıştır. *İkinci Plan* döneminde bankaca diğer kredi kontrol araçları olan "mevduat kanunî karşılıkları" ve "kredi tayinlaması" yoluyla da kredi sistemine yeterli ölçüde müdahaleci bir girişimde bulunulmamıştır.

İkinci Plan döneminde T.C. Merkez Bankasının yetki ve sorumlulukları gelişen ve değişen koşullara göre yeniden düzenlenmiş ve banka, para-kredi ve banka sistemini düzenleyici güce kavuşturulmuş bulunmaktadır.

T.C. Merkez Bankasının kredi düzeniyle ilgili en önemli girişimlerinden biri büyük banka plasmanlarının yüzde 10'unun orta vadeli kredi şeklinde kullanılmasını yolunda ikinci plan dönemi sonunda getirilen zorunluluktur.

Toplam banka kredileri 1963 yılı sonunda 11,8 milyar liradan 1971 yılı sonunda, 428 milyar lira dolayına yükselmiş bulunmaktadır.

1963 yılında toplam banka kredilerinden en büyük oranda (yüzde 23) dağıtım ve hizmetler sektörü yararlanmıştı. Bu sektöre yönelen krediler İkinci Plan döneminde de aynı payı korumuş, ancak, sanayi ve madencilik sektörünün payı iki plan döneminde yüzde 18'den yüzde 29'a yükselmiştir. Bu gelişme konut ve inşaat sektörünün payındaki azalmaya paralel olarak sağlanmıştır.

1963 yılında bankalarda 10,5 milyar lira olan toplam mevduat 1967 yılında yüzde 100 bir artışla 21,0 milyar liraya yükselmiş, artış İkinci Plan döneminde daha da hızlı devam etmiş 1971 yılı sonunda 1967'ye kıyasla yüzde 130 oranında artışla 48,4 milyar liraya çıkmıştır.

Özellikle İkinci Plan dönemi sonunda bir yıldan daha fazla vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarının cazip hale getirilmesinin vadeli mevduat artış hızını etkilediği dikkati çekmektedir.

1971 sonu itibariyle toplam mevduatın yüzde 71'i vadesiz mevduattır. Vadesiz tasarruf mevduatı hesaplarının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı ise yüzde 63'tür. Toplam tasarruf mevduatı hesaplarının yüzde 64'ü, bin liradan az vadesiz hesaplardır.

## **2. PARA - KREDİ POLİTİKASI :**

Para - kredi politikasının genel hedefleri bir yandan fiyat istikrarını bozmayacak ödemeler dengesinde baskı yaratmayacak ve verimsiz faaliyeti teşvik etmeyecek bir uygulama ile ekonominin ihtiyacı olan finansmanı sağlamak, diğer taraftan para, kredi sisteminin kontrollü ve etkin bir şekilde işlemesi için gerekli olan düzenlemeleri gerçekleştirmektedir. Para ve kredi politikasının maliye politikası ile tutarlı olarak yürütülmesi esastır.

Kredi politikası ferdi ve kurumsal tasarrufların örgütlenmiş aracı mall kurumlarda toplanmasını ve bu kurumlar eliyle ekonominin gerçek kredi ihtiyacını karşılayacak nicelik ve nitelikte kullanılmasını teşvik edecek yönde uygulanacaktır.

Para - kredi hacminin düzenlenmesinde özel sektörün (tarım - tarım dışı) ve Hazine'nin ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde gözetilmesi esastır.

Kredi dağıtımı ile ilgili uygulamada; nitelik ve nicelik ayrıcalıklarının saptanmasında, ekonomik faaliyetler bir bütün olarak değerlendirilecek ve *Kalkınma Planı* ve *Yıllık programlardaki önceliklere* uyulacaktır. Ayrıcalıklara ilişkin uygulamada ise objektiflik, genellik, açıklık ve devamlılık ilkeleri esastır.

Kamu kaynaklarından, idari kararlarla değişik amaçlar için fon tahsisi yapılmayacaktır. Kamu kuruluşlarınca yönetilen mevcut dağıtım kredi fonlarının, kredi konusuyla ilgili olan bankalara intikali ve bu fonların saptanacak genel yöntemlere göre bankacılık esasları içinde kullanılması sağlanacaktır.

Banka kredilerinin Kalkınma Planı ve yıllık programlara uygun olarak öncelikli sektör ve yörelere yönetilmesi olanağının artırılması amacıyla T.C. Merkez Bankasının ticaret bankalarıyla reeskont ilişkileri geliştirilecektir.

Kredilemenin örgütlenmiş aracı mall kurumlarca yapılmasını amaç edinen bir faiz politikası uygulanacak ve teminat sistemi yeniden düzenlenecektir.

Öte yandan özel sektörün bir bölümü olarak bankaların faaliyetlerini dengeli şekilde yürütmeleri ve işbirliği esaslarını gözönünde tutmaları istikrarlı kalkınma yönünden önem taşımaktadır.

Bankaların tasarrufların artırılmasını ve mall sisteme yönelmesini teşvik edecek şekilde gayret göstermeleri ve toplanan fonların dağıtımında dikkatlerini üretken sahalar üzerinde yoğunlaştırmaları esastır.

**Üçüncü Plan** döneminde uygulanacak faiz politikasında temel ilke, faizin kaynak dağılımını mümkün olan ölçüde düzenlemesi, tasarruf artışını hızlandırması ve aracı mali kurumlara yönelmesidir. Banka faiz oranlarında muayyen sektörler itibarıyla kademeli bir serbesti tanınması konusu plan döneminde araştırılacaktır.

Kredi fiyatının ucuzlatılması, gerektiği hallerde faiz farkı iadesine dayanan açık sübvansiyon uygulamasına gidilecektir. Bu uygulama yaygınlaştırılmayacak, sübvansiyon sistemi sınırlı sektör ve yörelerde etkin bir teşvik ve yönlendirme aracı olarak kullanılacaktır.

Mevduat faizleri ile vadelerinin tarif ve tasnifi para-kredi uygulamalarını ve araştırmalarını kolaylaştıracak yönde yeniden düzenlenecektir.

Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ihtisas bankalarında özellikle sanayii orta ve uzun vade ile kredilendiren kuruluşlarda, kredi faiz oranlarını müstakriz ile anlaşarak tespit etme olanağı araştırılacaktır.

### **3. PARA - KREDİ SİSTEMİ :**

Banka ve müstakriz faiz farkı ödemesi sistemine dayanan sübvansiyon uygulaması Genel Bütçeden ayrılacak imkânlar ile T.C. Merkez Bankasındaki Selektif Kredi Fonundan yapılacaktır. Faiz farkı ödemesi yapılmasına ilişkin esaslar ve oranlar fon imkânlarıyla sınırlı olarak birer yıllık dönemler için yıllık programlara uygun olarak saptanacaktır.

T.C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki ve bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vergiden muaf tutulması sağlanacak mallı kurumlar kesiminde kaynak akımları kolaylaştırılacaktır.

Tasarruf mevduatının dağılımını önlemek amacıyla mevduat faizlerinin vergilendirilmesine ilişkin uygulamada düzenleme yapılacaktır.

T.C. Merkez Bankası para-kredi istatistiklerinin değerlendirme ve araştırmaya en elverişli şekil ve sürede yayınlanabilmesi için gerekli tedbirleri alacaktır.

### **4. SANAYİN, TARIM SEKTÖRÜNÜN, KÜÇÜK SANAYİN, KÜÇÜK SANAT VE KÜÇÜK TİCARET ERBABININ, KONUT VE TURİZM SEKTÖRLERİNİN KREDİLENDİRİLMESİ POLİTİKALARI :**

#### **(a) Sanayi kredisi :**

**(1) Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde** sınıl teşebbüslerde, yatırım büyümesi, katma değer artması, ileri teknolojinin uygulanmaya başlanması sebebiyle yurtiçi ve yurtdışı rekabet koşullarındaki gelişmenin etkisiyle sanayi kredisinin nitelik ve niceliğinde büyük değişmeler kaydedilmiştir.

Sanayinin orta ve uzun vadeli kredi ihtiyacının karşılanmasında Ticaret Bankalarının kısa vadeli kredileri yetersiz kalmakta, sermayedar — müteşebbis birey ve aile gruplarının öz kaynaklarına dayalı sanayi girişimlerinin başarı şansı azalmaktadır.

Özellikle İkinci Plan döneminde miktar olarak yeterli, orta vadeli kredi gereği kuvvetle duyulmuştur. Plan döneminin ortalarında bu gereğin banka sisteminden karşılanması konusundaki zorluklar teşebbüsleri sermaye piyasasından yararlanmaya itmiştir. Dönemin sonlarında bankaların sanayii orta vadeli kredileme eğitimlerindeki gelişmeye ve diğer faktörlere bağlı olarak sermaye piyasasında nisbi bir yavaşlama meydana gelmiştir.

(2) İkinci Plan döneminde yürürlüğe giren Yeni T.C. Merkez Bankası Kanunu ile orta vadeli sanayici senetleri için reeskont olanağının getirilmesi, orta vadeli krediler için teşvik edici özel faiz oranlarının saptanması ve belli büyüklüğün üzerindeki ticaret bankalarının plasmanlarının yüzde onunu orta vadeli sanayi kredilerine yöneltmelerine ilişkin zorunluluk, ticaret bankalarında orta vadeli kredilemeye dönük proje değerlendirme ve takip düzeninin kurulması yönünde örgütlenmeyi başlatmıştır.

Sınal yatırım ve kredi bankalarının kaynakları da Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde devamlı artışlar göstermiştir.

Özellikle İkinci Plan döneminin ortasına kadar müteşebbisin yeterli ve düzenli orta ve uzun vadeli krediye ihtiyacı olduğu, yeterli kredi bulmanın kredi fiyatından daha büyük önem taşıdığı görülmüştür.

(3) Planda sanayi gelişmesine verilen ağırlık nedeniyle, kredi politikası içinde bu kesimin kredilendirilmesi öncelik taşımaktadır. Sanayi kredisine ilişkin tedbirlerin amacı Kalkınma Planında öncelik verilen konu ve yörelere yatırım yapan müteşebbisin orta vadeli gerçek yatırım kredisine ihtiyacının karşılanmasıdır.

(4) Faaliyette bulunan sınal yatırım ve kredi bankalarının yabancı para ve Türk Lirası kaynakları artırılabilmektedir.

(5) Sanayi kredilendirilmesi ve özellikle kalkınmada öncelikli yörelerdeki sınal yatırımların orta vadeli kredi ihtiyaçlarının karşılanması konularında faaliyette bulunmak üzere bir Kalkınma Bankası kurulacaktır.

**(b) Tarım kredisi :**

(1) Tarım kredisinde temel sorun ek kaynak olanağının sadece mevduat artışı ve Merkez Bankası kredilerindeki gelişmeye bağlı olması ve artan kaynakların tarım ürünleri destekleme politikasının finansmanına ve sosyal amaçlı kredilere yöneltilmesi zorunluluğu karşısında verimli, pazar için üretim amacı güden tarımsal projelerin kredilendirilmesine yeterli kaynak bulunamamasıdır.

Tarım satış kooperatiflerinin Ziraat Bankası kaynakları üzerindeki yükü son yıllarda süratle artmıştır. Bu yükün bir kısmı banka üzerinde kalmakta, büyük miktarı ise Merkez Bankası kredilerini artırıcı etki göstermektedir.

(2) Tarım Kredileri kesiminde önceliği olan konu, ihracata dönük tarım ve hayvancılık projelerinin teşvikidir. Projeye dayanan tarımsal girişimler yanında kontrollü tarım kredileri uygulaması da önem taşımaktadır.

Yıllık kimyevi gübre ve tohumluk projelerinin finansmanına daha çok üretici katkısı sağlanması, kalan finansman yükünün Ziraat Bankasıyla karşılanması zorunludur.

(3) Gecikmiş tarım borçlarında geri ödemelerin düzenlenmesi yararlı olacaktır.

(4) Tarım ürünleri fiyat destekleme politikası ile ilgili kredilendirme bir bütün olarak ele alınacak ve bu konudaki sorunların çözümü için bir sistem geliştirilecektir.

**(c) Küçük sanayici, küçük sanat erbabı ve esnaf kredileri:**

(1) Küçük sanat erbabı ve esnaf, mesleki faaliyetlerinin özelliğine dayalı olarak ticaret bankaları sisteminden belli ölçüde yararlanabilme durumundadırlar. Küçük sanayiciler için de aynı olanak daha sınırlı ölçüde mevcuttur. Bu grup, ek olarak az miktarda sınal yatırım ve kalkınma bankaları kaynağından da yararlanabilmektedir.

(2) Kredi ihtiyaçlarının niteliği ve niceliği birbirinden farklı müteşebbislerin kredilendirilmesinin bir bütün olarak ele alınması zorunluluğu T. Halk Bankasının karşılaştığı temel sorundur. İmalât sanayii erbabı ile hizmet erbabının aynı sistem içinde kredilendirilmesi, imalât sanayi erbabı arasında küçük sanayici ve küçük sanatkârın değişik özellikleri olan kredi ihtiyaçlarının ayrı olarak ele alınmaması, sınırlı kredi kaynaklarının etkin biçimde kullanılma imkânını azaltmaktadır.

(3) 1951 yılından bu yana esnaf kefalet kooperatifleri ile kooperatif ortakları sayılarının finansman kaynaklarından hızlı artması kredilerin mesleki gelişmeyi etkilemeyecek ölçüde kalması yetersiz miktarlara bölünmesi sonucunu vermektedir.

Esnaf Kefalet Kooperatifleri sisteminde sorun kredilendirilebilecek kooperatif ve kooperatif ortakları sayısının bankanın finansman imkânlarındaki artışla ilişkili olarak programlanması, kooperatiflerin özkaynaklarının daha büyük ölçüde artırılması ve ortaklarının mesleki faaliyetlerinin özelliklerine göre imalât sanayii erbabı, küçük sanayi ve küçük sanatkâr ile hizmet erbabı esnafın ayrı kooperatifler halinde örgütlenmelerinin sağlanmasıdır.

(4) 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununun her sigorta kolu için ayrılacak karşılıklardan yüzde 25'ine kadar kısmının esnaf ve sanatkârlara işletme ve tesis kredisi olarak tahsis edilmek üzere T. Halk Bankasına yatırılmasına ilişkin hükmü bankaya önemli ölçüde ek kaynak imkân getirmektedir. Bağ-Kur'dan sağlanacak kaynağın münhasıran projeye dayanan orta vadeli işletme ve yatırım kredilerine ayrılması gereklidir.

(5) Esnaf kefalet kooperatifleri sisteminde büyük ölçüde yararlanma olanağının mevcudiyeti, yeni açılan şubelerin mevduat artışını etkilememesi, öte yanda idare masrafları yükünün kredi maliyeti içindeki payının gittikçe artması, Halk Bankasının teşkilatlanmasında nicelikten çok niteliğe önem verilmesini gerektirmektedir. Halk Bankasının kredileme tipinin özelliği, teknik servislerini kuvvetlendirmesini zorunlu kılmaktadır.

*(d) Konut kredisi :*

(1) Banka sistemi içinde konut kredisi vermek amacıyla faaliyette bulunan tek ihtisas kuruluşu olan T. Emlâk Kredi Bankasının en önemli sorunu kaynak tahsisi ile ilgilidir. Banka çeşitli katılma payı yükümlülükleri altındadır. Bu durum bankanın özkaynaklarını etkilemekte, konut kredisi artışları esas olarak mevduat imkânlarına inhisar etmektedir.

(2) Dolaylı olarak banka fonlarından inşa edilen konutların piyasa değerinin altında satılması, bazı kredilerin faizlerinin çok düşük tutulması banka hizmetlerinin gelişmesini olumsuz etkileyen faktörlerdir.

(3) Sosyal konut fonlarında dâğınlık ve kredi şartlarında farklılık nedeniyle toplu bir sosyal konut politikası izleme imkânı azalmakta, kredilendirilen yapılara standart ve maliyet değişiklikleri ortaya çıkmaktadır.

(4) Bu sebeple konut yapımına yönelen fonlar, T. Emlâk Kredi Bankasında toplanacak ve tercihan sosyal nitelikteki toplu konut projelerinde tek tip şartlarla kullanılacak standart ve büyüklüğe göre kredi, faiz ve vade farklılaştırması yapılacaktır.

(5) Dolaylı olarak banka fonlarından inşa ettirilen konutların rayiç bedel üzerinden değerlendirilmesi sağlanacaktır.

*(e) Turizm kredisi :*

(1) Turizm Bankasının kredileme zorunluluğu yanında turizm işletmeciliği ve yatırım sorumlulukları, turizm kredisine yönelecek fonların bankanın bu alanlardaki görevlerinin

finansmanında kullanılması zorunluluğunu doğurmaktadır. Ayrıca üçlü uygulama bankanın turizm sektörünün bütün olarak ihtiyacını karşılayabilecek bir kredi kuruluşu olarak örgütlenmesine de imkân vermemektedir.

(2) Banka mevduattan yararlanamadığından kaynak yönünden kamu fonlarına ve kamu aracılığıyla sağlanacak fonlara bağlıdır. Kamu fonlarında devamlı artış imkânı bulunmadığı için kısa dönemde turizm sektörünün kredi ihtiyacının esas itibarıyla banka sisteminden karşılanması, yatırım ve kalkınma bankaları ile ticaret bankalarının kredi açığının Turizm Bankasıyla kapatılması gerekmektedir.

(3) Turizm Bankasının sınırlı kredi fonları, ticaret bankalarının ilgi sahası dışındaki alanlarda, küçük kapasiteleri iyileştirme yatırımlarında ve işletme kredisi gereklerinde, planın turizm sektörü bölümünde belirlenen önceliklere ve genel teşvik şartlarına uygun turizm kuruluşlarının yeni, tamamlama, idame yatırımları ve işletme kredisi ihtiyaçlarını karşılamakta kullanılacaktır.

## **2 – Tasarruf Politikası :**

a. Plan döneminde toplam tasarrufların yılda ortalama 12,7 oranında artması öngörülmüştür.

Dış tasarruflarda hedef alınan azalma iç tasarrufların bu azalmayı telâfi edecek şekilde daha yüksek bir oranda artırılmasını gerektirmektedir. Bu sebeple yurtiçi tasarrufların yılda ortalama yüzde 13,6 oranında geliştirilmesi ve gayri safi milli hasıla içinde bu tasarrufların 1972'de yüzde 19,6 olan payının 1977'de yüzde 25,4'e çıkarılması kabul edilmiştir.

b. Yurtiçi tasarrufların artırılmasında ağırlık zorunlu olarak kamu sektörüne yöneltmiştir. Toplam iç tasarruf artışlarının yaklaşık olarak yüzde 68'i bu sektörde gerçekleştirilecektir. Kamu tasarruflarının öngörüldüğü şekilde ortalama olarak yüzde 18,9 oranında artabilmesi bir yandan kamu harcanabilir gelirinin yüzde 12 çevresinde gelişme göstermesine, diğer yandan kamu tüketiminin sınırlandırılabilmesine bağlıdır.

Plan döneminde sosyal tasarruf kurumlarının (Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu) cari sigorta giderleri dışındaki serbest kaynaklarında beklenen azalma kamu tasarruf potansiyelini olumsuz yönde etkileyecektir. Öte yandan kamu gelirleri sistemi mevcut şekilde hedef alınan miktarlara kendiliğinden ulaşılabilmesine esasen imkân vermemekte, ek kaynak sağlayacak düzenleyici tedbirlerin alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaçla, özellikle kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden teşkilatlanması ve bu kurumların kaynak yaratma potansiyelinden yararlanılması öngörülmüştür. Gelir hedefleri bu teşebbüslerin iç kaynaklarında (kâr amortisman, karşılık) reform düzenlemesine paralel olarak sağlanması beklenen gelişmeleri kapsamakta olduğundan kamu iktisadi teşebbüslerindeki yeniden düzenlemenin süratle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Harcamalar yönünden ise kamu tüketimindeki gelişmenin ortalama olarak yüzde 8 oranında tutulması kabul edilmiştir. Uygulamada bu sınır içinde kalınması, kamu harcanabilir gelirindeki artışların yaklaşık olarak yüzde 63'ünün tasarruf edilmesine imkân verecektir.

c. Özel Sektör tasarruflarının, harcanabilir gelir ve tüketim harcamalarındaki gelişmelerle uyumlu olarak yüzde 8,5 oranında artması mümkün görülmüştür.

Bu artışın önemli bir kısmını İkinci Plan döneminin son yıllarında teşkilatlanmış kurum ve derneklerin kaynaklarında beklenen gelişmeler teşkil etmektedir.

Kurumsal tasarruf artışlarının diğer şekillerdeki özel tasarrufları ikame etmekten çok net bir ilâve sağlaması beklenmektedir.

Kurumsal tasarruflar dışındaki özel tasarruf artışlarının bir bölümü de hane halkı sektörünün diğer tasarruflarında sağlanacaktır.

Planın finansmanı yönünden tasarrufların artırılması yanında yatırımlar bakımından uygun bir kompozisyonun sağlanması da gerekmektedir. Tasarrufların bu yönde geliştirilebilmesi için bir yandan fiyat dengesinin korunması ve tüketim eğiliminin kontrol edilmesi diğer yandan gönüllü tasarrufları teşvik edecek bir düzenlemenin yapılması öngörülmüştür.

Tasarrufu teşvik politikasının amacı, toplam hane halkı tasarruflarını ve toplam içinde verimsiz direkt yatırımları aleyhine olarak mall tasarrufların payını artırmak, ayrıca mall tasarrufların daha az likit aktiflere yönelmesini sağlamaktadır.

Kurumsal yapıda sağlanacak değişikliklerle tamamlanacak olan bu politika, fonların uzun vadeli yatırım kredileri haline dönüşmesini kolaylaştıracak ve öncelikli sektörlerin dış finansman ihtiyacının yeter miktarda karşılanmasına imkân verecektir.

Bu yönden öncelikle, mall aktif araçlarını tasarruf sahiplerinin tercihlerine basitlik likidite, emniyet ve verim açısından uygun hale getirecek (aynı nitelikte yeni araçların sağlanması dahil) düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Aracı mall kuruluşlar sisteminde düzenleme yapıncaya ve yeni kuruluşlar gerçekleştirilinceye kadar uzun vadeli mall tasarrufların doğrudan doğruya plasmanına uygun bir ortam sağlanacaktır.

#### *d. Tedbirler :*

(1) Üretim ve ithalât yapısının tüketim eğilimini artırıcı yönde olmaması gözönünde tutulacaktır. Bu konuda ayrıca, dayanıklı tüketim mallarında kredili satış uygulamalarının iç tüketimi aşırı ölçüde teşvik etmeyecek şekilde düzenlenmesi sağlanacaktır.

(2) Özel sektörde kurumsal tasarrufların artması teşvik edilecektir.

(3) Yurt dışındaki işçilerin dış bankalardaki tasarruflarını yabancı para cinsinden mevduat olarak toplamak amacıyla millî banka sistemi teşkilâtlandırılacaktır.

(4) Transfer edilen işçi gelirlerinin tasarruf edilmesi ve bu tasarrufların yeni yatırımlara yönltilmesi için kamu tarafından gerekli yardım sağlanacaktır. Bu konuda kısa dönemde ağırlığı olan iki sorun yurda getirilen işçi gelirlerinin dağılık ve ekonomik olmayan yatırımlara yönelme eğilimi ve konut sektöründe ortaya çıkardığı taleptir. Özellikle köy kalkınma kooperatifleri kanalıyla kırsal alanlarda gerçekleştirilen yatırımlarda, yatırım alanı proje hazırlama ve yatırım büyüklüğüne ilişkin konularda daha etkin bir uygulamaya geçilecektir. Yurt dışındaki işçilerin sosyal nitelikteki konut taleplerinin belli standartlarda çözümü için, sosyal nitelikteki toplu konutların teşviki, bunlara arsa tahsisi, inşaat plan ve standartlarının kontrolü bir bütün olarak ele alınacaktır.

(5) İmkânların sınırlı oluşu nedeniyle doğrudan doğruya yatırıma girişimleri mümkün olmayan hallerde, yurt dışındaki işçilerin gelir transferlerinin artan oranda aracı mali kuruluşlar kanalıyla değerlendirilmesi teşvik edilecektir. Bu amaçla işçilere tasarrufları karşılığı hisse senedi ve diğer menkul kıymetlerin satılmasına yardımcı olacak kuruluşlar faaliyetine geçirecektir.



**(6)** Yurt dışındaki Türk işçilerinin ve diğer Türk serbest meslek erbabının tasarruflarının değerlendirilmesi amacıyla, Devlet Yatırım Bankası Hazine adına ve geliri Kamu İktisadi Teşekküllerinin üretken yatırımlarının dış finansmanında kullanılmak üzere, piyasa talebine göre yabancı para karşılığı tahvil ihraç edecektir.

**(7)** Özel kesime ait kuruluşlarca ihraç edilen hisse senetlerinin yurt dışındaki Türk vatandaşlarına yabancı para karşılığında satışına ait ayrıcalıkların tespit ve teşvik düzeninin kurulması sağlanacaktır.

**(8)** Sermaye piyasası geliştirilerek, gönüllü tasarrufların artırılmasına ve tasarruflarını menkul kıymetlere yatıran küçük tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına imkân verecek düzenleyici bir sistem kurulacaktır.

## BÖLÜM 9

### SONUÇ

Etüdümüzün bu son bölümünde Türk bankacılık ve kredi sisteminin ekonomik ihtiyaçlarımıza uyumsuz yanları da göz önünde tutularak, yeniden düzenlenmesine ilişkin bir kısım düşüncelerimiz ifade edilmeğe çalışılacaktır. Ancak bu konuya geçmeden önce, bankalarımızın 1972 yıl sonu itibarıyla çeşitli konulardaki genel rakam ve ortalamalarının bir defa daha toplu olarak verilmesi yararlı olacaktır.

#### 1 - Bankalarımızın 1972 Yılı Sonu Genel Rakam ve Ortalamaları :

##### a) GENEL BİLGİLER :

Faaliyet halindeki banka sayısı .....	: 46
Bankacılık sahasına yatırılan sermaye .....	: 12.766.436.000.—
Bankaların toplam şube sayısı .....	: 3.682
Bankaların toplam personel sayısı .....	: 77.979
Bankaların toplam erkek personel sayısı .....	: 51.478
Bankaların toplam kadın personel sayısı .....	: 26.501
Bankaların toplam personel masrafı .....	: 2.973.779.000.—
Bankaların birim personele ödediği masraf .....	: 3.177.—

##### b) MEVDUAT HACMİ DURUMU :

Bankaların genel mevduat toplamı .....	: 70.872.819.000.—
Bankaların tasarruf mevduatı toplamı .....	: 42.103.370.000.—
Bankaların genel mudi toplamı .....	: 14.825.252
Bankaların toplam vadesiz mevduatı .....	: 45.475.645.000.—
Bankaların toplam vadeli mevduatı .....	: 25.397.174.000.—
Bankaların mudi başına düşen ortalama mevduatı .....	: 4.780.—
Bankaların mudi başına düşen tasarruf mevduatı .....	: 2.961.—
Bankaların toplam ikramiye tutarı .....	: 139.566.000.—
Dağıtılan ikramiyenin tasarruf mevduatına oranı .....	: ‰ 4,20
Dağıtılan ikramiyenin genel masraflara oranı .....	: ‰ 1,65
Genel mevduatın GSMH ya oranı .....	: ‰ 24,73
Tasarruf mevduatının GSMH ya oranı .....	: ‰ 17,77

**c) KREDİ HACMİ DURUMU:**

Ticari krediler ikraz tutarı	: 40.661.279.000.—
Tarimsal krediler ikraz tutarı	: 9.409.291.000.—
İpotekli krediler ikraz tutarı	: 3.253.126.000.—
Sanayi kredileri ikraz tutarı	: 2.835.641.000.—
Mesleki krediler ikraz tutarı	: 1.537.596.000.—
Genel kredi hacmi	: 59.119.546.000.—
Merkez Bankası kredileri	: 19.038.000.000.—
Devlet Yatırım Bankası kredileri	: 12.835.453.000.—

**d) KÂR VE ZARAR DURUMU:**

Bankalarımızın toplam kâr tutarı	: 920.704.000.—
Bankalarımızın toplam zarar tutarı	: 127.730.000.—
Devlet Yatırım Bankası kârı	: 247.029.000.—
T.C. Merkez Bankası kârı	: 357.728.000.—
Kâr sağlayan banka sayısı	: 37
Zarar eden banka sayısı	: 6

**e) İŞLETME SONUÇLARI:**

Bankalarımızın ortalama mali rantabilitesi	: % 8,43
Bankalarımızın ortalama ekonomik rantabilitesi	: % 3,41
Devlet Yatırım Bankası mali rantabilitesi	: % 18,67
Devlet Yatırım Bankası ekonomik rantabilitesi	: % 6,84

**f) MALİ BÜNYE ANALİZLERİ:**

Bankalarımızın ortalama borçlanma oranı	: % 13,62
Bankalarımızın ortalama iç borçlanma oranı	: % 28,08
Bankalarımızın ortalama yatırım oranı	: % 10,55
Bankalarımızın ortalama likidite oranı	: % 34,47

Aşağıdaki tabloda bankalarımızın 1972 yıl sonu itibariyle ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamı ile genel mevduat ve krediler tutarı toplu olarak gösterilmiş bulunmaktadır. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

Bankanın Unvanı	Ödenmiş Sermaye		
	+ İhtiyatlar	Mevduat Toplamı	Krediler Toplamı
<b>ÖZEL KANUNLARLA K. BANKALAR:</b>			
Denizcilik Bankası	1.341.856	375.156	239.731
Etibank	1.520.608	1.764.231	1.709.544
İller Bankası	997.997	63.019	3.373.578
Emniyet Sandığı	15.924	636.527	421.912
Sümerbank	1.900.517	245.994	1.936.893
T.C. Turizm Bankası	416.969	—	165.907
T.C. Ziraat Bankası	1.469.264	17.253.602	13.415.064
T. Emlâk Kredi Bankası	674.553	2.337.660	3.514.742
T.Halk Bankası	310.759	1.630.547	2.037.315
T. Öğretmenler Bankası	30.471	889.101	281.300
T. Vakıflar Bankası	71.051	2.164.664	1.418.699
T.C. Merkez Bankası	528.922	—	—

Bankanın Unvanı	Ödenmiş Sermaye		Krediler Toplamı
	+ İhtiyatlar	Mevduat Toplamı	
<b>ÖZEL MİLLİ BANKALAR :</b>			
Akbank	200.967	6.837.599	4.591.923
Anadolu Bankası	46.097	609.987	.415.432
Çaybank	2.819	4.770	1.884
Demirbank	12.205	85.631	47.058
Denizli İktisat Bankası	3.209	7.207	9.956
Egebank	7.082	23.523	27.435
Eskişehir Bankası	12.619	94.937	58.087
İstanbul Bankası	30.000	320.725	176.182
İşçi Kredi Bankası	5.261	39.700	26.324
Koçaeli Bankası	4.700	44.474	28.901
Maden Kredi Bankası	8.000	—	2.008
Millî Aydın Bankası	6.426	8.520	12.836
Pamukbank	29.588	478.279	293.390
Şekerbank	49.341	716.866	442.638
T. Dış Ticaret Bankası	28.223	319.993	277.257
T. Ticaret Bankası	104.821	3.630.115	2.376.046
T. Bağcılar Bankası	2.940	14.991	4.224
T. Garanti Bankası	115.441	2.305.390	1.564.410
T. İmar Bankası	17.035	137.128	124.929
T. İş Bankası	668.893	15.866.202	8.906.985
T. Tütüncüler Bankası	8.173	69.630	65.578
Yapı ve Kredi Bankası	308.500	8.777.553	5.812.526
<b>YATIRIM BANKALARI :</b>			
Devlet Yatırım Bankası	1.322.794	—	12.835.453
Sınai Yatırım Kredi Bankası	24.952	—	751.648
T. Sınai Kalkınma Bankası	322.732	—	2.086.187
<b>YABANCI BANKALAR :</b>			
Banka Komerçiyale İtalyana	10.740	201.358	170.952
Banko di Roma	11.797	135.507	118.493
Holantse Bank-Üni N.V.	7.181	95.314	75.076
Osmanlı Bankası	83.187	2.244.941	1.746.077
Uluslararası E. ve T. Bankası	28.506	436.608	387.282
<b>MAHALLİ BANKALAR :</b>			
Afyon Terakki Servet Bankası	750	660	1.157
Elazığ İktisat Bankası	1.383	1.696	1.980
Sağlık Bankası	510	14	—
<b>Toplam</b> .....	<b>12.766.436</b>	<b>70.872.819</b>	<b>71.954.999</b>

Daha önce muhtelif bölümlerde de belirtildiği gibi, Devlet Yatırım Bankası ve Merkez Bankası da dahil olmak üzere Türkiye bankalarının toplam ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar tutarı 12.766.436.000.— genel mevduat toplamı 70.872.819.000.— ve genel krediler toplamı ise 71.954.999.000.— liradan ibaret bulunmaktadır. Bu duruma göre Türk bankacılık sistemi yaklaşık olarak, ödenmiş sermaye ve ihtiyatlar toplamınının 5.5 misli kadar mev-

duat toplamış ve 5,6 misli kadar da kredi dağıtmış olmaktadır. Ancak bilindiği gibi, Devlet Yatırım Bankası hiç mevduat toplamadığı halde kamu sektörüne tek başına 12.835.453.000.— lira kredi açmış durumdadır. Diğer taraftan bankalarımızın öz kaynaklar ve mevduat toplamı olan 83.639.255.000.— liranın %86'sını krediye dönüştürdükleri görülmektedir.

Öte yandan Merkez Bankası ile Kalkınma ve Yatırım Bankaları ayrı olmak üzere geriye kalan 41 bankanın 1972 yıl sonu itibariyle birleşik bilançosu aşağıda gösterildiği gibidir. Rakamlar üç sıfır eklenerek okunmalıdır.

Aktif	31.12.1972	Pasif	
Ödenmemiş Sermaye ...	3.013.854	Sermaye .....	11.652.208
Kasa .....	4.731.821	İhtiyatlar .....	1.929.246
T.C. Merkez Bankası .....	4.750.213	Karşılıklar .....	1.314.391
Kanunî Karşılıklar Kasası ..	13.832.390	Tedavüldeki Tahviller ...	385.437
Bankalar .....	2.065.872	Taahhütler .....	11.971.768
Tahvil ve Hisse S. Cüzdanı	4.175.072	Mevduat .....	70.872.819
Senetler Cüzdanı .....	5.440.762	Tediye Emirleri .....	458.454
Avanslar .....	6.001.099	Muhtelif Alacaklılar .....	8.249.103
Borçlu Cari Hesaplar .....	29.217.224	Talep Olunmamış Kıymetler	38.760
Diğer Krediler .....	15.622.626	Diğer Pasifler .....	7.416.174
İştirakler .....	2.988.826	Kâr .....	840.158
Müessese ve Teşebbüsler .	1.890.500		
Sabit Kıymetler .....	7.170.528		
Muhtelif Borçlular .....	1.942.008		
Diğer Aktifler .....	11.511.933		
İlk Tesis Masrafları .....	105.299		
Zarar .....	668.491		
<b>Toplam .....</b>	<b>115.128.518</b>	<b>Toplam .....</b>	<b>115.128.518</b>

Rakamların tetkikinden de anlaşılacağı gibi, 31.12.1972 tarihi itibariyle Merkez Bankası, Devlet Yatırım Bankası, T. Sınal Kalkınma Bankası ve Sınal Yatırım Kredi Bankası gibi özel-lik taşıyan bankalar ayrı olmak üzere, Türkiye bankaları 115.128.518.000.— liralık bir aktife sahip bulunmaktadır. Ya da daha genel bir ifade ile Türk bankacılık sisteminin öz ve yabancı kaynaklar tutarı 115 milyar lira civarındadır.

## 2 – Türk Bankacılık Sisteminde Yeniden Düzenleme Gereği :

Öncelikle belirtmek yerinde olur ki; Türk bankacılığı doğal olarak ekonomik ve sosyal yapımızda göze çarpan az gelişmişliğin bariz etkilerini taşımaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler bankacılığına kıyasen çeşitli aksaklıklar göstermesini bir ölçüde normal olarak kabul etmek gerekecektir. Herşeyden önce para değerinin yıldan yıla önemli farklar göstermesi, Türkiye'de bankacılığın gelişimi ile ilgili olarak yapılacak her türlü karşılaştırmayı anlaşılması zor bir duruma getirmektedir. Özellikle mevduat ve kredi miktarlarında yıldan yıla meydana gelen nominal artışları sabit para değeri, piyasadaki para miktarları ya da millî

gelir seviyesi ile karşılaştırınca gelişimin rakamlarda görüldüğü kadar hızlı olmadığını anlamak mümkün olmaktadır. Örneğin 1967-1971 yılları arasında genel mevduat hacminde meydana gelen artış %137,5 oranında iken, aynı yıllar arasında genel mevduatın milli gelir içindeki oranı ise %6,65 civarında bir gelişme gösterebilmiştir. Diğer taraftan toplam mevduat hacminde meydana gelen artışları 1961 sabit fiyatları ile tesbit edince bile, gerçek artışın nominal büyümedeki kadar fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, son beş yıl içinde genel mevduat tutarında meydana gelen %137,5 oranındaki artış, mevduat miktarları 1961 fiyatlarına irca edildiği takdirde %89,6'ya kadar gerilemektedir. Fakat her şeye rağmen Türk bankacılığı özellikle son yirmi yıl içinde ekonomik kalkınmamıza tam yararlı bir biçimde olmasa bile, kendi içinde en fazla gelişim gösteren sektörlerden biri olmuştur. Her sektörde olduğu gibi Türk bankacılığında da eleştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi gereken çeşitli yönler fazlasıyla mevcuttur. Söz konusu hususları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkün olabilir:

1 – Türkiye bankaları genellikle uzun bir araştırma, geniş bir proje tahlili, ya da kalifiye eleman kullanılmasına ihtiyaç göstermeyen kısa vadeli ticarî kredi vermek eğilimi taşımaktadırlar. Bu çeşit kredi işlemleri devir hızının çokluğu nedeniyle kâr oranını arttırdığı gibi, vasatın altında personel tarafından da rahatlıkla yürütülebilme olanağı sağlamaktadır. Ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısının belki de doğal bir gereği olan bu çeşit kısa vadeli ticarî krediler uygulaması, sonucu çabuk ve kolay alınabilen, risk ihtimali çok az işlemler olarak tanımlanmaktadır. Hatta birer ihtisas bankası olarak kurulmuş bulunan birkaç bankamız bile, bu sahaya da el atmaktan geri kalmamışlardır. Durum böyle olunca, bankalarımız tarım ve sanayi gibi ana sektörleri bir tarafa bırakarak, sadece ticaret sektörünü finanse eder gibi bir duruma düşmüşlerdir. Belirtmeğe gerek yoktur ki, Türk bankacılık sisteminin bu özelliği, kalkınmak çabasında olan ülkemizin ihtiyaçlarına tamamen ters düşmektedir.

2 – Türkiye bankaları tarafından açılan kredilerin sektörler itibarıyla dağılışındaki dengesiz durum, söz konusu kredilerin ekonomik kalkınmamıza istenilen ölçüde yardımcı olmasını engellemektedir. Özellikle ticaret, tarım ve sanayi sektörlerine açılan kredilerin genel kredi hacmi içindeki oranları, adı geçen sektörlerin ekonomik hayatımızdaki önemleri ile orantılı değildir. Örneğin tarım sektörünün safî milli hasıla içindeki payı son beş yıllık ortalaması olarak %32 civarında dolaşırken, genel kredi hacmindeki oranı ise yaklaşık %20 olarak tesbit edilmektedir. Kaldı ki tarım sektörüne verilen bu miktar kredi de .45 banka içinde sadece T.C. Ziraat Bankası tarafından dağıtılmıştır. Buna karşılık milli gelir içindeki payı %8 civarında dolaşan ve ulusal ekonomiye direkt bir katkıda bulunmayan ticaret sektörü ise, tüm kredilerin yaklaşık olarak %45 gibi çok büyük bir bölümünden yararlanabilmektedir. Diğer taraftan milli gelir içindeki payı % 19 civarında bulunan sanayi sektörünün kullandığı gerçek anlamdaki ve uzun vadeli sanayi kredisinin oranı ise, genel kredi hacmine oranla ancak % 5 civarındadır. Kanımıza göre üzerinde çok düşünülmesi gereken bu çelişik duruma mutlaka bir çözüm yolu bulunması gerekmektedir. Zira finansman kıtlığının söz konusu olduğu memleketimizde, bankalarımızın büyük miktara ulaşan genel kredi hacimleri çok büyük bir imkân olarak kabul edilmelidir. Örneğin 1972 sonunda 72 milyar liraya ulaşan bu finansman olanağının, ekonomik gelişmemize büyük ölçüde destek olabilecek bir açıdan değerlendirilmesi, herhalde daha anlamlı bir hareket tarzı olacaktır. Kaldı ki kredi bakımından çok büyük ölçüde desteklenen tüccar sınıfının aslında krediye pek ihtiyacı olmadığı da ileri sürülmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre, dört büyük ilimizde 524 ticarî müşterinin bankalara vermiş oldukları beyannamelerde gösterdikleri taşınmaz malların tutarı 572.645.000.— lira, bankalardan almış oldukları kredi ise 430.000.000.— liradır.

Bu miktarlardan anlaşıldığına göre ticaretle uğraşanlar (mesken, işyeri, yazıhane, depo) gibi elde bulundurulmasında zorunluluk olan taşınmaz mallar dışındakilerini nakte çevirirlerse işlerini kendi olanaklarıyla yürütebilecek durumdadırlar. Büyük oranlara ulaşan banka faizlerine rağmen ticaretle uğraşanların kullandıkları krediden fazla taşınmaz mal edinmeleri, bu çeşit malların yurdumuzda spekülasyona çok elverişli bulunmasından dolayı olsa gerektir. Bankalarımızın ticarî kredi konusundaki izledikleri politika bu eğilimi daha da teşvik eder bir görünüm arz etmektedir. Sonuç olarak hangi açıdan bakılırsa bakılsın, banka kredilerinin sektörler arasındaki dağılımında, ekonomik hayatımızı olumsuz yönde etkileyebilecek çeşitli dengesizlikleri tespit etmek mümkündür.

3 - Bankalarımız kredi aracılığını çok pahalı yapmaktadırlar. Yaklaşık olarak % 20 oranına yükselebilen faiz hadleri müteşebbis için kaldırılması ağır bir yükür. Bu orandaki faizlerle herhangi bir işletmenin normal koşullar altında yaşatılabilmesi çok zordur. Müteşebbisin bu faizi karşılayabilmesi kendisinin de ancak aşırı kârlar elde etmeğe çalışması ile mümkün olabilir. Uygulanan kredi faizlerinin yüksekliği sebebiyle birtandan yatırımlar pahalıya malolmakta, diğertaraftan da üretim maliyeti artmaktadır. Dolayısıyla de fiyatların yükselmesinde ve hayat pahalılığının artmasında kredi faizleri çok önemli bir etken olmaktadır.

4 - Bankalarımız özellikle mevduat toplama yarışının zorunlu bir sonucu olarak çok masraflı çalışmaktadırlar. Söz konusu masraflar gereğinden fazla şube açılması, reklâm giderleri ve personel masrafları tarzında görölmektedir. Bankalar arasında meydana gelen bu ölçüsüz rekabetin zararlı sonuçlar doğurabileceği de bilinen bir gerçektir.

Öncelikle belirtelim ki; çok eski yıllara kıyasla halkımızda, artık tasarruf edebileceği miktarları bankalarda saklama alışkanlığı meydana gelmiştir. Durum böyle olunca, artık çekmece de veya yatak altlarında saklanılan atıl paraların mevcudiyetinden bahsedebilmek çok zordur. Gerçekten bankalarımızın geçmiş yıllardaki olumlu çabaları halkımıza bu alışkanlığı nihayet kazandırabilmiştir. Ancak artık bankalarımızın mevduat toplamak konusundaki gayretlerine başka bir şekil vermeleri gerekmektedir. Zira arda ardına açılan gösterişli şube binaları, ödenen reklâm giderleri toplam mevduat üzerinde pek etkili olamamakta, ancak bankaların birbirinden mevduat çekmesine yol açmaktadır. Konuya bu açıdan bakıldığında, açılan her yeni şube, ulusal ekonomi yönünden masraf artışı yani bir çeşit kaynak israfıdır.

5 - Bu konuda üzerinde durulması gereken diğert bir husus da, bankalarımızın henüz Maliye Bakanlığı Bankalar Yeminli Murakıpları tarafından yeteri kadar kontrol ve mura-kabe edilememesi konusudur. Çeşitli nedenlerle tam olarak yerine getirilemeyen bu denetlemenin, herşeyden önce bankalarımızın kendi yararına olduğu düşünülürse, konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle kadro noksanlığı yüzünden yeteri kadar yerine getirilemeyen bu görevin, en etkili bir şekilde yapılabilmesi amacıyla gerekli bütün tedbirlerin bir an önce alınmasının uygun olacağı kanısındayız.

Türk Bankacılık Sisteminde ekonomik gerçeklerimize uyumsuz ve eleştirilebilir çeşitli yönler mevcut ise de yukarda belirtilen hususlar üzerinde özellikle durulması yararlı mütalâa edilmiştir. Her şeyden önce birer kamu kuruluşu niteliği taşıyan bankalarımızın gerekirse bir araya gelerek çalışmalarını yalnız kârlılık açısından değil de, aynı zamanda ulusal ekonomi açısından da değerlendirmeye çalışmaları herhalde çok anlamlı bir davranış tarzı olacaktır. Eğer böyle yapılmış olsaydı, bankalarımız meselâ şube açmak yarışını belki de çöktan durdurmuş olacaktırdı.

### **3 – Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bazı Öneriler :**

Türk bankacılığının ekonomik ve sosyal yapımıza daha çok katkıda bulunabilecek bir açıdan yeniden düzenlenmesine ilişkin bir kısım öneriler, daha önce belirtilen fikirlere paralel bir şekilde aşağıda açıklanmıştır.

1 – Daha önce de belirtildiği gibi, banka kredilerinin sektörler itibariyle dağılımındaki dengesiz durum, söz konusu kredilerin ekonomik kalkınmamıza istenilen ölçüde katkıda bulunmasını engellemektedir. Özellikle ekonomik hayatımızın temel dayanağı olarak kabul edilen tarım sektörü, ortalama %20 ve sanayi sektörü ise %5 civarında dolaşan kredi miktarı ile yetinirken, safı millî hasıla içindeki payı pek fazla bir değer taşımayan ticaret sektörü tüm kredilerin yaklaşık olarak %45 gibi çok büyük bir bölümünden yararlanabilmektedir. Söz konusu çelişik duruma çeşitli çözüm yolları getirmek mümkündür. Örneğin bazı yabancı ülkelerde uygulandığı gibi, T.C. Ziraat Bankası dışındaki bankalarımızın da uygun bir oranda zirai kredi vermesi düşünülebilir.

Diğer taraftan millî gelir içindeki payı %19 civarında dolaşan sanayi sektörünün kullandığı gerçek anlamdaki ve uzun vadeli sanayi kredisinin oranı ise, genel kredi hacmine oranla ancak %5 civarındadır. Bu nedenle, hâlen sanayi kredisi vermekte bulunan iki bankamız gibi (Türkiye Sınal Kalkınma Bankası, Sınal Yatırım ve Kredi Bankası) diğer bankalarımızın da hiç değilse bir başlangıç olarak makûl bir ölçüde gerçek sanayi kredisi de vermeğe başlamaları çok yerinde olacaktır. Ancak zaman zaman ileri sürüldüğü gibi, bankalarımızın tamamen ticarî kredi koşulları içinde sanayi sektörüne açmış oldukları kısa vadeli işletme masrafları kredilerini, gerçek anlamda bir sanayi kredisi olarak kabul etmek olanak dışıdır. Belirtmeğe çalıştığımız sanayi kredisi; uzun bir araştırma, geniş bir proje tahlili ve kalifiye eleman kullanılmasına ihtiyaç gösteren uzun vadeli kredilerdir. Bugünkü durumu ile bankalarımız tarım ve sanayi gibi ana sektörleri bir tarafa bırakarak, özellikle ticaret sektörünü finanse eder gibi bir duruma düşmüşlerdir. Belirtmeğe gerek yoktur ki, Türk bankacılığının bu özelliği kalkınmak çabasında bulunan ülkemizin ihtiyaçlarına ters düşmektedir.

2 – Türk bankacılık sistemi içinde çok geniş bir uygulama sahası bulan ve başlı başına ayrı bir inceleme konusu niteliğini taşıyan "Hatır Senedi" işlemlerinin de kesin olarak önlenmesini sağlayacak tedbirlerin alınması çok yararlı olacaktır.

3 – Daha önce de belirtildiği gibi bankalarımız kredi aracılığını çok pahalı yapmaktadır. Her ne kadar teşkilâtlanmamış kredi piyasası diye tanımlanan piyasadaki geçerli faiz oranları çok daha yüksek ise de, bu konunun ayrı bir şekilde mütalâa edilmesi gereklidir. Bu nedenle faiz politikasının ekonomik koşullarımıza uygun bir açıdan yeniden değerlendirilmesi çok yararlı sonuçlar verebilecektir.

4 – Reklâm ve ikramiye dağıtımı ile ilgili olmaksızın mevduatı artırmanın tek yolu olarak kabul edilen çek kullanma alışkanlığının yayılabilmesi için, gerekli tedbirlerin bir an önce mutlaka alınması çok faydalı olacaktır. Her ne kadar çek kullanma alışkanlığının yayılabilmesi aynı zamanda sosyal bir yapı sorunu ise de, bu alışkanlığın giderek kazanılmasına yardımcı olacak yasal tedbirlerin alınması gerekli görülmektedir. Bu meyanda T.C. Merkez Bankasının bütün şubelerinde takas işlemlerinin basitleştirilmesi, memur maaşlarının ilk aşamada nüfusu 250.000 kişinin üzerinde olan şehirlerde çek ile ödenmesi tavsiye edilebilir.

5 – Bankaların tasarrufu teşvik ikramiyelerinden tüzel kişilere ait tasarrufların da yararlanması şeklindeki uygulamaya son verilmesi yerinde bir hareket olacaktır.



**6 – Banka sistemi içinde kaynak akımlarını kolaylaştırmak amacıyla bankalar arasındaki ve bankalarla T.C. Merkez Bankası arasındaki işlemler Gider Vergisinden muaf tutulmalıdır.**

**7 – Hâlen 46 adet olan banka sayısının makûl bir ölçüye inmesini sağlamak amacıyla, bankalarımızı birleşmeğe teşvik edici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu birleştirme girişimi belki de ilerde uygulama sahasına girecek ihtisas bankacılığının ilk adımı olacaktır. Belirtmeğe ihtiyaç yoktur ki, ihtisas bankacılığına yönelmek mümkün olduğu takdirde bankalar konuları hakkındaki uzmanlığını geliştirecek, kredi teklifleri, yatırım projeleri daha yüksek bir düzeyde incelenebilecek ve dolayısıyla da yatırımların başarı oranı artacaktır.**

**8 - Banka personeli ve özellikle yetkililerini, ülkemizin ekonomik gerçeklerine uygun bir biçimde eğitilmesi yararlı olacaktır. Hâlen bankalarımızın çeşitli isimler altında açmış oldukları kurslar, daha ziyade teorik planda ve özellikle kısa vadeli ticari kredi işlemleri üzerine bilgi verir niteliktedir. Bu durumun da mutlaka değiştirilmesi ve bankacılığın en fazla ortaokul eğitimine ihtiyaç gösteren bir meslek olmaktan kurtarılması gerekmektedir.**

**9 – Bankalarımızın daha rasyonel çalışmasını sağlayacak bir maliyet muhasebesi sistemi ihdas edilmelidir.**

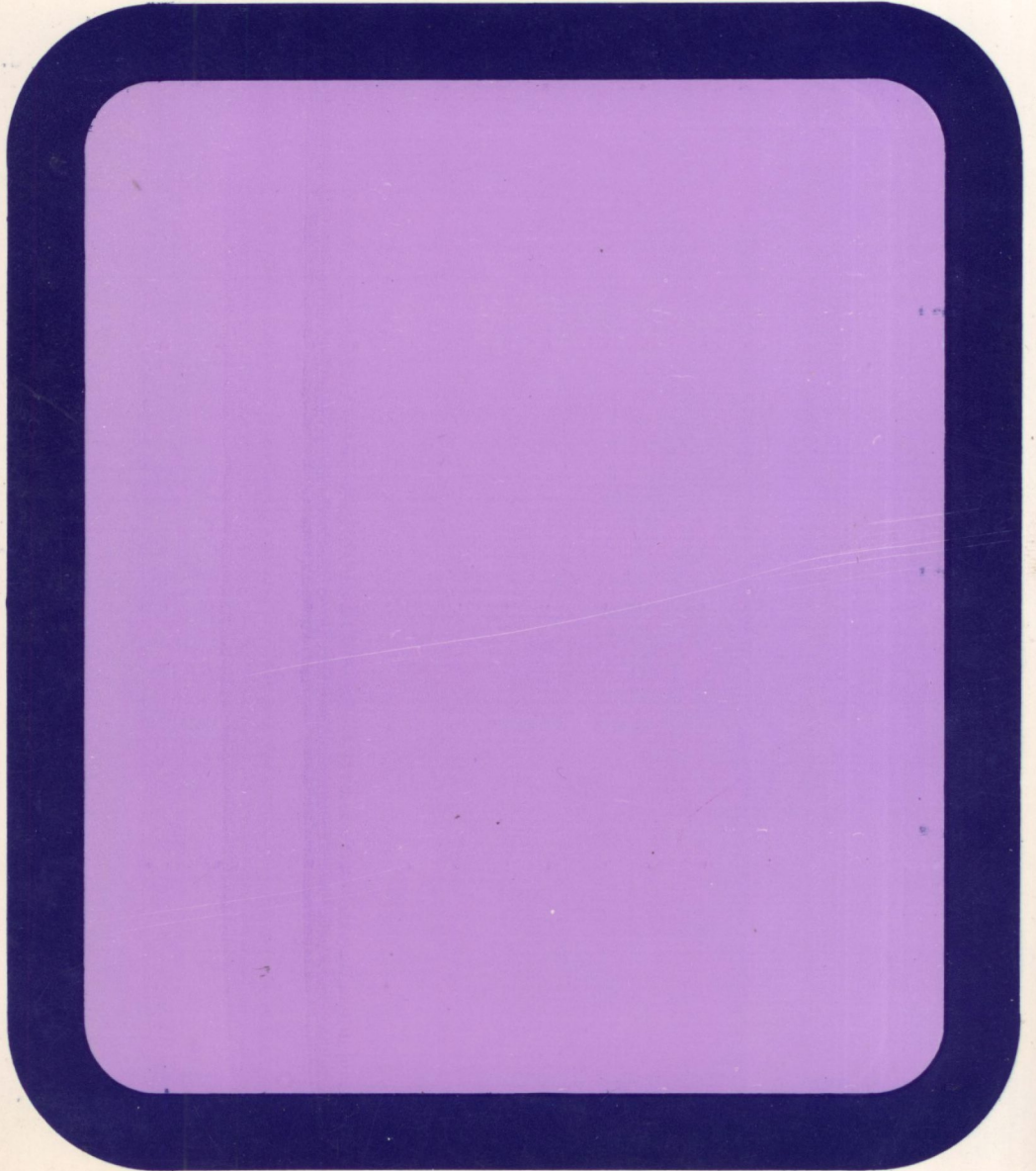
**10 – Geniş bir açıdan bakıldığı takdirde, uzun vadeli olarak bankalarımızın kendi yararlarına olduğu kabul edilen Maliye Bakanlığı kontrolü daha sık ve etkili bir duruma getirilmelidir. Son on dört yıl içinde tasfiye edilecek duruma gelen birçok bankanın akibeti göz önüne alınacak olursa, bu görüşümüze hak vermek herhalde mümkün olacaktır. Kontrolün özellikle kredi işlemleri üzerinde yoğunlaştırılmasının daha yararlı olacağı kabul edilmesi gereken bir husustur.**

**Türk bankacılığının yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak çeşitli önerilerin ileri sürülmesi mümkün ise de, yukarıda belirtilen hususlar üzerinde öncelikle durulmasının yararlı olabileceği kanısındayız. Öne sürülen fikir ve önerilere çeşitli yönlerden itiraz etmek her zaman mümkün olabilir. Yalnız bütün bu değerlendirmelerin bir bölümün sınırları içinde ancak geniş bir genelleme çerçevesinde yapılabildiğini de belirtmek yerinde olacaktır.**

## BİBLİOGRAFYA

- Akyazan, Sıtkı ..... Banka ve Ticaret Hukuku, Ankara 1972  
Alptürk, Nevzat ..... Merkez Bankacılığı, Ankara 1972  
Artukmaç, Macit ..... Merkez Bankacılığı ve Reeskont Muameleleri, Ankara 1959  
Aykent, H. İrfan ..... Planlı Kalkınma Döneminde Türk Bankacılığı, Ankara 1970  
Eyüpgüler, Servet ..... Türkiye'de Kredi Dağılımı ve Faiz Sorunu, Ankara 1971  
Erdem, Turgut ..... Bankacılık, Ankara 1970  
Dikel, Mutlâ ..... Banka İşletmesi, Ankara 1967  
Hatipoğlu, Zeyyat Prof. Dr. .... Türkiye'de Bankacılık, İstanbul 1984  
Kalkavan, İsmail H. .... 1971 Yılı Sonunda Bankalarımız, Ankara 1972  
Karakoyunlu, Yılmaz ..... Türk Banka Sisteminin İştirakçilik Uygulaması, Ankara 1969  
Kuyucak, H. Atif Prof. Dr. .... Para ve Banka, İstanbul 1948  
Sevimay, H. Ruhl ..... Bankalar Sistemi ve Kredi Düzeninin Eleştirisi, Ankara 1971  
Ulutan, Burhan ..... Bankacılığın Tekâmülü, Ankara 1957  
Yazgan, Teoman ..... Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, Ankara 1969  
Yazgan, Teoman ..... Türk Bankacılık Sistemi, İstanbul 1973  
Yüksel, Ali Salt Doç. Dr. .... Ortak Pazar ve Bankacılık, Ankara 1970  
Zarakoğlu, A. Prof. Dr. .... Para Kredi ve Bankalar, Ankara 1970  
Türkiye Ekonomi Kurumu ..... Türkiye Bankacılığının Başlıca Sorunları Semineri, Ankara 1969  
Millî Prodüktivite Merkezi ..... Küçük ve Orta Sanayi İşletmelerinin Kredi Problemleri, Ankara 1969  
Yüksek Denetleme Kurulu ..... İktisadi Murakabe Rehberi, Ankara 1963  
Devlet İstatistik Enstitüsü ..... Türkiye Millî Geliri, Kaynak ve Yöntemler (1962-1971)  
Türkiye Bankalar Birliği ..... 33, 39, 43, 50, 56 numaralı yayınlar

(Türkiye'de Bankacılık) adlı bu eseri,  
T.C. Ziraat Bankası Halkla İlişkiler Müdürü  
Teoman Yazgan yazmıştır.



Kitabın kapak ve formalar baskısı kasım 1973'te  
İSTANBUL REKLÂM ofset tesislerinde yapılmıştır.

4.00 - TL.